

NOTES SOBRE LES ANTIGUES REPRESENTACIONS TEATRALS A LES COMARQUES GIRONINES

PER

PEP VILA

En 1984 vam publicar amb la col·laboració de Montserrat Bruget el llibre *Teatre i festes públiques a Girona (segles XIV-XVII)*¹, un volum de divulgació, pràcticament exhaurit, centrat sobretot en la valoració i en l'estudi de l'activitat dramàtica i festiva a la nostra ciutat. Llavors ja hauríem pogut ser més prolixos, aportant altres notes que feien referència a la vida teatral a les comarques gironines. La col·lecció, però, d'àmbit estrictament local, ens impedí de tractar altres punts que no fossin íntegrament dedicats a la ciutat dels quatre rius. També posseïem altra informació puntual fora del marc cronològic del llibre que es tancava a final del segle XVIII. És per això que, 10 anys després, i ara, en solitari, traço en aquestes pàgines un nou marc-inventari amb l'evolució d'aquesta pràctica teatral fins a mitjan segle XIX, en la qual també té cabuda la producció en llengua castellana a mans d'autors del país. Cal tenir present que tampoc no he volgut menystenir la informació que he trobat sobre les representacions executades en comarques limítrofes com ara són el Maresme, Osona, etc.

Des de la segona meitat del segle XVII fins a final del segle XIX², el nostre teatre té problemes per escollir la llengua que ha d'emprar a l'escena. El drama romàntic, l'òpera, el teatre que s'escenifica en teatres estables gairebé tot és en castellà. A més, el català de final del segle XIX es debat entre la

¹ Ajuntament de Girona, 1984.

² DD.AA., *El teatre a tombant de segle*, dossier de la revista *L'Avenç*, núm. 22, desembre de 1979.

proposta d'un idioma medievalitzant, de tradició literària, enfront del català del carrer, el que es parlava entre la menestralia i unes classes socials molt determinades.

Com que l'activitat teatral té un component d'espectacle, encara que no tot espectacle sigui teatre, hi he inclòs també algunes notícies sobre les activitats dels joglars, les festes públiques, els balls i els entremesos que formaven part del lleure en aquelles celebracions tan assenyalades i significatives.

Des de la publicació del llibre en 1984 he treballat altres fonts bibliogràfiques, s'han publicat nous treballs, llibres i opuscles que han enriquit molt aquest panorama, tots amb la intenció comuna d'acostar a l'investigador, al teòric del món del teatre en les notícies d'arxiu, els textos, i altres documents que entren en els dominis de la sociologia teatral. Les comarques gironines són molt riques en documents i en notícies sobre pretèrites representacions que un dia o un altre calia aplegar a tall de síntesi per després treballar-hi amb més comoditat i amb una certa perspectiva d'història total. Sóc conscient que aquest enfilall de notes i dades necessitaria moltes vegades d'un marc teòric més complet, l'anàlisi del context d'on aquest material sorgeix, i que no puc desenvolupar per manca d'espai. Crec, però, que els estudiosos podran treure conclusions vàlides del problema de la llengua, del lligam entre teatre i societat, de la irrupció d'unes noves formes d'organització teatral a final del segle XIX amb l'aparició dels teatres estables.

L'inventari que ara teniu entre mans té, doncs, un tema principal: exposar algunes de les troballes que he fet en aquests deu anys, matisar algunes informacions ja conegudes. Davant la impossibilitat d'ampliar el marc d'aquella antiga exposició he optat per posar en relleu uns trets essencials molt esquemàtics –no tots³–, que refan i amplien la història que sabíem fins ara. També dono compte de la bibliografia, dels treballs de col·legues, amics o d'altres estudiosos i erudits locals atents a les recerques en aquest àmbit⁴.

³ L'abundància de notes que tinc recollides sobre la "Setmana Santa" i el "Cicle Pasqual" m'obliguen, per manca d'espai, a deixar el tema per a una altra ocasió, encara que en aquest treball en dono un petit tast.

⁴ Tot i la remarcable densitat de continguts, que una crítica gairebé inexistent hauria de valorar, dono compte, per ordre alfabètic en aquesta nota preliminar, quan no ho faig en altres llocs d'aquest inventari, dels llibres i treballs que sobre el teatre a les comarques gironines han anat sortint i m'han semblat interessants. També hi incorporo altres obres ja publicades i no vistes anteriorment: Júlia Butinyà, Enric Prat i Pep Vila, "Comèdia de Santa Tecla (Obra hagiogràfica del segle XVIII)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXXII, 1992-1993, p. 197- 265. Alexandre Cuèllar i Bassols, *El Teatre Principal d'Olot*, Ajuntament d'Olot, 1983. Joaquim Danés i Llongarri, *Els pastorets d'Olot. Sarsuela nadalenca en quatre actes i en vers*.[...] amb un resum sobre l'origen dels nostres pastorets. Edició del centenari dels "pastorets" d'Olot, Aubert Impressor, Olot, 1980. DD.AA., *Història del teatre municipal a Girona, (1709-1985)*, Ajuntament de Girona, 1985. DD.AA., *Història del teatre a Figueres (1816-1991)*, Ajuntament de

Altres vegades la lectura de l'edició d'un text antic o d'una monografia comarcal m'ha servit per trobar-hi rastres d'una cerimònia dramàtica o altres aspectes saborosos sobre la teoria i pràctica teatral.

El material és ordenat per cicles dramàtics: nadalenc, passionístic, hagiogràfic, profà, els balls parlats, el món del circ i de l'espectacle, etc. També aplego altres notes que fan referència a prohibicions de representar obres. Valoro el teatre escenificat als hospitals, recullo els permisos de representacions que donava l'església, anoto detalls sobre l'escena que representen el símbol d'un món periclitat. Sempre que ho crec convenient, enquadro els textos, l'espectacle escènic o parateatral gironí dintre del context general del teatre català de l'època per no fragmentar encara més les anelles d'una tradició escènica molt productiva en l'àmbit dels Països Catalans.

I. CICLE NADALENC⁵

1.1 *El Cant de la Sibil·la de Sant Iscle de Colltort*

L'arxiver de la Catedral mossèn Gabriel Roura va donar a conèixer en 1978 una nova versió de l'*Epístola de sant Esteve* ⁶ procedent de les nostres

Figueres, 1991. Miquel Golobardes Vila, *Fiestas y bailes del Ampurdán en el siglo XVIII*, "AIEG", vol. II, 1947, p. 261-264. Jofre, *El teatre sacre a Girona*, ARTS, Suplement a *El Gironès*, Fulla IV. 21 d'agost, 1919. Jaume Marquès, *El Divendres Sant a Girona durant el segle XIVè*, fullet de Setmana Santa de 1993, editat pel Capítol de la Catedral. Edició no venal. Francesc Massip, *Teatre religiós medieval als Països Catalans*, Barcelona, Institut del Teatre, Barcelona, 1984. Francesc Massip, "Eiximenis, Borrassà i el teatre", *Revista de Girona*, núm.144, gener-febrer, 1991. Lluís Molinas i Falgueras, *El Teatre a Palafrugell, àlbum-recull*, Ajuntament de Palafrugell, 1987. Josep Murlà i Giralt, *Gegants i altres entremesos de la Garrotxa*, Patronat d'Estudis Històrics d'Olot, Alzamora, Olot, 1984. Enric Prat i Pep Vila, *L'entremès del Ball dels Ermitans*, Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 1991. Jaime Pumarola, *Representaciones y Autos Sacramentales Gerundenses*, Programa de Setmana Santa, Girona, 1964, sense paginar. Jordi Roca i Rovira, *La processó de Verges*, Quaderns de la *Revista de Girona*, Diputació de Girona, 1986. Gabriel Roura, *Una versió de Cant de la Sibil·la* (Girona, Arxiu Capítular, Ms. 133 Missale sancti Aciscli. Anno 1332). Catedral de Girona, 1987. Nadal de Nostre Senyor Jesucrist. Exemplant no venal. Una segona edició d'aquest treball va sortir a l'*Arxiu de Textos Catalans Antics*, núm.7-8, Barcelona, 1988-1989, p. 293-297. Núria Sabat Ortiz, "El teatre d'aficionats a Palafrugell" dins *Estudis del Baix Empordà*, núm. 8, 1989, Publicacions de l'Institut, Sant Feliu de Guíxols, 1989, p. 155-217. Pep Vila, "La processó del Divendres Sant a Verges", *Presència*, 15-4-1984. Pep Vila, "La Comèdia del sopar a Sant Esteve d'en Bas", *Revista de Girona*, núm. 146, maig-juny 1991, p. 42-47. Pep Vila, "La prohibició governativa de 1801 sobre les representacions de teatre en català", *Revista de Girona*, núm.165, juliol- agost, 1994, p. 36- 39.

⁵ Joan Prat i Carós, "La dramatització tradicional de mitos bíblics: el teatro popular navideño en Cataluña" dins *Le fête, la cérémonie, le rite*, Casa de Velázquez-Universidad de Granada, 1990, p. 165-179.

⁶ Edició no venal publicada pel Col·legi Universitari de Girona, Impremta Masó, 1978. Vegeu també nota núm. 4 sobre la bibliografia general.

comarques. En una nadala publicada pel Bisbat de Girona⁷ en 1989, hi va estudiar amb la transcripció, un altre nou text del *Cant de la Sibila* provinent d'un missal del segle XIV, de la parròquia de Sant Iscle de Colltort, a la Garrotxa.

1.2. El Bisbetó

Llegim en el *Repertori* de Pontic⁸ que el 28 de desembre de 1475 (fol. 53v-54), el Capítol de la Catedral:

“feu ordinació moderant los estyls se eren introduïts en la funció i comprenia les esglésies Cathedral i Col·legiata. I fou intimada al Vicari de l'Abat i mestre de les escolas de les dos esglésies que no li fou gustosa i feu mandato que fixà a la porta de l'església i baten-se que ell lo punt no podia fer-ho sol i proponent-se-li esmenar-ho per altre any no se aquietà...”

D'una consuetud de la Catedral de Girona hem copiat aquesta nota sobre la festa de Sant Nicolau de mitjan segle XVII: *Ad vespervas... postea fit processio ad altare Santi Nicola quod translatum est modo in capella Sto. Juliani et Bacilissae. Benedicamus festivalis dicitur a pueris...*⁹ Sembla que en la segona meitat del segle XVI es prohibiren els bisbetons¹⁰ a la catedral de Girona i a d'altres esglésies.

1.3. Pastorets

La Representació Nadalena, obra bilingüe en català i castellà, de 1686, cantada a 8 i 9 veus, amb el text escrit per un membre del capítol de la catedral de Girona i música de Francesc Soler, és a parer del musicòleg Francesc Civil, el qual en va fer l'edició¹¹, una escena pastoril que possiblement es cantava o es representava glossada a matines de la Nit de Nadal. El títol de la composició no deixa lloc a dubtes.

D'aquest mateix treball en donem una notícia encara més reculada. En

⁷ *Catedral de Girona. Nadal del Nostre Senyor Jesucrist 1989-1990*, Impremta Palahí, 1989. Tríptic sense paginar. Edició no venal.

⁸ *Arxiu Capitular de Girona* (des d'ara: ACG), Vol.I, p. 227.

⁹ ACG, *Consuetud* de 1655, fol. 187.

¹⁰ Josep M. Marquès, *Arxiu Diocesà de Girona (ADG). Lletres de la Cúria de Girona (1420-1620)*, Registre U, 204, fol.254. El text és damnificat per la corrosió i és molt difícil de llegir.

¹¹ “Compositores y organistas gerundenes en el siglo XVII”, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. 21, 1972-1973, p. 156 i sq.

1652, el compositor Verdalet de la catedral de Girona havia escrit i musicat una nadala llatinocatalana que comença amb la veu del tenor que feia: “*Quid vidistis, heus, pastores, hac note tan fulgente.*” Aquest primer vers recorda el “*Quid vidiste, heus, pastores*”, que surt en els primitius drames litúrgics llatins nadalencs que es representaven a la catedral de Girona. No sabem si aquest *In festo Nativitatis Domini*, glossat a mitjan segle XVII en llatí i català, és una recreació barroca d’un tema popular de línia tradicional o bé és una obra arranjada de bell nou, deutora d’un text més antic.

D’un fons sense classificar de la biblioteca Lambert Mata de Ripoll ens ha arribat un fragment d’una obra nadalenca, de mitjan segle XVII, unes nades en castellà i un text dramàtic en gascó, redactat, però, per un escriptor del país que es delata per les grafies i pel lèxic de l’obra que fa servir. Aquest *Col·loqui de dos pastors en llengua gascona per la vigília de Nadal*¹² és una mostra de teatre plurilingüe, una convenció molt estesa en el teatre popular peninsular del segle XVII, del qual n’hi ha mostres molt abundants, la temàtica del qual incideix en la capacitat connotativa respecte a diversos grups socials: catalans, gascons, francesos, portuguesos, gitans, etc. Pel que es veu, el públic català de l’època estava habituat a sentir obres musicals i de teatre en les quals són presents les parles habituals del sud de França.

En el segle XVIII, trobem algunes prohibicions per representar els pastorets. Josep Murlà i Giralt recull la prohibició dictada pel bisbe Llorenç de Taranco d’entre les visites pastorals de l’arxiu parroquial de Sant Martí de Capsec, a la Garrotxa: “*danzas ni cosas semejantes, como ni los ‘pastorets’ en la noche de Navidad*”.¹³

2. CARNESTOLTES¹⁴

2.1 Prohibicions sobre la celebració del Carnestoltes

Durant la Guerra dels Segadors, la ciutat de Girona fa el vot solemne de no deixar fer més les festes de carnestoltes. L’estat de guerra i les calamitats

¹² Jordi Mascarella, “Un col·loqui de dos pastors en llengua gascona”, Edició i estudi. *Bulletí del Centre d’Estudis del Ripollès*, núm. 10, desembre 1986, p. 3-21.

¹³ *Gegants i altres entremesos de la Garrotxa*, Patronat d’Estudis Històrics d’Olot, Alzamora, Olot, 1985, p. 109.

¹⁴ Josep Caballé i Toni Rusalleda, *Les Carnestoltes*, Ajuntament de Girona, 1981, 31 p.

públiques i/o privades no aconsellaven la celebració d'una festa tan irreverent. Les autoritats municipals acorden el 28 de gener de 1641 una normativa molt estricta que afectava la gran llicència en els costums, un vot d'abstinència que durà 19 anys fins que fou commutat en 1660. El text català, extractat, fa així:

“Primerament votam y prometem en dits noms a Nostre Senyor Déu que a major honra y glòria sua y reformació de nostra vida y costums no permetrem de assi en avant perpetuament en esta Ciutat de Gerona y suburbis las profanas festas de Carnestoltas, balls, disfressas y màsqueras, que tots anys des de las festas de Nadal fins lo die de Cendra, se havían acostumat fer en ella [...] obligar-nos a impedir y prohibir aquells, com se fassan sens màscras y desfresas o altres pohs honestos entremesos”¹⁵.

El mes de gener de 1659, per raó d'una certa cavalcada amb màscares i disfresses, els jurats demanen el parer dels teòlegs sobre aquesta qüestió i la conveniència o no de deixar fer-les. Aquesta vegada els donen permís perquè consideren que aquestes diades carnavalesques tenen lloc en una festa militar en la qual es fa un torneig. Com que els soldats són forans, no tenen l'obligació de guardar el vot. Per tot això, no es poden qualificar de celebracions netament profanes, sinó que van lligades a un àmbit superior.¹⁶

3. CICLE DE LA PASSIÓ

Del “Cicle de la Passió”, potser el més arrelat arreu de Catalunya, qualificat pel crític i poeta Josep Sebastià Pons com l'obra més representativa del teatre català de tots els temps, apporto a més de les notícies d'arxiu, notes sobre impresos i manuscrits, fins ara sense catalogar o massa poc coneguts.

¹⁵ Emilio Grahit, “Gerona bajo la dominación francesa de 1640 a 1652”, *Revista de Gerona*, vol. XV, 1991, p.125. Enrique Claudi Girbal, “Antiguo voto de la ciudad acerca del Carnaval”, *Revista de Gerona*, vol. VIII, any IX, febrer, 1884, p. 33 i sq.

¹⁶ Aquestes controvèrsies sobre si calia o no donar llicència “en est temps de Carnestoltas se pogués desfressar y ballar públicament lo que és en contra lo thenor del vot fet per la present ciutat a dos de febrer del any mil sis-cents coranta”, encara continuaven en 1655 ja que en aquesta data: “Joan del Castillo, General de la Artilleria y Governador de las Armas de esta plassa havie feta fer una crida dient ab ella que donave llicentia a tothom generalment”, segons es desprèn d'un memorial conservat a l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Girona, AHAG), X.1, “*Diferents matèries han passat entre la molt il·lustre ciutat de Gerona y lo Capítol de la Catedral de temps de mi Francisco Vinyoles, secretari de dita molt il·lustre ciutat des de l'any 1655 fins lo any [1662]*”.

3.1. Representacions pasquals

Les *Resolucions Capitulars* de 27 de març de 1535 testimonien que *fit representatio de les Maries ante vespervas*, per evitar la presència de laics en la zona del cor. Es representava abans del “magnificat”. En 1534 ja es van començar a escenificar abans de vespres, després que els seglars haguessin sortit¹⁷.

Supressió dels “jocs de Pasqua”

El 5 d'abril de 1566 se suprimeixen els “jocs de Pasqua”, la col·lació i la beguda del Dijous Sant després d'haver escoltat els advocats i els teòlegs, en virtut de les constitucions del Concili Provincial¹⁸.

3.2. Representacions del “Davallament de la Creu”

Juan Gaspar Roig i Jalpí, historiador, examinador sinodal del bisbat de Girona, en el seu llibre sobre la nostra ciutat, *Resumen historial de las grandezas y antiguedades de la ciudad de Gerona*¹⁹, publicat en 1678, explicà la cerimònia del “Davallament” que tenia lloc el Divendres Sant a l'església de Sant Fèlix de Girona. En 1680 trobem encara el *Devallament de la Creu*²⁰, representació mimada que havia estat prohibida pels sínodes gironins de 1684 i del 1689, i pel concili de 1685. El text d'una consuetud del segle XVII de l'Arxiu Diocesà de Girona recull breument el relat de la preparació de la cerimònia a mans dels obrers de l'església:

“Si los señores obreros laychs faran representar lo devallament de la creu, se los dexa y preparà en la sacristia sinch albas ab los amits y cingulos, sich dalmàtichas ço és las dos de vellut negre, las dos de domàs negra y altre de domàs morat, la bacina de plata ab un cobricàlser moat estès sobre de ella per posar-hi lo martell, tanallas y los dos encensers portant-se los senyors obreros encens. Y dos escolans se vestexen las suas albas y dalmàticas negras que també ha de tràurer ab dos cande-

¹⁷ ACG, *Resolucions Capitulars*, vol. 7, fol. 216.

¹⁸ ACG, *Resolucions Capitulars*, vol. 11, fol. 77v.

¹⁹ Barcelona, por Jacinto Andreu, 1688.

²⁰ ADG, *Consuetud de la Col·legiata de Sant Feliu de Girona* (Signatura 261). Segona meitat del segle XVII. El text de la representació és ratllat perquè potser ja no es representava.

leros. Y si han menester los sis blandons de plata y qualsevol altre cosa per dita funció se les dexa. I finida la funció ho torna desar tot a son puesto.” (p. 51-52).

Professó de l'enterrament en les cerimònies del “Davallament”

A continuació es feia la processó del “davallament”, que sembla que s'acabava amb la desfilada del pas del misteri del Sant Sepulcre que posseïa aquesta església. El text de la consuetud recull també aquest acte litúrgic: “[...] Si algun resident previngut per los señors obrers laychs voldrà portar en la professó la sobredita bacina, que en lo devallament de la creu si posaren tots los impropers, en est cas ha de preparar la alba ab son amiet [...]” (p. 53-54). D'aquesta processó també n'ha parlat Josep Grahit i Grau:

*“Después se verificava la procesión del Santo Entierro, para lo cual se colocaba la imagen de Cristo en un hermoso sepulcro en el que permanecía todo el año. La imagen era de alabastro, de gran valor artístico, obra del siglo XV.”*²¹

3.3. Llibres impresos de la ‘passió’ en un inventari ‘post-mortem’

En l'inventari dels béns, que es va fer el 20 de maig i el 23 de juny de 1794, en ocasió de la mort de l'impressor gironí Miquel Bro²² hi trobem relacionades moltes obres dramàtiques de la passió. La quantitat d'exemplars emmagatzemats dona fe de la popularitat dels diferents textos passionístics a les llibreries gironines, models que, d'altra banda, provenien de Vic, Reus i Manresa:

- Sis centas passions de Vic o presas en quart
- Una rayma de Passions vellas y novas en setsé
- Cent passions novas en setsé
- Setse passions de Reus en dotsé que se han de igualar

²¹ *Los Santos Sepulcros y la Cofradía del Santo Sepulcro, de Gerona*, Programa de Semana Santa, 1960, Cofradía del Santo Sepulcro, Girona, 1959, Talleres Tipográficos DCP, s/p.

²² Enric Mirambell, *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, Institut d'Estudis Gironins – Diputació de Girona, 1988, p.114 i sq.

3.4. *Manuscrits passionístics*

3.4.1. Entre els inèdits que deixà el pare Nolasc Rebull²³ quan va morir hi ha la transcripció d'una passió catalana de finals del segle XVII, *Passió de N.S. Jesucrist*, possiblement d'alguna parròquia de la Garrotxa, ara per ara impossible de determinar. Als arxius de l'orde caputxina de Barcelona hi ha la transcripció sencera d'aquesta obra passionística amb un estudi inicial mig embastat. La carpeta conté també unes fotografies del manuscrit que havien de servir d'il·lustració per a una futura edició. El text transcrit, a mà, ocupa 87 folis.

En una d'aquestes fotografies hi ha reproduït el colofó de l'obra, que fa: "Aquest llibra s'escrigué lo any mil sis-sens vuitanta quatra ha fins lo any vuitant-ta sis. Lo escrigué Joan Auliveras de sa mà pròpia[...] lo any present als 23 de maig de 1684."

3.4.2. [*Tragèdia de la passió*]. Manuscrit de final del XVII o de començament del XVIII, autògraf. El seu redactor fou Sixto Veray, natural de Celrà, membre d'una il·lustre família que havia donat altres servidors a la catedral de Girona, canonge de la Seu gironina, que morí en 1735. És una passió d'autor, encara per estudiar, que vaig adquirir fa poc al llibreter gironí Joan Cortés, després que aquest comprés una part de la biblioteca familiar, malauradament dispersada. En el darrer foli escrit (68v), Sixto Veray, que signa l'obra, s'anomena *cultor literarii*. L'obra, dividida en tres jornades, conté un *prefacio*; el *Despediment de Jesús i Maria*; l'*Entrada de Jesús a Jerusalem*, la *Passió i mort de Jesús*, el *Davallament de la Creu* i una última *loa*.

3.4.3. [*Passió de Christo Senior Nostre*] de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll. Manuscrit núm. XCVI, sense paginar. Obra de final del segle XVIII o de començament del XIX. 93 fol. Conté una lloa que diu: "*Lo pretor de la Passió de Cristo Señor Nostre. La Còpia del despedimen de Nostra Senyora ab son fill Jesús quant anà a pèndrer mort y passió. Primer Acte. Acte 2n: Pugament de la creu. Acte terser del devallament de la creu.*" La darrera pàgina del manuscrit diu: "*Aquí se acaba la història de la Passió de Cristo ab lo despedimen de sa mare Maria Santíssim.*" En una guarda llegim: "*feta per mans de Pera Armet, revenedor...*".

²³ Ramon Vidal i Pinell, "Personalitat religiosa i aportació polifacètica a la cultura catalana de Nolasc Rebull" dins *Annals, 1982-1983*. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot, Olot, 1984, p. 40. Tenim en premsa l'edició d'aquest text descobert per Nolasc del Molar. Agraïxo públicament al pare Valentí Serra, arxiver de l'orde caputxina a Catalunya, el permís i les facilitats que m'ha donat per publicar aquest inèdit que he estudiat i anotat.

3.4.4. *Llibre de la presa, Passió y mort de Jesu-Christ Nostre Senyor*. Manuscrit del segle XVIII de l'Arxiu-Museu de Sant Pere de Ripoll que va donar a conèixer l'estudiós Jordi Mascarella²⁴. Es tracta d'una còpia de finals del segle XVIII, el text de la qual pertanyeria al setè grup de les passions catalanes inventariades per Josep Romeu. L'obra conté la *Loa al lector*, la *Conversió de la Magdalena*, l'*Entrada de Christo a Jerusalem*, lo *Despediment de Jesús i Maria Santíssima*. Continua amb l'episodi de l'*Entrada de Jesús a Jerusalem*, la *Cena*, *Presa y Passió de Jesu-Christ*. El darrer episodi és el *Davallament de la Creu*.

3.4.5. *Loa y Argoment general de la Mort y Passió de Christo Nostre Senyor*. Manuscrit de la segona meitat del segle XVIII, amb anotacions posteriors d'altres mans que arriben fins 1851. Es tracta d'un llibre de 198 folis enquadernat en pergamí. El copista és Jaume Tintorer, possiblement de Barcelona, que en un llibre de notes familiars començat en 1769 i continuat per altres persones fins 1851, transcriu la *Loa*, el *Despediment de Jesús y Maria Santíssima*. A continuació diu: *Aquí se comensa la Passió y Presa de Christo Nostre Senyor*. La passió és incompleta i s'atura en una escena de la "presa" amb un parlament d'Annàs. Dintre del cos general del llibre, aquest misteri ocupa els folis 14-67. Aquesta obra pertany actualment al senyor Miquel Piferrer Poch de Figueres, al qual vull agrair, públicament, que me l'hagi deixada consultar per a aquest treball.

3.6. Impresos

3.6.1. A Girona es va editar la *Representació de la Sagrada Passió y mort de Nostre Senyor Jesu-Christ...*²⁵, Gerona, en la impremta Real de Nicolau, antes Bro, en la Cort Reial. En 4t, a dues columnes. Podria tractar-se d'una edició de la passió redactada per Anton de San Geroni descrita també per Enric Mirambell a la *Història de la impremta a la ciutat de Girona*, (p. 114, nota 3). També descriu un imprès semblant Josep Artís en un treball sobre *El Misteri de la Passió*²⁶. Artís assenyala a continuació una *Representació de*

²⁴ "El text de la Passió d'Aranyonet, un drama que no va ser", dins *Butlletí del Centre d'Estudis del Ripollès*, núm.7, març de 1985, p. 19-25.

²⁵ Elías de Molins, "Bibliografía catalana en el siglo XIX. Teatro", *Revista de Girona*, vol. XVII, 1893, p. 120.

²⁶ Publicacions de la Institució del Teatre, Barcelona, 1933, p. 167-168.

la sagrada Passió y Mort de Nostre Senyor Jesucrist, Vich, 1773: Per Joseph Tolosa. Y reimpressa en Gerona per Joseph Bro, Estamper del Rei.

3.6. 2. A Figueres²⁷ es van editar dos impresos del drama de la Passió que són una prova de la popularitat del drama en terres empordaneses. Les dues obres s'haurien d'acabar amb els altres impresos set-centistes de la passió, editats a Manresa i Vic per veure si presenten modificacions essencials pel que fa a la tipologia dels textos:

3.6.3. *Gran tragèdia de la pasió y mort de Jesu-Christ Nostre Senyor. Edició arreglada per a representar-se. Aumentada ab la conversió de la Samaritana, y ab la triunfant Resurrecció*²⁸. [6 actes i la resurrecció] [Biblioteca del Palau de Peralada]

3.6.4. *La passió y mort de N.S. Jesucrist. Drama sacro en 5 actes, arreglat novament per a poder representarse en el teatro. Edició completa ahont s'hi trovará la Conversió de la Samaritana, y essent nova y de més efecte la escena del Braseret. Y acabant ab la Triunfant resurrecció de Cristo Senyor Nostre*²⁹. [Biblioteca del Palau de Peralada]

3.7. Representació del drama de la "passió" a Banyoles

En un inventari dels béns del "Teatro de la Villa" de Banyoles (1842-1844), una vegada que fou desmuntat s'hi relacionaren moltes pertinences, objectes i decorats que servien per a representar la passió. De l'inventari del notari Manuel Vila destaquen la: *Lista de alhajas o prendas pertañents a la representació de la Presa*. Les notícies d'aquestes representacions foren publicades per Lluís G. Constans³⁰.

²⁷ Una revista figuerenca, laica i combativa, com fou *La República* va publicar el dia 2-5-1869 un anunci sobre la representació de la passió en aquesta vila empordanesa que diu així: "Función para los días 2 y 3 del corriente a beneficio de los pobres de esta villa. 1. Sinfonía. 2. El drama sacro en 5 actos, en catalán y en verso, titulado: *La passió y mort de N.S. Jesucrist* adornado con todo lo que requiere su interesante argumento. Finalizará la función con *La Resurrecció*. Entrada general 2 rs. A las 7".

²⁸ Figueras, Imprenta y librería de Joan Hereu. 1869, 72 p.

²⁹ Figueras, Imprenta y librería de A. Garbimatas, carrer Nou, núm. 11, 1878. 61 p.

³⁰ Bañolas, Edición del Patronato del Excmo. Ayuntamiento, Imprenta Granés, 1951, p. 169-170.

3.8. *El teló de les ànimes*

Tractem aquí d'un efecte òptic, una pintura animada que col·locada durant la Quaresma en les celebracions del "novenari d'ànimes" en l'absis de l'església de Banyoles feia el seu efecte. De fet podríem parlar d'un teatre d'ombres que centrava l'actitud dels oients a l'església.

Fins 1936, molts pobles tenien el seu "teló de les ànimes". El teló de les ànimes o el tapís del Purgatori consistia en un teló, una pintura de grans dimensions que a Banyoles va pintar Manuel Pigem³¹. El pintor hi dibuixava unes ànimes en actitud suplicant, un conjunt de personatges plorosos en actitud de pendiment, envoltades de foc, amb la temença per un càstig etern. Rere la pintura hom feia oscil·lar llums i ciris encesos que baixaven i pujaven com si unes ànimes anessin triomfants al cel i d'altres es condemnessin al foc etern. Aquesta mena de catecisme visual que es col·locava davant de l'altar major reforçava l'impacte de les paraules que escampava el predicador en aquelles esglésies ombrívoles, en un escenari palplantat que ocupava bona part de l'absis del temple.

A Olot, fou el dibuixant Panyó qui va pintar per a l'església del Tura un altre postús escenogràfic que es muntava durant el Novenari d'Ànimes³². Aquesta escena, desmuntable, sembla que fou cremada en 1936.

3.9. *Representacions de la passió a Figueres i a la Jonquera*

Carles Bosch de la Trinxeria, en un article titulat *Misteris*³³, explica la representació de la Passió a Figueres i la Jonquera. Pels volts de 1850 va assistir a unes representacions de teatre veterotestamentari: "fa alguns anys, uns 26, que en vilatjet del Baix Empordà, Foixá, en una era, vaig veure representar lo Degollament de Sant Joan Baptista" (p. 52).

Lluís G. Constans en la seva història sobre la vila de *Banyoles*³⁴ també ens parla de representacions de pastorets i de la passió. Aquestes escenifica-

³¹ Antoni M. Rigau i Rigau, Jordi Gimferrer i Garriga, *El pintor Pigem i la seva època a la comarca de Banyoles*, Figueres, Carles Vallès, editor, 1987, p. 74 i sq.

³² Josep M. Danés Llongarri, *L'església de la Mare de Déu del Tura*, Olot, Impremta Bonet, 1965, p. 54.

³³ "Almanach de l'Esquella de la Torratxa", 1875, p. 51-55.

³⁴ Constans, *op. cit.*, p.169-170.

cions es feien durant la Quaresma per un grup de teatre local, *Ateneo Bañolense*, que treballava al teatre del *Café Vila*, construït pels volts de 1860.

3.10. *La processó del Dijous Sant a Rupjà*

Carles Bosch de la Trinxeria explica que a la processó del Dijous Sant a Rupjà també s'hi ballava la "Dansa de la Mort":

"tenia tanta anomenada que reunia nombrós aplech de pagesos de tota la comarca. Ignoro si se celebra encara, però en 1861, vegí la processó de Dijous Sant que'm cridà motíssim la atenció.

A l'entrada de fosch sortí la processó de la iglésia del poble precedida per la mort, brincant ab sa dalla. Era un galifardàs alt, magre, vestit de calavera ab un cráneo de cartró, portant a las mans una gan dalla. Saltava, ballava, se deslorigava al compás d'un fluiol y timbal que venian darrera d'ell; obria pas á la processó clavant colps de dalla á dreta y a esquerra, sembrant l'esglay en los nombrosos badochs, donas y criaturas que se senyavan d'espant."³⁵

*Inventari dels efectes de la processó dels Dijous Sant a Rupjà*³⁶

En un llibret parroquial de Rupjà de començament del segle XIX, hem trobat aquestes notes que poden fer referència a un inventari d'estris per fer la representació de misteris, avui ignorats, potser lligats a la representació de la "dança de la Mort" i altres escenificacions pasquals durant la diada de Dijous Sant:

- Los gastos de la sena del Dijous Sant de quatre siris de tres unsas cada un, més desavuyt siris de unsa. Any 1821. Més duas atxas.
- Ceis estivalles de de sota y tres per tot dia de sobra y 2 bo de muda que total són 5, y una corona y espinas de plata y un càntir de oli.

Ve a continuació la llista dels misteris que hi sortien. "Llista per ordre correlatiu de misteris que acostuman sortir en dita processó". [21 misteris]

³⁵ *Recorts d'un excursionista*, Barcelona, ed. La Renaixensa, 1887, p. 311.

³⁶ Arxiu Diocesà de Girona. Llibres de l'Arxiu parroquial de Rupjà. *Llibre de la processó del segle XIX (1828-1894)*, s/p.

3. 11. Prohibicions

En les *Constitutionum Synodaliū Gerundendis (Libri quinque)*, redactades per Francisco Arevalo de Cuaço³⁷, trobem en el títol 13 *Gerund. De religiosis Domibus*, la disposició que recomana, per evitar escàndols (*Cupientes evitare diversa scandala*), que les representacions religioses de la passió i altres misteris divins s'han de fer amb una llicència oficial del bisbe (*Repraesentationes nullae fiant absque licentia*): “[...] *proferimus, & promulgamus quatenus nullas passionis Domini Nostri Iesu Christi, nec alias divinorum misteriorum representationes in civitate, nec Dioec. Gerunden. faciant...*” (p. 44).

Miquel Joan de Taverner i Rubí, bisbe de Girona, signa un edicte després d’haver-se celebrat durant 1717 un concili provincial a Girona, en el qual hi ha una reflexió sobre les desfilades públiques: “abusos que se han experimentat per lo passat y encara vuy se regonèixen en las professons”. *L’Edicte, / en explicació de las / Constitucions XIII i XIII de las fetas en lo Concili Provincial, celebrat en lo any Mdcvii en esta ciutat de Gerona / sobre / lo ordre ab que se deuen fer las professons, que van a las hermitas / o altrament, tan fora de las Parroquias com dintre d’ellas; juntament / ab la reformació dels balls y danzas que acostumava haver-i en / semblants occasions, ab lo motiu de las festas que se fan / en ditas hermitas o capellas de devoció*³⁸, recull algunes reflexions sobre les representacions passionístiques que es feien en les processons de Setmana Santa:

“No si puga fer ninguna representació, al viu de la Mort y Passió de Jesu-Christ Deu y Senyor Nostre, lo que ja se troba prohibit ab nostres Constitucions[...] Ordenam que en las ditas professons, no hi pugan anar donzellas, ni altrás donas vestidas de blanch, ni tampoch altres homes o minyons fent la representació dels apostols, dimonis ni semblants posturas....lo que no se consegueix ab las ditas representacions, que a més dels graves desordes que en si portan moltes vegades, exitan més a la distracció y disposició, que no al reculliment y meditació de la Mort y Passió de Nostre S. Jesu-Christ. [...] no permeten-se que ningun home, ni dona, minyó, ni minyona fasse devant del Sagrament ninguns balls, ni danzas, ni altres semblants cosas, per ser

³⁷ Barcelona, Sebastiani Cormella, 1606.

³⁸ Fullet de 4 pàgines. Exemplar al Seminari Conciliar de Girona.

prohibidas per nostres Constitucions synodals, y altrament molt contrarias al servey de Déu.” (p. 3)

Prohibició de representar el drama de la passió a Mataró en 1758

Heus aquí un fragment d'aquest edicte:

“Nos Don Assensi Sales, per la gràcia de Déu y de la santa Sede Apostòlica, Bisbe de Barcelona, del Consell de sa Magestat, etc. Com per las Constitucions Provincials Tarraconensis y Synodals del nostre bisbat sia prohibit lo representar la *Sagrada Passió y Mort de Christo Nostre Redemptor* per las causas y motius que expressan ditas Constitucions, y haya arribat a nostre notícia que en la ciutat de Mataró de nostre bisbat algunas personas fan preparatius per representar la dita Passió [...] ordenam y manam sots pena de sinquanta lliuras a obras pias aplicadoras y en subsidi de excomunicació mayor [...] que no representen y se abstingan de representar dita Passió, no sols en dita ciutat, sinó també en qualsevol altre part del present bisbat.”³⁹

La represa del comerç entre Espanya i Amèrica amb la Pau d'Amiens (27 de març de 1802) que s'havia aturat en 1796, fou molt important per tots els ports del Maresme que mantenien relacions comercials de tipus colonial amb Amèrica. La guerra amb Anglaterra n'havia estat l'obstacle principal, una vegada que Carles IV havia signat una aliança amb el Directori Francès, conegut amb el nom de primer tractat de San Ildefonso (18 agost 1796). Durant aquesta crisi, molts jornalers s'havien quedat sense treball. El 7 de maig de 1799, el mariscal de camp, Caetano de Navia, marquès de Ferrera, va fer una reunió per recaptar diners i així socórrer als desvalguts. S'organitzaren representacions teatrals per fer front a les necessitats socials d'una població desvagada i així ajudar a “los pobres verdaderos y evitar que a la sobra de éstos se introduzca el osio y la vagancia”. Entre aquestes representacions trobem: Els Pastorets, la *Tragèdia de les Santes Juliana y Semproniana*, *Historia de Josep*, *Acte de la Creació del Món*, etc.⁴⁰

³⁹ Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró. Arxiu del Rector. Plec núm. 22. Lleta A. Fol.14. Josep Artís en *El Misteri de la Passió*, op. cit, p. 105-106, copia un altre manament o prohibició episcopal signat pel bisbe Manuel López d'Aguirre per impedir la representació de la *Passió* a Mataró en 1753 sota la invocació de les “Constitucions Provincials tarraconenses i sinodals del principat de Barcelona”. Josep Artís coneix el manament prohibitori de 1758 sense editar-lo (p. 107).

⁴⁰ Arxiu Municipal de Mataró. Diversos. Lligall 52 / 53, “Libro de limosnas de la Junta de caridad”, actes del 26-X-1799 al 6-VII-1801.

Altres edictes i manaments sobre representacions

Lluís Constans, en el seu llibre *Història de Santa Maria del Collell*,⁴¹ transcriu aquest manament que fa referència als actes prescrits durant Setmana Santa, Corpus, les processons i altres representacions:

*“Entre los mandatos del Rdo. José Codina, párroco sacristán de Santa Pau, visitador general por el obispado don Juan Miguel de Taberner, fechados a 30 de octubre de 1700 hay los siguientes: ‘Item, considerando los inconvenientes que se experimentan muchas veces en las mismas cosas del servicio del Señor, y deseando poner en esto la debida circunspección y recato, manda que en adelante todas las procesiones, aun las de Setmana Santa, hayan concluido a la puesta del sol y las que se celebren fuera de la parròquia regresen el mismo dia. En las procesiones del Corpus ni delante ni fuera del Santíssimo Sacramento nadie, ni hombre ni mujer, aunque sea de edad pueril, se atreva a bailar, danzar ni a ejecutar otras representaciones, ni en la noche santa de Navidad los Pastorets, ni en Setmana Santa la representación de la Passión y Muerte de Christo Nuestro Redemptor, vulgarmente dicha la Presa, ni otras representaciones al vivo, ni en las fiestas del Roser ni otras –actuen los Cavallets, bajo pena de tres libras y en subsidio de excomunicación mayor’.”*⁴²

4. FESTIVITAT DEL CORPUS⁴³

El que fou arxiver diocesà de la catedral de Girona, Tomàs Noguer Musqueras⁴⁴, copià en 1952 una ordenació municipal de 1380 que dóna fe de l'antiguitat de la festa del Corpus a la nostra ciutat: “Ara oïats tothom que

⁴¹ Malgrat, E. Canet, 1954, p. 130-131.

⁴² Agraïixo a mossèn Brugada haver-me facilitat una fotocòpia d'aquest document. Una altra obra de teatre religiós, difícil de classificar, és *Malencòlich entretingut*, peça copiada en 1745, que hom pot llegir a la Biblioteca del Seminari Conciliar de Girona (ms. 251). Hi surten els personatges al·legòrics que representen els set pecats capitals.

⁴³ Alfons Damians i Manté, “Lo Corpus a Girona”, *Lo Geronès, Periòdich Catalanista de Avisos y Noticias*, juny-juliol de 1903.

⁴⁴ *Devoción de Gerona a la Sagrada Eucaristia*, Tirada aparte del Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Gerona del 15 de mayo de 1952, p. 4 i 10.

com per reverència a honor de la festa del preciós Cors de Jesucrist, sie acostumat fer processon solemniament per la ciutat.”

Segons aquest erudit, en 1416 ja se celebraven “*solemnitats e representacions a lahor e gloria de Nostre Senyor Jesucrist*”. En 1460 es va construir un cadafal *in platea Sedis Gerunde* des del qual els Jurats de la ciutat contemplaven *antremesia sive joca*, durant la festa del Corpus.

4.1 La festa del Corpus i de l'Àngel Custodi a través d'un inventari municipal gironí del segle XV⁴⁵

Segons Julián de Chía, la festa de l'Àngel Custodi⁴⁶ fou instituïda a la ciutat el 30 de setembre de 1540⁴⁷. Jaime Villanueva, en el seu llibre *Viage literario a las iglesias de España*, explica com en aquesta festa: “*iba un muchacho representándolo y cantando coplas en lengua vulgar, lo cual se quitó en 1585. En Valencia todavia hay algo de esto*”⁴⁸. En el *Repertori* de Pontich llegim: “Lo origen de esta professó no se troba, però si que en ella anave un angel viu, o un que lo representave y deya algunas oracions en vulgar, lo que se llevá a 27 i 28 de setembre 1585.”⁴⁹

D'aquest inventari n'assenyalem un conjunt de peces i de disfresses del Corpus i la Festa de l'Àngel que donaven a l'acte un cert regust dramàtic.

- *Item* una caixa amb III panys en que stan les coses següents:

Primo XII camises, deu sinyells, XII spalatxos de ferro, XII caps d'àngels tot serveix per la festa de Corpus Xst.

- *Item* I sobrevesta vermeylla ab armes reyals [...]

- *Item* X parells de ales de àngel

- *Item* III diademes per los evangelistes

- *Item* III diademes per los evangelistes

- *Item* XII corones d'oripell

⁴⁵ Lluís Batlle i Prats, “Inventarios Municipales Gerundenses del siglo XV”, *AIEG*, VI, 1951, 189-190.

⁴⁶ Gabriel Llompart, “El Angel Custodio en la Corona de Aragón en la Baja Edad Media (fiesta, teatro, iconografía)” dins *Fiestas y Litúrgia*, Casa de Velázquez- Universidad Complutense, Madrid, 1988, p. 249-270.

⁴⁷ *La festividad del Corpus en Gerona*, Girona, 1895, p. 30.

⁴⁸ Vol XII, Madrid, Imprenta de la Real Academia de la Historia, Madrid, 1850, p. 205.

⁴⁹ Fol. 423.

– *Item* un'altra caixa de fust on stan les ales daurades del àngel custodi e les coses següents:

– *Primo* la vestimenta del cavall de de tela verda ab V senyals de la ciutat.

– *Item* III vestiments verts dels evangelistes pintades

– *Item* l'espataixo de les ales del àngel custodi

– *Item* dues ales daurades del àngel custodi

– *Item* III xipellets qui serveixen a Corpus Xst.

4.2. 1477 Robatori d'una capa que servia per fer "el diabolus de la massa" [el dimoni del garrot], en la processó del Corpus ⁵⁰

Acta capitular de 30 de janer 1477. *Die jovis XXX januarii, Anno domini MCCCCLXXVII*. Es tracta d'un episodi desconegut que podia formar part d'algun entremès o de la representació d'uns jocs fets durant la processó, del qual no en podem donar més dades. En proposem la traducció catalana:

"L'honorable capítol envià diversos missatgers (o nuncis) per via marítima i per terra i finalment fou trobat [el brodador lladre] en el lloc de Llança; i una vegada feta la restitució de les capes, fou alliberat pel Reverend Abat de Sant Pere de Rodes, i després que els missatgers tornessin les capes. Una d'elles, naturalment, la negra de vellut nou, fou retornada en va; per això, perquè el dit Antoni en la darrera festa del Corpus Christi, va fer de *diabolus* de la massa [el dimoni del garrot], el qual, per anar vestit triomfalment, de l'esmentada capa se'n va fer una gonella i sabates? i altres coses per a ornament dels jocs; i donat que no va poder tornar la capa en el seu estat primitiu, va fugir."

4.3. Representacions de misteris dintre de la processó del Corpus

Jaume Marquès i Casanovas transcriu i tradueix del llatí l'acta capitular del dijous 9 de juny de 1541, redactada pel secretari Joan Solers. Segons aquesta nota els jurats de la ciutat, representats pel notari i síndic Francesc Andreu, prenen la iniciativa de representar el dia del Santíssim Cos de Nostre Senyor Jesuscrist el *Sacrifici d'Abraham* a la plaça del Vi, i la representació de la *Susanna*, acusada d'adulteri, a la plaça de les Cols. Es curiós que són els representants de la vila i no les autoritats eclesiàstiques els que volen fer

⁵⁰ El text llatí fou publicat per Fidel Fita, *Los Reys de Aragón y la Seu de Girona*, Barcelona, 1873, p. 46.

aquesta transformació en la processó, potser per donar-li un caire més dramàtic i escènic com feien també en altres poblacions catalanes.

Per evitar, però, subtileses i males interpretacions els jurats demanen el parer al capítol, els conviden a assistir-hi i els fan saber que han de fer detenir la processó per fer les esmentades representacions. Recordem que el 15 de juny de 1538, un grup de beneficiats de la catedral havien escenificat durant la processó el *Somni i venda de Josep*.

Un fragment de la traducció fa així:

“Els quals senyors jurats, desitjant saber si el capítol tindria gust de ser present a les esmentades representacions i fer parar i detenir la processó, van tenir l’atenció de fer aquest suggeriment al capítol, per tal que si aquest hi accedia, els mateixos senyors jurats poguessin disposar una distribució adient i fer preparar un lloc adornat per al venerabilíssim sagrament de l’Eucaristia i també per als mateixos senyors canonges. Quan el síndic deixà de parlar, fou pregat de retirar-se una estona del capítol i, una volta sortit, es procedí a emetre els vots. Resultà que hi hagué unanimitat en el sentit de seguir els passos dels avantpassats, els quals moltes vegades havien donat lloc a aital mena de representacions. Així el síndic, cerciorat del consentiment del capítol, se n’anà molt joiòs.”⁵¹

4.4. Prohibicions d’entremesos a la processó del Corpus

El 22 de maig de 1573, el bisbe Bernat de Tocco⁵² demana que ni la vigília ni el dia de Corpus es facin balls a la catedral.

Tampoc que no es portin a la processó ni el gegant, ni la gegantessa ni d’altres bestiaris:

“A 2 juny 1574 (fol. 36), los gegans de la ciutat y son sequit foren de desagrado al Sr. Bisbe, al qual remeté lo Capítol est negoci ab encàrrech de tollerar tot lo possible per respecte a la ciutat. Lo Sr. Bisbe feu per assò un edicte, el que se seguí que los jurats no volgueren assistir a la professó de Corpus, no concurrer ab lo Capítol, que per mediar havia fet com (fol. 37), axís lo Capítol conduhí música (fol. 38) a expensas del Ferial”. (fol. 38r).⁵³ “A 2 de setembre 1680 (fol. 231) se procurà evitar lo ruhido dels gegans.”

⁵¹ “Drames sacres en la processó del Corpus”, dins el llibre de Josep Tarrés *El llibre del Corpus*, Diputació de Girona, 1990, p. 225-226.

⁵² Josep M. Marquès, ADG, *Lletres de la Cúria Eclesiàstica de Girona, 1420-1620*, Reg. U-206, fol. 361.

⁵³ ACG, *Repertori de Pontich*, fol. 119.

4.5. Cerimònia de “donar de menjar al gegant”

Enric Claudio Girbal, en el treball *Miscelánea Histórica*⁵⁴, transcriu una notícia d’inventari de començament del segle XVII sobre assumptes d’història i d’arqueologia catalanes. Joan Baptista Pont, corresponsal del cronista Jeroni Pujades fa referència a dos objectes que s’usaven en la procesó del Corpus: “Atres dos escudellas y ha de plata grandísimas ab que dónan cada any lo die Corpus a menjar arròs al gegant de la prosesso, són y les armes de Cruylles a les orellas y tenen los olis, això és tot lo de que jo puc donar relatió a V. M. aserca de aqueix particular.”

En una glossa, Claudi Girbal hi afegeix: “*Alude sin duda a unas grandes anforas o jarras de plata que han subsistido hasta nuestros dias y estaban destinadas a contener los Santos Oleos[...]. Por lo demás todavía en nuestros juveniles años alcanzamos la grotestca costumbre de dar a comer arroz al gigante viejo de la procesión*”.

Un cap de gegant, de grans proporcions, provinent de la catedral de Girona, es pot veure encara penjat en una de les parets del bar L’Arc, a la plaça de la Catedral. El seu propietari em digué que aquesta figura havia sortit de la catedral, ja fa molts anys, una vegada que hi feren neteja.

5 FESTA DE L’ASSUMPCIÓ⁵⁵

Dintre del calendari litúrgic cristià la festa de l’Assumpció de la Verge Maria⁵⁶ o de la Mare de Déu d’Agost era una diada molt assenyalada. A

⁵⁴ *Revista de Gerona*, 1889, vol. XIII, p. 165.

⁵⁵ Jaume Marquès, “La primera procesión de la Asunta de la catedral”, *Los Sitios*, any VII, núm. 2135, dissabte 13 d’agost de 1949. “La litera de la virgen; La procesión de la Asunta en la Catedral durante los siglos XVI y XVII”, *Los Sitios*, any VII, núm. 2136, diumenge, 14-8-1949. A l’arxiu de la catedral de Girona he vist també un retall de diari sense data, segurament del diari local *Los Sitios*, en el qual Lamberto Font, canonge de la catedral, traça una història de la pietat entorn la Mare de Déu d’Agost. En aquest article, “El llit de la Mare de Déu d’agost, de la catedral. Tradiciones litúrgicas y populares”, explica diversos cerimonials que es feien a la catedral de Girona fins 1936, data en què foren destruïts diversos elements d’aquest llit. Assenyala també que aquest mobiliari litúrgic es trobava també a Amer, Banyoles, Olot, Besalú, etc.

Un excel·lent treball sobre la festa de l’Assumpció a terres lleidatanes es pot llegir a Ramon Miró, “L’Assumpció a Cervera. Segles XIV-XVIII”, *Festa d’Elx*, Ajuntament d’Elx, 1994, p. 151-161.

⁵⁶ Josep Baucells, “El relat de l’assumpció de Maria i la formació religiosa popular en la Baixa Edat Mitjana”, *Revista Catalana de Teologia*, VIII/1, Barcelona, 1983, p. 161-190.

Girona no tenim constància de representacions teatrals⁵⁷, però sí de vistoses processons on es passejava el llit de la Verge. Des de el segle XVI que funcionava a la nostra ciutat la Confraria, reformada, de Santa Maria. El primer volum de les Actes que hem vist a l'Arxiu Capítular de Girona és el *Llibre de Comptes de la Confraria de Nostra Senyora de la Seu de Girona* (1581). Se segueixen després 9 volums de comptes de l'Esperança [1781-1848], i altres lligalls d'extraccions d'homes i dones.

D'entre aquesta documentació hem aïllat, sense ànims d'exhaustivitat, algunes notes que fan referència a la *Processó de l'Assumpta*⁵⁸, extretes del *Repertori* de Pontich:

“A 4 agost 1574 (notari Garbí, fol. 54) lo capítol instituí la professó de la Assumpta ab capas, y 244 del Ferial. Any 1580 (fol. 359) se abrevia per calors y sens capas (fol. 368).”

De la “Confraria de l'Esperança”.

En els *Llibres de Comptes de l'Esperança* conservats a l'Arxiu Capítular de la catedral de Girona, començats en 1581, hi ha moltes notícies que s'haurien d'estudiar a fons. En el que correspon a 1611 en un foli sense paginar sembla que es compren vestits a la Mare de Déu: “Item he pagat a Joan Gelmar texidor de seda de Gerona vint y un sou per glassa serví per Nostre Senyora. Apar ab pòlissa feta per dits senyors pabordes de Nostra Senyor.”

“Al 31 mars 1631(notari Mascord) los pabordes de la confraria ab comunicació de la matexa feta a 22 agost 1630 (notari Mascord), entre altres cosas disposaren que fossen conduhits vuit capellans per assistir als enterros, a càrrech dels quals corregués lo portar lo llit de la mare de Déu, en die de la Assumpta y octava.”⁵⁹

El 16 d'agost de 1645: “Per lo llit de la Mare de Déu, novament fet, se destinà armari per guardar-lo a 16 agost 1645.”⁶⁰

⁵⁷ Josep Romeu, “El teatre assumpcionista de tècnica medieval als Països Catalans” dins *Estudis Universitaris Catalans*, 3a. època, 26, Barcelona, 1984, p. 239-278.

⁵⁸ ACG, *Repertori de Pontich*, fol. 421. En el “Llibre de Nou Redres” de 1596 que es conserva a l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Girona hi ha el ceremonial que tenien en compte els Jurats a la nostra ciutat.

⁵⁹ Pontich, *Repertori*, fol. 421.

⁶⁰ ACG, *Repertori Alfabètic Pontic*, II, 206.

El 12 d'agost de 1650. El capítol acordà posar a “tercia” el llit de la Verge, fer la processó dintre de l'església i retirar-lo després de la processó per raó de la pesta⁶¹.

*Gasto fet lo dia de Nostra Senyora de Agost y per la octava de 1652*⁶²

– *Item* dit dia als quatre preveras qui an aportat lo llit de Nostre Senyora a la professó quinza reals a quiscú. Vera, mossèn Barceló y altres.

– *Item* per taxas per asentar los draps del túmol de Nostra Senyora, quatre sous.

– *Item* he pagat a mossèn Antoni Soliveras, foster, vint reals y són per adobar lo llit de Nostra Senyora de Agost als 13 8bra. 1652. Consta ab pòlisa.”

Processó de l'Assumpció pels carrers de Girona a mitjan segle XVII

Hodie (15 augusti) dum canuntur vesperae venicint ad ecclesiam pro processione per civitatem facienda jurati et proceres civitatis et confrates omnium confraternitatum cum cercis et sive vexillis similiter omnes religioso civitatis qui solent et debent interesse processionibus cum crucibus eiusdem confraternitatis”...⁶³

*Del llibre quart de “Comptes de l'Esperança” (1637-1659)*⁶⁴

–“Mes lo dia de la vigilia que vesten Nostra Señora se a gastat 3 lliures, 6 sous.

–Mes dit dia [28 desembre 1657] altra pòlisa al dit Morator. Una pòlisa e pagat per posar lo lit y desplegar, una lliura.

–A 14 agost [1658] la vigilia de Nostra Senyora tinch gastat per gastos extraordinaris als señors que vesten Nostra Seeñora, dous lliuras, tres sous.

–A 15 de agost [1658] tinch pagat a quatre preveras per aport del tabernacle de Nostra Senyora, quatre lliures, dic.”

⁶¹ ACG, *Resoluciones Capitulares de 1650*, núm,27, p. 420.

⁶² ACG, *Llibres de la confraria de l'Esperansa*, fol. 509.

⁶³ ACG, *Consuetu Ecclesiae erundensis* de 1595 reformada en 1655, fol.275.

⁶⁴ ACG, *Llibres de la confraria de l'Esperansa*, fol. 639.

En una consuetada del segle XVII, *Llibre de la Antiquíssima Confraria de Nostra Señora de la Santa Iglésia Cathedral de Girona* de 1766, trobem al fol. 455 les feines que han de realitzar el “vadell i el fuster” en la vigília i durant la festivitat de l’Assumpció. Explico només, i encara breument, la comesa del fuster en aquesta cerimònia ja que tinc a mig fer un estudi sobre aquesta consuetada i altres notes sobre la festa de l’Assumpció a Girona:

“Lo fuster ha de cuydar de traure lo fustam de dit llit, y parar aquell en dita sacristia y lo sitial de fusta devant lo altar major en que ha de assentar-se dit llit. Y així mateix ha de traure lo vestient o gornissa de fusta y poms de plata per formar lo doser y traure las cordas expressas per sustenir dit doser, baix lo qual y sobre de dit sitial se ha de col·locar a Maria Santíssima ab son llit.”

Llicència al poble de Canet de Mar per posar el llit de la “Mare de Déu”.

L’església parroquial de Canet de Mar demana, el dia 4 d’agost de 1671, llicència al bisbat de Girona per posar un túmol o llit de la Mare de Déu d’Agost, que acaben de fer, al 4 d’agost⁶⁵.

Finalment, en un inventari de la Tresoreria de la Catedral de Girona de 1685 trobem el material per bastir el llit de la Mare de Déu: “Item lo enfustament del llit de Nostra Senyora”⁶⁶.

Construcció d’un nou llit de la “Mare de Déu”.

Els pabordes Domènec Rojas i Albaret, el canonge Francesc de Prats y de Torren, Vicent Pujol, presbíter, i Antoni Boer Pellicer, contracten el 13 de juliol de 1773 l’escultor Bonifàs⁶⁷ perquè aquest faci una llitera per a la Mare de Déu d’Agost pel preu de 2.200 lliures, que s’havien de pagar en tres terminis. El transport de l’obra des de la platja de Tarragona fins a la catedral de Girona anaven a part. Igualment els pabordes havien de fer-se càrrec del

⁶⁵ Josep Maria Marquès, *ADG, Registre de Lletres, 1586-1819*, U-263, núm. 3301, núm. 222v

⁶⁶ Enrique Claudio Girbal, “Inventario de la Tesoreria de la catedral de Gerona formado en 1685”, *Revista de Gerona*, vol. XV, 1891, p. 79.

⁶⁷ Cèsar Martinell, “El escultor Luis Bonifás y Masó, 1730-1786”, *Annals del Butlletí dels Museus d’Art*, Ajuntament de Barcelona, 1948, p. 195-196.

viatge fins a Girona per col·locar-lo. La llitera ja estava acabada en 1775, però no es va poder inaugurar per diferències entre els canonges i els regidors. La imatge de la Verge que s'havia de vestir té una faç molt ben aconseguida. També destaquem la monumentalitat de la construcció. A l'Arxiu Capitular de Catedral, no hi ha, però, més notícies ni detalls sobre la col·locació ni la projecció popular d'aquesta imatge en la societat gironina.

Encara en 1909, una data que ens és propera, trobem una nota curiosa i molt extensa que ara passo a extractar. El dia 9 d'agost es reuneix el capítol menor en la sacristia de la catedral, presidit per l'Arxipreste, en el qual es debat la negativa dels obrers a col·locar el llit de la Verge perquè demanen augment de sou: “[...] *Dado que los expresados jornaleros rehusen prestar sus servicios al fin expresado por el precio del jornal de los años anteriores, pueda el propio retro-obrero despedirles... excepción hecha de que para orillarlas fuese preciso aumentar mucho más de diez reales la cantidad alzada acordada para proceder a colocar la cama de referencia, en cual caso se habria de convocar nuevo cabildo para tomar el acuerdo conveniente.*”⁶⁸

6. TEATRE VETEROTESTAMENTARI

6.1. *El fill pròdig*⁶⁹

La història del *fill pròdig*, ja present en les *Consuetes Mallorquines*, (peces 13 i 14 del manuscrit 1139 de la Biblioteca de Catalunya), és una de les obres més representatives del gènere veterotestamentari potser perquè el tema i l'argument de la paràbola eren de bon escenificar en el context d'un teatre doctrinal i pedagògic. A l'*Arxiu Històric de Palafrugell* hi ha un manuscrit de l'obra en sis actes que ha estudiat Rosa Maria Angulo Velasco⁷⁰, sense, però, editar-ne el text.

⁶⁸ ACG, *Resoluciones Capitulares*, 1909, núm. 101, fol. 146.

⁶⁹ José Fradejas, “La parábola del hijo pródigo en el teatro y en la literatura” dins *Actes del Coloquio de Teoría y realidad en el teatro español del siglo XVII. La influencia italiana*. (Roma, 16 a 19 de nov. de 1978), Roma, 1981, p. 445-454.

⁷⁰ “Una nova història del ‘Fill Prodig’” dins *Els balls parlats a la Catalunya Nova*, (Teatre popular a Catalunya), El Mèdol, Tarragona, 1992, p. 256-257. Una altra peça de teatre veterotestamentari és La degollació de Sant Joan Baptista, “drama amb un pròlec i vuit actes”. Aquesta obra fou representada a Foixà el dia 28 d'agost de 1904, durant la festa major. Agraïco a l'Albert Rossich la coneixença d'aquesta obra.

F. T. y M, prevere, que no he sabut identificar, va publicar en 1887 a la vila d'Olot *Lo fill pròdich, drama bíblich-moral en quatre actes y en vers*⁷¹, que va dedicar a Jacint Verdaguer. L'obra, que anava acompanyada de cants posats en música per Joseph Carbonell, fou representada a les Preses:

“Lo present drama fou estrenat ab felís èxit en lo teatre del Centro Católich d'Obrers de Sant Pere, Las Presas (provincia de Gerona), en la nit del segon diumenge d'octubre de 1886 (Festa Major de l'esmen-tat poble), baix la il·lustrada direcció del Sr. Anton Coll y Aulí, qui's valgué del següent repartiment.” [Segueixen els noms dels actors amb els papers que feien, p. 6.]

La impremta Llach de Girona també va imprimir a l'any 1900 una obra basada en aquesta figura bíblica: *Lo fill pròdich. Comèdia en sis actes*⁷². El text és diferent de les altres obres sobre el mateix assumpte. L'obra duu un pròleg que explica el lloc d'execució de l'obra. Les acotacions teatrals també són interessants pel seu detallisme. Faig notar que el personatge que encarna el dimoni parla en castellà.

6.2. Comèdia bíblica castellana

De la biblioteca Lambert Mata de Ripoll anoto també el títol d'una comèdia castellana sobre l'episodi bíblic del nen Jesús perdut al temple, quan discuteix amb els savis i doctors. Es tracta de l'obra de finals del segle XVIII, una mostra més de la castellanització temàtica d'aquest teatre bíblic, en aquest cas escrit per un frare català, amb ingredients de la comèdia del Segle d'Or castellana:

“El primer llanto de la Alva, comedia famosa del Niño Jesús y hallado en el templo por la adolorida Madre Maria Sanctíssima y San Joseph su esposo. Compuesta por el Reverendo Padre Fr. Francisco Sera, le[c]tor jubilado y calificador del Sancto officio religioso del Orden de J.P.S. Francisco en la Provincia de Catalunya. Personas que hablan en ella: 1. El Ninyo Jesús. 2. Maria Sanctíssima. 3. San Joseph. 4. Un angel. 5-7. Tres doctores. 8. Effrén, cavallero. 9. Sefora, muger 1a. 10. Llisía, muger 2a. 11. Joran, pastor gracioso. 12. Bartola, su muger.”

⁷¹ Impremta y Llibreria de Joan Bonet, Olot-Ripoll, 1887, 72 p. A la contraportada d'aquest volum s'anuncien altres obres d'aquest autor: *Lo cast Joseph en Egipte. Drama bíblic en quatre actes y en vers traduït lliurement del castellà; Lo castell de Finestras. Drama en temps de la Reconquesta en tres actes y en vers.*

⁷² Gerona, Impremta de Manel Llach, Ferrerías Vellas, 5, 1900, 56 p.

7. TEATRE PROFÀ. LES FESTES PÚBLIQUES

En les arrels de la festa⁷³ i del teatre baix-medieval hi són presents les representacions, les desfilades, les processons, àmbits que expressen sentiments col·lectius. La religiositat popular, en tot l'Occident cristià, va de bracet amb les celebracions litúrgiques o al marge d'elles. Moltes vegades les pastorals de contingut moral, els sinoidals i els decrets de l'autoritat s'encarreguen d'inventariar i/o de censurar aquestes celebracions.

En les festes públiques, els carrers i les places formen part d'aquesta escenografia preparada. Hi ha també la cerimònia dels torneigs militars, el córrer les armes amb cavallers que s'apunten a dos bàndols irreconciliables per una lluita simbòlica entre cristians contra moros o turcs. Durant el barroc⁷⁴ augmenta l'ostentació d'una arquitectura efímera, l'artifici i els recargolaments d'uns espais simbòlics. Els edificis apareixen adornats amb jeroglífics, arcs triomfals. D'una banda a l'altra de la ciutat, uns carros arrosseguen complicades escenografies. La visita reial demana desig de luxe i ostentació de riquesa. Assistim a la recreació d'un món de sensacions a partir d'actuacions ben elaborades a càrrec d'artesans locals llogats pel municipi o bé per les corporacions gremials.

7.1. Arrest d'un còmic

L'1 de març de 1436 els jurats de la ciutat dicten una ordre perquè el sotsbatlle, entre altres persones, arresti: "en Gabriel còmic hostaler e tots lurs valedors de la part".⁷⁵ El renom "còmic" tindria relació amb l'activitat constant o ocasional d'aquest personatge.

7.2. De la definició del teatre proposada per Francesc Eiximenis

Per una història molt atzarosa, a les terres catalanoaragoneses tenim ben poques referències del món antic, d'aquella cultura grecolatina que l'hu-

⁷³ Sobre aquest tema, vegeu el llibre col·lectiu *La fête, la cérémonie, le rite*, Casa de Velázquez, Universidad de Granada, 1990.

⁷⁴ Vegeu diversos articles sobre la festa barroca dins el llibre col·lectiu a cura d'A. Rossich i A. Rafanell, *El barroc català*, Quaderns Crema, 1989.

⁷⁵ Julián de Chia, "La festividad del Corpus en Gerona, notas históricas", *Revista de Gerona*, vol. VII, 1883, p.143.

manisme posa en dansa. Una imatge medieval del teatre clàssic ens la dóna Francesc Eiximenis, que descriu un escenari romà en aquella enciclopèdia que és el *Dotzè del Cristià*. Encara que només sigui una actitud literària i cultural, una pervivència medieval sobre les creences antigues, aquesta referència a l'edifici d'un teatre romà no deixa de ser interessant:

“E deus ací saber que *theatrum* és una bela plaça tancada de bell mur entorn, e a la part de dedins tot a la redona ha bella scala de pedra tallada, per la qual pot hom montar tro al pus alt loch del mur e poden les gents ordenadament seent veure tot quant se fa al mig de la plaça, axí que la un no empatxa a l'altre. E deu tenir lo spay del mig per un gran cors de cavall. En aquesta aytal plaça es feyen jochs, juntes e torneigs, e.s mataven ací los thoros e.s feyen ací les justícies. E sots l'escala havia cases e cambres per garnir e lochs per tenir besties, axí com leons [e] orsos. E lo mur de fora era tot obrat ab finestratges de diverses figures. E açò era appellat *amphiteatrum*.”⁷⁶

Recullo també algunes notes extretes de les festes públiques i de celebracions populars celebrades a Girona i altres viles. Durant els segles XVI al XVIII les representacions teatrals a palaus, carrers i places esdeven un fenomen sociocultural molt important. No posseïm cap text, però sí la nota d'arxiu, l'apunt de dietari que dóna fe d'aquesta activitat. Lligades als espectacles de carrer, trobem entre aquestes celebracions civicomilitars escenes parlades, referències a “entremesos”, jocs, balls, amb l'aixecament de cadafals efímers als carrers per on passava el seguici. Ben sovint les festes religioses comporten un rerafons d'espectacle profà difícil d'abastar. Altres vegades, les companyies de soldats executaven grans parades que simulaven la presa d'un castell, una conquesta. Aquests espectacles adornats amb disfresses i un moviment escènic elemental són de gran interès per estudiar el fons ritual de la vida quotidiana en les nostres viles i ciutats.

7.3. Segle XV Festes per la gloriosa e victoriosa nova de la presa de la ciutat de Tripoli⁷⁷

“*Item* que tothom haia agranar, mondar, empaliar e enramar los carrers, lochs e places per on passarà la dita profesó, e que null hom de qual-

⁷⁶ *Dotzè del cristià*, I, València, Lambert Palmart, 1484, fol. XI.

⁷⁷ Lluís Batlle i Prats, “El Rey Católico y la ciudad de Gerona”, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* VII, 1952, p.257.

sevol grau stat o condició sia no fassa jochs o representacions desonestes ne gos ne presumesca cavalcar de matí fins a tant que la dita professó sia feta, sots pena de deu sous a cascú e per cascuna vegada.

Item que negun no gos fer fochs grechs, voladors ni coets entre los capellans ni entre dits hòmens e dones qui dita professó seguiran sots pena de vint sous.

Item que tothom puixe pendre sens incorriment de pena alguna, el qualsevol de la rama dels arbres qui no leven fruit per enramar los carrers, però que no gosen tocar a la resclosa de la ciutat.”

7.4. Celebració a Puigcerdà de la victòria de Joan d'Àustria

“L'any MDLXXII lo die diumenge de la septuagesima y tres dies arreu [...] se feren les dites professons gales y alegries per tres dies arreu y.s desparà tota la artilleria[...] y feren una bateria de un gran castell de paper en la plassa[...] ; ballaren tres dies continuos ab mots juglàs de dies y de nits ab moltes luminàries per la vila y per les plasses.”⁷⁸

7.5. Escenificació a Girona de la presa d'un castell turc

El dia 25 de juny de 1579, “lo sondemà de Sant Jaume”, es va fer a Girona una “bollísya⁷⁹”, és a dir, un espectacle públic a la plaça de les Cols, en el qual s'escenificava la presa d'un castell muntat en un lloc públic, “que avien fet de front de la plassa de les Cols, entra lo portal y las Carnisaries”, que era governat per un exèrcit enemic de turcs (“què éran passats de saxanta”), a mans dels cristians. Per donar-hi més versemblança fins i tot hi havien “algunes pessas de artillaria”. Es tractava, doncs, d'un espectacle de carrer, com el que s'havia fet per commemorar la presa de Granada⁸⁰, en el qual els participants, en gran nombre, anaven disfressats: “Y monsenyor Garau Vardera, mercader, [que] era lo gran turc, estava alt, ab la pàlea de pontifical, vestit ab una roba de domàs vert, gornida d'or. Y lo gran baxà era un tal monsenyor Texidor, lo qual anava vestit de satí lleonat”. El cronista d'aquest

⁷⁸ Salvador Galceran Vigué, edit., *Dietari de la Fidelíssima vila de Puigcerdà*, Fundació Salvador Vives Casajuana, Barcelona, 1977, p.47.

⁷⁹ Antoni Simon, *Cavallers i ciutadans a la Catalunya del Cinc-Cents*, Curial, Barcelona, 1991, p. 198.

⁸⁰ Lluís Batlle i Prats, *Fiestas en Gerona por la conquista de Granada*, “AEIG”, I, 1946, p. 94-107.

dietari, Jeroni Saconomina, i el seu cosí eren actors de la representació: “y lo dit mon cosí anava de mànegas mitjas y plomas, groc, i jo blanc”.

7.6 *Els domèstics del senyor Bisbe demanen fustes per representar una comèdia*

El 2 de setembre de 1600 a les *Actes Capitulars*⁸¹ de la catedral de Girona trobem un apunt en el qual els domèstics del senyor bisbe demanen al Capítol unes fustes per representar una comèdia.

“Concedentur tabule lignee et accommodatur famulus D. epi.:

Ego, Salvadorus Thomas, pro famulis D. Epi. supplicavi concedi eis tabulas ligneas aliquas ex illis ex quibus confui conficeit monumentum per die jovis sancti, ad conficiendum tehatrum ad quandam comediam die veneris Nativitati Beatissime Virginis Marie dicato recitandam, fuerunt concesse ium porto in. quod faber noster lignarius eo ferri et inde apportari faciat suis laboribus decenti dispendio compensatis.

7.7. 1601 *Processó a Olot en honor de Sant Ramon de Penyafort*

Els cònsols de la vila d'Olot van organitzar una processó amb motiu de la canonització, pel papa Climent Octau, de Sant Ramon de Penyafort. A Barcelona, Girona i altres ciutats de Catalunya es feren celebracions molt vistoses. Sorpren que en aquella època, en un poble petit com Olot, les confraries organitzessin una cavalcada tan vistosa pels principals carrers de la vila amb una barreja d'elements profans i religiosos.

“La confraria de Sant Joan hi aportà una àguila daurada; la confraria de St. Aloy una brívia de diversos colors, la confraria de Sant March un lleó daurat de mig endevant y també la venerable Comunitat de la església de Olot feu fer “la Nau de Sant Pere” ab un Jesuset en ella. En l'ordre de la processó hi anava lr) [...] la mulassa llançant per la boca cuets encesos de foc, ab un minyonet que portava a l'asquena; 2n) Seguia després lo gegant molt entonat ballava los cascaveles ab lo so li feyan una cobla de músichs seguia[...] 5è Lo lleó en mig endevant sobredaurat i mostrava esser molt

⁸¹ Fol. 35.

ferós[...] 9è La bandera de Nostra Señora del Roser[...] y una gentil donzelleta representat Santa Agnès. 16a. Trescentas donzelletas descalças, totas vestidas de blanc [...] y la darrera d'ellas portant un drac lligat ab una cadena de ferro, Santa Margarida representat y devant d'ellas per guia, dos viudas ancianas honradas y altres dos per retraguada.[...] Seguien després dos salvatges ab unas grans massas.”⁸²

7.8. *1601 Crida per la professó y alimàries per la nativitat de la princessa reyna y señora nostra*

En aquestes fetes organitzades a Girona amb motiu de la naixença d'una filla de Felip III hi trobem el tipus de festa representativa en la qual participava tota la ciutat:

“Item que los dits tres dies de dissapte, diumenge y dilluns tots los pobles de la dita ciutat hòmens y dones y llur famílies posen lo dol que aporten y mostren gran alegria y fassen balls y altres solassos honestos y que.s puguen desfrassar y fer màscras bé y honestament. [...] Lo diumenge y dilluns als vespres sinch cobles de jutglars y que sayen de sonar de dia y de nit tots los tres dias en les plasses del Vi, de les Cols, de Sant Feliu y del Mercadal”. Fins i tot el text del manual d'acords assenyala el nom de tres joglars” Miquel Çacanomna, Pere Orsi i Pere Gual i la seva situació en llocs estratègics de la vila per seguir millor la comitiva: “Lo señor Çaconinma lo Mercadal devall fins al pont.”⁸³

7.9. *Torneigs celebrats per la confraria de Sant Jordi a Girona*⁸⁴

Aquesta confraria formada per elements de la burgesia gironina tingué una gran importància en la celebració de torneigs i actes militars en honor del màrtir i patró sant Jordi. L'acurat estudi de Pelai Negre i altres materials inèdits encara per garbellar, donen molta informació sobre les activitats d'aquest grup que, posteriorment, durant les processons de Setmana Santa duien el pas del “sant Sepulcre”.

⁸² Carne Giralt Sala, *Fent reviure el passat. Una professó memorable*, “Misión”, 510, Olot, (4-11-1965), p. 14-16.

⁸³ Manual d'Acords de l'Ajuntament de Girona (AHAG), 1601, fol. 108-109.

⁸⁴ Pelai Negre, “La cofradía de San Jorge y la nobleza gerundense”, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* (AIEG), vol. VI-VII, 1951, 1952, p. 271 i sq; 7 i sq.

Diumenge de XVIII de janer MDCXII. Torneixt de Peu

“En aquell dia després dinar en la plasa del Vi de la present ciutat de Gerona se feu en la forma y modo acostumats un torneig a peu que quiscum any per ordre dels molt lltres. Sors. Diputats del General de Catalunya la confraria del gloriós St. Jordi de la present ciutat acostuma de fer en presència dels Srs. Jurats y de molts nobles y militars y de altres persones de tots estaments en gran multitud.”⁸⁵

– “*Item per quant se veu que en la plassa per lo per lo descomodiment de la gent estan arreconats los músichs de manera que ni.s vehuen ni tampoc se houen per ço lo fuster sia obligat en fer dos catafals xichs ço és que en cada hú pugan estar una cobla de ministril y que estigan baxos al igual de la stachada lo hu a la part devés las casas de la Ciutat a la part del mantenedor y l'altra a la part dels aventurers a la part dels jutges.*”⁸⁶

Festes de la confraria militar de Sant Jordi ⁸⁷

Inventari pres per Montserrat Cassanyas, fuster y andador de dita confraria:

A XX de ganer de MDCXXXI⁸⁸

- *Primo* una corona de tafetà vermell ab un cordó de seda del matex color que serveix dels jutges lo dia de torneig.

- *Item* una vestidura de bocanam vert per cobrir Sant Jordi

- *Item* unas cortinas divididas ab tres pessas per exposar al balcó del carrer dels Ciutedans.

- *Item* dos barres de ferro que serveixen per sustenir lo altar.

7.10. 1619 Festes a la Bisbal en honor de la Inmaculada Consepsió de Nostra Senyora

[...] “I aquex dia los frares debaxaren en dita profesó y llavós los frares trageran l'àliga ja molt ben acabada. [...]. Y lo bisbe anava també per la

⁸⁵ Negre, *op.cit.*, p. 49

⁸⁶ Negre, *op.cit.*, p. 305.

⁸⁷ Pelai Negre, “La cofradía de S. Jorge y la nobleza gerundense”, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, 6, 1951, p. 307 i sq.

⁸⁸ Ms. 45 de l'Arxiu Diocesà de Girona, s/p.

profesó y un carro triunflant que duas mulas lo tiraven, molt ricament guarnit, y dins del carro havia molts personatges representant molts misteris de Nostra Senyora.”⁸⁹

7.11 Assistència hospitalària a un comediat “mellat”.

Un apunt en un llibre de comptabilitat de l'administració de l'Hospital de Sant Feliu de Guíxols. En 1626 assisteixen un comediant, no sabem si ambulat o pertanyent a una companyia del poble, que possiblement s'havia fet mal en alguna actuació: “Mes per un comediant mellat tinch pagat un sou y sis dinés per pa y ví”.⁹⁰

7.12 Arribada del Comte d'Empúries a Castelló. Es construeix una ‘magrana’ per a fer davallar un actor

El dimecres 26 de juliol de 1628 el Duc de Sogorb i Cardona, Henrich d'Aragó, Comte d'Empúries, fa una visita protocolària a Castelló d'Empúries on foren rebuts pels Cònsols de la vila i per quaranta homes de companyia. En una d'aquestes entrades oficials a una vila, tan corrents en l'època del barroc, arriben fins la porta del Portal de Santa Anna. Allí, amb un cordam, van fer baixar un giny mecànic, una magrana de la qual en sortí un minyó que recità uns versos. La magrana, també anomenada “núvol”, és un ingredient més de l'espectacle medieval⁹¹. La seva forma esfèrica permetia que s'hi pogués amagar un personatge que davallava del cel. La magrana, la peana, la bola, la trobem ja present en la coronació de Martí l'Humà a Saragossa (1399), i 15 anys més tard en unes festes organitzades per Ferran d'Antequera. On pren un gran relleu és en les escenificacions del drama assumpcionista a la catedral de València, Lleida i sobretot en la festa d'Elx i altres esdeveniments populars. El text del cronista Jeroni Pujades⁹² fa així:

⁸⁹ Santi Soler Simon, *Memòries d'una família pagesa: els Anglada de Fonteta*, Ajuntament de la Bisbal d'Empordà, 1994, p. 62-63.

⁹⁰ Arxiu Històric de Sant Feliu de Guíxols. *Llibre llevador y de inventaris y comptes del Hospital*, I., fol. 189.

⁹¹ Francesc Massip, “La nube: artefacto aéreo medieval. Orígenes y pervivencias en España”, *Festa d'Elx*, 1994, p. 139-149.

⁹² *Dietari de Jeroni Pujades*, IV (1626-1630), Fundació Vives Casajuana, Barcelona, 1976, p.143.

“Allí des de la alta torre baxà una magrana, la qual magrana anava baixant poch a poch axí com dit Sr. Duch se anava acostant. Y obrint-se per lo cor de la gent de a cavall, passant sa Exclla. per lo miig; quan fou ben prop de la magrana, aquella se obri. Estava tota daurada dins, y lo minyó vestit de blanch.[...] En fi, uberta la magrana. lo minyó que.s deya Josep Albert, natural de Cadaqués (vassal de sa Exclla. y estudiant Gramàtica en Castelló) li cantà estos versos sàfics.”

7.13. 1636 Representació d'una comèdia a l'Esquirol (Osona)

A l'Esquirol (població d'Osona), sabem que s'hi va representar una comèdia, de la qual Joan Guàrdia⁹³, l'autor de dietari on trobem aquesta nota, no en dóna cap més clarícia: “Aquest any de 1636 és astada una anyada molt mala, que primerament vàrem fer una comèdia al terser diumenja de abril...”

7. 14. Festes de joventut del cronista Jeroni de Real⁹⁴

J. Pella i Forgas en les *Memórias inéditas de un caballero catalán del siglo XVII*⁹⁵, en les qual copia un text autobiogràfic, avui perdut, de Jeroni de Real i de Fontclara (1592-1683), jurat en cap de la ciutat de Girona, *Hechos de Heleodoro* transcriu o comenta alguns records de joventut d'aquest cronista gironí centrats sobretot en els aspectes lúdics i teatrals més representatius de la Girona de començament del segle XVII: “... *Unas carnestolendas que trazaron los caballeros de hacer una entrada de la Emperatriz, yendo a caballo, de máscara [...], Cuando estudiaba salió a diálogos que se hicieron en la Universidad Balls i mascarades (357-361).*”

En una altra ocasió se'ns descriu la representació d'una “*Comedia de la conquista de Granada*” als afores de la ciutat, amanida amb uns diàlegs. Notem que Jeroni de Real escriu les seves memòries en castellà:

“*Salieron dos caballeros vestidos a lo turco con sus turbantes y alfan-*

⁹³ Antoni Pladevall i Antoni Simon, *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII*, Curial, Barcelona, 1986, p. 57.

⁹⁴ Vegeu l'estudi i edició d'aquestes memòries a cura de Joan Busquets Dalmau, *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadia de Montserrat, 2 vol., 1994.

⁹⁵ *La España Regional*, VII (1889); 352-362; 462-464; 531-541; IX (1890); 70-76; 270-274; 549-556; X (1891); 65-74; i XII (1892): 74-82.

ges, diciendo el primero:-Yo soy el moro Aleatar; respondió el segundo, yo te tengo de matar..." (462)

En 1614, quan tenia 18 anys, participà en les festes de beatificació de la Santa Mare Teresa de Jesús (463-464).

A final del segle XVII i començament del XVIII treballava d'organista a la catedral de Girona el mestre José Gaz⁹⁶, jubilat en 1711 després de 25 anys d'organista. D'aquest compositor es conserven en aquest arxiu catedralici, a més de les obres de repertori religiós, el títol d'una obra profana, la *Música para la comedia de afectos de odio y amor*, que desconeixem si es va representar en aquesta ciutat.

7.15. 1710 Sobre la entrega de claus a sa Magestat a Carles Tercer

"La nit del dit dia de dimecres continuaren las Iluminàrias[...] y també hi hagué ballas y màscaras en la Plaça del Vi. Anaren també los gegants a ballar devant palàcio y la Àguila dansà y los drachs y mulassa tiraren molts coets."⁹⁷

7.16. Festes profanes celebrades a Banyoles

A Banyoles se celebraren del 24 al 27 d'octubre de 1710 les festes religioses i profanes per les victòries de les armes de l'Arxiduc amb tota mena d'actes lúdics: enlairament d'un globus de paper, il·luminacions, músiques, representacions teatrals, etc. Recullo aquest apunt de l'Arxiu Històric de Banyoles⁹⁸:

"Memorial y compte de tot allò que Sebastià Gomis en lo any 1710, clavary de la vila de Banyoles de ordre y mandato[...] pagarà[...] dels gastos de las festas[...] en actió de gràcias a Déu Nostre Senyor per los gloriosos triunfos, victòrias y felices successors (sic) que la divina Magestat ha donat a las armas y justa causa de nostre amat Rey y Senyor Carlos Tercer que Déu guarde.

⁹⁶ Francisco Civil, "La música en la Catedral de Gerona durante el siglo XVII", *Anuario Musical*, vol. XV, Barcelona, 1960, p. 231.

⁹⁷ *Manual d'Acords* de l'Ajuntament de Girona, 1710, fol. 72v.

⁹⁸ Lligall 10. Clavariat (1630-1769). Agraeix a l'arxiver J. Grabuleda la tramesa d'aquesta informació.

Als 28 dels dits mes y any he pagat al dir Amer Blanch, sastre de dita vila y altre dels dits administradors de dites festas, sis lliuras, catorse sous y onse diners per tres canas y quatre palms de tela de Gant per cubrir la figura del drach de dita vila. Deu palms de tela blanca, fil y mans per las calsas del home que en las functions porta dita figura de drach, refrescos dels músichs..... 6 ll., 14 s., 11 d.

A dits die y any he pagat a Lluís Argelés, fuster de dita present vila, sinch lliuras per lo gasto de fer y desfer lo catafal per la comèdia, adobar las alas y altrás fustaments de la dita figura del drach.....5 ll

[...] Y per ocasió de las sobreditas festas, de ordre dels dits honorables, jurats y administradors de las dites festas, se.s renovada y pintada tota de nou la figura del drach de dita vila, y per so he gastat y pagat ab moneda Barcelonessa lo següent:

Primo als 16 del dit mes de octubre he entregat al dit Francesch Prat, apothecari, altre dels dits administradors de dites festas, quatre lliuras y dos sous per aportar de Girona per pintar dita figura de drach sinch lliuras oli de nous, dos ampollas per aportar dit oli de nous, quatre lliuras blanquet, una lliura adsercol, sis onsas orpiment y dos papers de fum de estampa. Ademés dels quals colors se han de pagar a dit Baldiri Armadas dos lliuras de verdet han servit per dit efecte.....4ll., 2 s.

Als 12 de noembre del dit any 1710 he pagat a Cebrià Giralt, clavatayre de la dita vila, una lliura disset sous y nou [diners] per los claus se li han presos per adobar la dita figura, fer lo catafal de la comèdia, clavar las cortinas en dit catafal y altrás cosas. Consta ab la memòria y rebuda de dit Giralt, clavetayre.....1 ll., 17s., 9 d.”

7.18. 1724. Festes a Girona en la proclamació de Lluís Primer

Un regiment militar que participava en les celebracions reials va representar a la plaça de l'Ajuntament una comèdia i un entremès: “*El jueves, lució, con especial acierto, el zelo con que contribuyó el Regimiento de Sorità al regozijo natural, representando sus soldados, la comedia intitulada ‘La fuerza del natural’⁹⁹, en un teatro erigido, y vistosamente adornado en la Plaza delante la casa del Ayuntamiento.*”

⁹⁹ Obra molt popular del dramaturg del barroc Agustín de Moreto. Sobre aquesta obra i la seva representació en el segle XVIII vegeu Paul Merimée, *L'art dramatique en Espagne dans la première moitié du XVIIIè siècle*, Universitat de Tolosa, 1983, p. 199.

El diumenge, davant de la casa del Señor Baron d'Huart, en un espectacle militar van escenificar un acte bèl·lic amb un gran desplegament de personal: “*El domingo[...] los soldados de el regimiento de Lombardia dilatan-dolos con uno de trescientos hombres, de los cuales formavan ciento un bata-llón de cristianos, ciento uno de turcos y los otros ciento uno de moros, añadiendole quarenta soldados montados en cavallos de mojiganga todos vestidos y armados muy lucidamente...*” Per a la populassa organitzaren una correguda de gats: “*alegraron inmediatamente el pueblo que se havia juntado en la calle de los Ciudadanos y Plaça de el Vino, con una corrida de gatos.*”¹⁰⁰

7.19. 1733. Operistes italians a Girona

En 1733 sabem la presència als escenaris de Girona d'una companyia d'operistes italians que provenien de Perpinyà¹⁰¹.

7.20. 1746. Festes en honor de Ferran Sisè de Castella i Tercer d'Aragó

Dintre de la millor arquitectura i imatgeria barroca, es va aixecar a la plaça del Vi un gran monument d'art efímer que entrava en el concurs de ginyns organitzat amb motiu de tan fastuós esdeveniment. Entre altres elements, el monument era format per una peana alçada al damunt de la qual hi anava una estàtua que representava la figura del rei damunt del cavall. El tendal que cobria l'estàtua era de damasc vermellós. Aquesta mena de cel artifi-ciós s'obrí i en davallà, sense explicar com, un àngel que posà una corona en el cap de genet reial:

“En la elevación, que era ya mucha sobre el piso común, assentava los dos pies un brioso cavallo, que empinado azotava el ayre con las manos [...] Por ginete estava la estatua de Fernando Sexto, gallardamente vestido, [...] a quien servia de toldo un dosel, [...] para dar passo a un angel que baxó de lo alto al tiempo de passar el pendon para poner y assegurar la corona en la cabeza, de que quitava el sombrero. Era este

¹⁰⁰ *Relación de las singulares publicas festividades, y regozijos con que manifestó su reverente fiel afecto la ciudad de Gerona en la proclamación del Rey Nuestro Senyor Don Luís Primero (que Dios guarde) y levantamiento del pendón en su Real Nombre, hecho en 26 de marzo de 1724.* Gerona, por Gabriel Bro, Impresor del Rey Nuestro Señor, p. 10-11.

¹⁰¹ Roger Alier, *L'òpera a Barcelona. Orígens, desenvolupament i consolidació de l'òpera com a espectacle teatral a la Barcelona del segle XVIII*, Institut d'Estudis Catalans, Societat Catalana de Musicologia, Barcelona, 1990, p.75.

esmero costossísimo de solo Ignacio Feliu, maestro de postas, por lo que dignísimamente obtuvo el primer premio".¹⁰²

7.21. 1747 Festes religioses a la Bisbal

"Lo juny de 1747 se ha fete una festibitat en la iglesia de la Bisbal[...]. que un regiment de soldats feyan dita festa, y tembé feya[n] màscaras, y après correge[er]en tres bous¹⁰³."

7.22. Un col·loqui i un entremès del segle XVIII

De la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll descriu un petit col·loqui de tres folis, perdut entre un cançoner, sense inventariar, de mitjan del segle XVIII, començaments del XIX, *Tragèdia passada entre lo Reverent Joan Rotllán y Anton Diana*¹⁰⁴, escrit amb un to lleument anticlerical. *Comença: Diana: "Vuy som partits de Girona de bon matí"*.

7.23. Entremès del Ranoch

Torno a parlar d'un manuscrit de teatre passional del *Llibre de la presa, Passió y mort de Jesu-Crist*¹⁰⁵ de l'Arxiu-Museu de Sant Pere de Ripoll, estudiat per Jordi Mascarella perquè conté entre les seves pàgines una peça breu i fragmentària, *L'Entremès del Ranoch, cuiner del col·legi de Santa (Creu) de pobres estudiants en Cervera, "Compost per lo Francesc Palau y Vagues, natural de la Pobla de Lillet, bisbat de Solsona, en lo any 1784"*.

7.24. 1802 Festes en honor de Carles IV en la seva arribada a Girona

Entre d'altres espectacles, perspectives geomètriques edificades als principals carrers, màscares reials celebrades a Girona els dies 22, 23, 26 i 27 d'octubre de 1802, destaco el de les escales de la col·legial de Sant Feliu, on

¹⁰² *Demostraciones de regozijo con que explicó su afecto la ciudad de Gerona en la proclamación de su amado monarca Don Fernando Sexto de Castilla, y Tercero de Aragon, hechas en 23 de octubre de 1746*, Girona: por Narciso Oliva impresor y librero en la plaza de las Coles, p. 9.

¹⁰³ Santi Soler Simon, *op. cit.* p. 89.

¹⁰⁴ Manuscrit CXLIII.

¹⁰⁵ Vegeu nota núm. 24.

es va fer un espectacle militar en el qual es representava la ciutat de Girona protegida de la pesta pel seu bisbe i màrtir Sant Narcís¹⁰⁶.

7.25. *El teatre a Girona durant la dominació napoleònica*¹⁰⁷

Durant la dominació napoleònica es representen a Girona moltes obres en francès¹⁰⁸, en un intent claríssim de culturitzar les masses, familiaritzar les noves generacions en la llengua dels ocupants, tot això en un intent de bona voluntat de guanyar-se amb mesures administratives moderades la població catalana. Naturalment, i donada la funció social del teatre, aquestes escenificacions també servien d'esbarjo als oficials i tropa hostatjada a Girona. Les recepcions que fa el Teatre de Girona per representacions, lluny de minvar, presenten en l'època napoleònica un balanç positiu. Hi ha funcions d'"òpera"¹⁰⁹, saraus, festes per carnestoltes, presència de "baylarins de corda", etc. Seria interessant de seguir l'anunci de la programació que amb grans mitjans feia la *Gazette de Gironne*¹¹⁰ per així veure l'evolució d'aquest teatre i el gust dels directors d'escena. A més del divertiment assegurat hi havia la voluntat d'introduir òperes i representacions de clàssics francesos dels segles XVII i XVIII. El 7 de maig de 1810, una nota al *Manual d'Acords de l'Ajuntament* ens indica que es fan reparacions a la "Casa del teatre" per encabir-hi un grup francès que desitja actuar-hi. El 22 d'abril de 1812, el Prefecte del

¹⁰⁶ *Gerona festiva y gloriosa en las demostraciones con que recibió y obsequió a los ss. Reyes Don Carlos IV y Doña Maria Luisa [...] en los dias... en que se dignaron hacerla feliz con su real presencia, al paso para la Plaza de S. Fernando de Figueras*. Gerona: Por Vicente Oliva impresor de S.R.M., p. 17.

¹⁰⁷ Lluís Maria de Puig, *Girona francesa, 1812-1814*, Editorial Gòthia, Girona, 1976.

¹⁰⁸ Enrique Claudio Girbal, "El teatro en Gerona", *Revista de Gerona*, vol. XVII, 1893, p. 40 i sq.

¹⁰⁹ Joan Gay i Puigbert, "Una temporada d'òpera francesa a la Girona napoleònica", *Revista de Girona*, núm. 161, novembre-desembre, 1993, p. 54-57.

¹¹⁰ Així aquest periòdic (núm. 54 de 5 de juliol de 1812) recollia a doble columna en francès i en castellà aquesta nota sobre l'espectacle de la qual en copio un petit fragment: "*Los comediantes dieron el jueves ultimo las 'Locuras amorosas', y 'El secreto'. Algunas observaciones imparciales probarán, sin duda, a la compañía cómica, que no quiera otra cosa sino hacer llorar, y que saldrá con su intento quando ponga cuidado en sus representaciones.*

Se les ha aconsejado ya muchas veces de adoptar el teatro de Molière, sin excluir del todo a los otros autores; bastaria designar el verdadero modelo de la comedia para que se adoptase, y así el teatro de Regnard, y de otros muchos autores seria agradable al público,"

Ter, Charles de Roujoux autoritza una companyia francesa a representar a Girona òperes i comèdies¹¹¹.

Als Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals¹¹² de Perpinyà hi ha la carta datada el 4 de gener de 1814 en la qual l'encarregat dels espectacles a Girona, nomenat pel governador general de Catalunya, s'adreça al comissari de policia de Perpinyà demanant-li que faci una gestió perquè li enviïn obres dramàtiques, òperes còmiques i partitures sol·licitades pel regidor de la companyia de comedians francesos que des de fa temps s'està a Girona.

7.26. 1846 Festes en honor del casament d'Isabell II

D'aquestes festes celebrades a Girona els dies 25, 26 i 27 d'octubre de 1846 en destaco la representació al teatre de la ciutat el dia 25 de l'òpera *Hernani* i un ball de franc organitzat al mateix teatre. El dia 26 s'escenificà una segona obra, *La Hija del Regente o el vivo retrato. A media noche por varios asociados dióse un sarao en la misma casa teatro*. El dia 27 a la nit es representà una comedia anàloga a l'amnistia decretada por S.M., "cuyo titulo es: *El poder de la razón*"¹¹³.

7.27. Dels Jocs Florals al tombant de segle¹¹⁴

Rosa Maria Font donà compte molt sumàriament en l'estudi *La Renaixença a l'Empordà*¹¹⁵ de l'obra dramàtica del bisbalenc Josep Vancells i Marquès (1842- 1916), escriptor i advocat que va publicar a la Bisbal i Barcelona diverses peces dramàtiques en català, llibres de poemes i novel·les de costums en castellà, que em sembla que ningú mai no ha estudiat. De fet és un dels primers autors renaixentistes que escriu teatre en català. Xavier

¹¹¹ Lluís M. de Puig, *op. cit.*, pág. 198.

¹¹² Sèrie 4T-1-18, 9 folis.

¹¹³ *Relación de los públicos regocijos con que celebró la inmortal ciudad de Gerona las fiestas de enlace de S.M. la Reina Nuestra Señora Doña Isabel II[...] y el de la serenísima señora Infanta Doña Maria Luisa Fernanda[...] en los días 25, 26 i 27 de octubre de 1846*. Gerona: por Agustín Figaró, 1846.

¹¹⁴ Sobre aquesta època vegeu el llibre de Xavier Fàbregas *Les formes de diversió de la societat catalana romàntica*, Curial, Barcelona, 1972.

¹¹⁵ *Actes del Col·loqui Internacional de la Renaixença*, Curial Edicions Catalanes, 1992, vol. I, p.246-247.

Fàbregas en la *Història del teatre català*¹¹⁶ qualificà dues obres seves, *Misteris del mar* (1868) i *Un casament de conveniència*¹¹⁷ (1868), com dues obres que representen el drama lacrimogen a casa nostra. La GEC (Gran Enciclopèdia Catalana) diu que fou nomenat corresponsal de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. A la impremta A. Torras de la Bisbal va sortir *Apropòsit català, fèt en dos horas* (1868).

En un llibre de poemes, *Espinas*¹¹⁸, un cançoner bilingüe, “poesias de... precedidas de una carta prólogo del Excmo. Sr. D. Victor Balaguer”, trobem a la fi del volum una petita peça dramàtica, *Ben Vinguts siau los poetas. Loa en un acte y en vers, feta en dos horas y estrenada ab estraordinari exit en lo teatro de La Bisbal, en la nit del 12 de maig de 1868*.

Nicet Vidal, un altre dramaturg desconegut del Baix Empordà, escrigué *El Avaro* (1866), *El espejo de una dama* (1866), *Un jorn en la masia o la vida en lo camp*, comèdia en dos actes i en vers¹¹⁹, i *Dos veces rico y con pobreza honrado*, comèdia en tres actes¹²⁰.

7.28. Impresos de teatre profà catalans i castellans

Recullo en aquest apartat obres de teatre profà, òperes, sarsueles impreses en diverses viles de les comarques gironines. Al costat d'obres originals, també trobem reedicions de peces ja conegudes. Sempre que puc, dono el lloc de la biblioteca i he vist l'obra.

– Anònim, *Sainet xistós de un aprenent sabater, afamat, xarrayre y burleta*¹²¹, La Bisbal, Pere Malmó, 183...?

– Temístocle Solera, *Attila: Drama lirico in un prologo e tre atti: Da rappresentarsi nel Teatro della immortale città de Gerona. Poesia di Temisto-*

¹¹⁶ Editorial Millà, Barcelona, 1978, p. 111.

¹¹⁷ Drama en tres actes i en vers original de —, la Bisbal, Impremta del Faro Bisbalense, 1868, 98 p.

¹¹⁸ Barcelona, Tipografia La Academia de E. Ullastres, 1881, 141 p.

¹¹⁹ La Bisbal, Joan Gener, 1868, 47 fol., in-octau.

¹²⁰ La Bisbal, Joan Gener, 1868.

¹²¹ M. Aguiló, *Catálogo de obras en lengua catalana impresas des de 1474 hasta 1860*, Madrid, 1927, núm. 2481.

cle Solera; Musica de Giussepe Verdi.- Gerona: Imprenta de la Vda. de Grases, 1850, 79 p. [Exemplar al Seminari Conciliar de Girona]¹²²

– Joaquín Vergés, *Gratitud y amor, drama original en cuatro actos y en verso*, por ———, abogado del Ilustre Colegio de Figueras y Oficial cesante de la Administración Civil. Figueras, Imprenta de Jaime Bosch Palau, 1858. [Exemplar a l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Girona]

– Miguel Coll de Álvarez, *Consecuencias de una falta*: comedia original, en tres actos y en verso, Figueras. Imp. de Jaime Bosch, 1860, 68 p.

– José Vergés y Almar, *Españoles en el Riff. Pieza en un acto (Apropósito)*. Original de..., Figueras, Imprenta de Lorenzo Miegeville. 1860. [Exemplar a l'Arxiu de l'Ajuntament de Castelló d'Empúries]

– *Crispino e la comare*: ópera buffa en 3 actos.- Figueras: Imprenta de L. Miégeville, 1863. [Biblioteca Popular de Figueres]

– Donnizetti, *La Favorita*, ópera en 4 actos,- Figueras: Imprenta de Lorenzo Miégeville, 1866, 8 p. [Biblioteca Popular de Figueres]

– Teodoro Baró, *¡Qui da sa casa no's cuida...! ó ¡Quien mucho abarca...!:* comedia en un acto y en verso.- Figueras: Imprenta y Lib. de J. Hereu, 1867, -40, [2] p. [Biblioteca Popular de Figueres]

D'Antoni Molins i Gelada (Olot 1834-1898), ens ha arribat *La Perla Olotina ó la Verge del Tura. Drama en un pròlech y tres actes escrit en vers, y en català usual, per l'obrer Anton Molins i Gelada. Corregit per lo Rt. D. Miquel Buixos catedràtic del Seminari de Gerona. Música del jove aficionat Ignasi Rubió. Estrenat ab brillant èxit en Olot, la nit del 8 de Septiembre de 1880, en lo Teatro de la Associació Catòlica d'obriers olotins baix lo patrocini de la Sagrada Familia.* Olot Impremta y llibreria de Joan Bonet, carrer Major, núm. 3, 1883.

– De Rafael Carandell Paretas he vist a la Biblioteca Fages de Climent de Figueres, el drama romàntic *Las Ruinas de l'Abadia. Drama de costums socials en tres actes y en vers. Estrenat ab brillant exit en lo teatre del Centre de Catòlics de Figueras, la nit del 29 de mars de 1891.* Figueres, Imp. de L. Mitjavila, 1891.

Tenim encara poques dades sobre el paper que exercia la censura a mitjan segle XIX. El *Boletín Oficial eclesástico del obispado de Gerona*¹²³

¹²² Sobre l'òpera a Girona, especialment la italiana, durant el segle XIX, vegeu el treball d'E. Claudi Girbal, "El teatro en Gerona", *Revista de Gerona*, XVII, 1893, 129-136.

¹²³ Año I, Miércoles 10 de diciembre de 1856, núm. 65, p. 645-646.

publica l'edecte del Ministerio de la Gobernación en el qual es recorda el paper que té el censor en qualsevol obra dramàtica:

“La Reina (Q.D.G.) se ha dignado mandar que recuerde a V.S. a los censores de teatros los deberes que les impone tan importante como honorífico cargo.” El bisbat recull aquest edecte perquè des del punt de vista religiós té l'obligació de vetllar per la moralitat pública de tots els fidels cristians en un moment que església tenia encara un gran poder social.

La col·lecció d'obres dramàtiques catalanes de la Biblioteca Nacional de Madrid (237 obres) en 1931, corresponents als anys 1854-1868, provenen de l'oficina de Censura governativa de l'època com així ho explica J. Domínguez Bordona¹²⁴.

De Porqueras a Córdoba o Venjansa Cristiana ¹²⁵

Aquest “ensaig de sarsuela en tres actes” tal com l'anomena el seu autor, Joaquim Hostenc, és una obra desconeguda, que ens ha arribat sense la partitura musical, composta a Banyoles l'11 de març de 1890. És un drama històric l'acció del qual passa l'any 1010. Els personatges són l'Abad del Monestir; Aymar, senyor de Porqueras; Bernat de Tallaferró, comte de Besalú; Farriol, senyor de Falgons; Gaston de Montcada; Gregori, patge d'Aymar; 4 noys, monjos, pagesos, moros y noys.

Acte primer. Escena primera

Abad y coro de monjos

Los alarbs ab fera sanya
 passeijan per tot Espanya
 lo seu penó;
 y ab una forsa qu'espanta
 fan trontollar nostre Santa
 religió.

¹²⁴ *Catálogo de los manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional*, Madrid, Blass, Tipográfica, 1931, p. 7.

¹²⁵ 107 folis. Arxiu Històric Comarcal de Banyoles.

8. TEATRE HAGIOGRÀFIC O DE SANTS¹²⁶

El teatre de sants o hagiogràfic té una gran florida durant els segles XVI i XVII. Són obres amb uns trets molt definits, que participen de la literatura, de la teologia i del folklore, una branca del teatre religiós amb moltes variants temàtiques i escèniques. Les relacions impreses de vides de sants, els goigs, els relats apòcrifs o bé la *Llegenda Àurea* fornien els arguments a unes peces molt llargues i complexes, basades principalment en la vida i martiri del sant. La funció d'aquesta literatura doctrinal era la d'ensenyar els misteris cristians a través de la posada en escena d'uns personatges molt carismàtics. L'exemple del sant que dona la seva vida per una motivació religiosa podia servir d'exemple a molts espectadors que gaudien amb aquest regust moralitzador i directe de l'espectacle que presentava, amb realisme, una línia teològica barrejada amb una de profana, amb trets de la comèdia castellana de "capa i espasa". D'aquestes obres interessa també la disposició escenogràfica i l'espectacularitat d'algunes escenes.

Durant el segle XVIII i XIX ens trobem amb la castellanització temàtica d'aquest tipus d'obres. Ho podem veure amb les peces escrites per gent del país, provinents de Banyoles, Ripoll, Taradell, Viladrau, Celrà, que no sabem, moltes vegades, en quin context es van representar.

8. 1. *Vida y traslación de los bienaventurados San Acisclo y Santa Victoria mártires. Comèdia famosa en la qual se representa la vida de los Gloriosos mártires san Acisclo y santa Victoria*. A la pàgina 150 diu: "Esta comèdia fou representada en Sant Salvador de Breda lo die 26 de juliol, die de santa Anna, de 1615. Acabada: Vuy, als 14 jener 1777, jo Joan Domènech, pagès de Millàs, dit die he acabada de traslladar la present vida y Comèdia"¹²⁷. Si hem de fer cas de les rúbriques de l'obra, aquesta seria una de les primeres representades en castellà a les nostres comarques.

¹²⁶ Josep Lluís Sirera, "Recursos espectaculars en la construcció de las 'Comedias de Santos' Espanyola", dins *Els Balls Parlats a la Catalunya Nova*, El Mèdol, Tarragona, 1992, p.139-152.

¹²⁷ Ms. 2812 de la Biblioteca de Catalunya.

8. 2. *La comèdia de Sant Eudald* ¹²⁸

La *comèdia de Sant Eudald*¹²⁹ fou una obra representada¹³⁰, en castellà, a Montagut a començament del segle XVIII. De fet és una obra de 1652 composta per un poeta de Barcelona per ordre de la vila de Ripoll “es fill natural de dita via lo qui la compongut”. En una nota marginal al manuscrit llegim: “se feu la comèdia de St. Eudalt a 3 octubre del any 1702, en la mateixa capella”, possiblement dintre de la mateixa església. Segons el Sr. Raguer, hi figuraven tres personatges al·legòrics, la Història, la Admirasion i la Villa de Ripoll, i un de real, Pirinico, que feia de graciós. L’obra¹³¹ constava d’una loa i dues jornades o actes, i un sonet d’acomiadament fet en català per Pere Antoni Coramina.

En aquest manuscrit hi ha també un altre fragment d’una *Comèdia sobre Sant Eudald*, composta per Francesc Monsart, mestre de Gramàtica de la vila l’Olot. L’obra restà inacabada per la mort sobtada del seu autor. Tomàs Raguer no especifica l’època ni la temàtica d’aquesta obra rudimentària.

En 1731 hi hagué a Ripoll una altra representació de la *Comèdia de Sant Eudald* ¹³², segons s’esmenta en un llibre de la Secretaria de la Comunitat de Sant Pere de Ripoll: “Dia 12 de maig de 1731. Convocada y Congregada la Rnt. Comt. en lo cor superior després del ofici lo Reverent Emanuel Sadurní pv. y Pr. gl. ha manifestat, que los representants de la Comèdia de Sant Eudald convidavan a V. Ria. per veurer la dita comedia, y que el primer lloch seria dels dels ecclesiàstichs la qual comèdia fou representada lo dia 13 de maig de 1731 devant de la casa del Celler a l’aire lliure.”

¹²⁸ Recordem la primitiva edició que va fer Nolasc del Molar de la *Consueta de Sant Eudald*, del segle XVI, publicada a la Biblioteca Olotina, núm. 57 i 58, 1954. N’hi ha també una edició crítica a cura de Josep Romeu, *Teatre Hagiogràfic*, vol. II, Barcino, Barcelona, 19.

¹²⁹ Ramon Bonet Llach, *Vida i culte de Sant Eudald, la història, la tradició, la llegenda*, Ripoll, 1984, 170-171.

¹³⁰ Tomàs Raguer, “Sant Eudald de Montagut”, *Scriptorium* de Ripoll, núm. 53, maig, 1927, p. 5 i sq.

¹³¹ A les pàgines 6 a 9 de la revista *Scriptorium* hi ha reproduïda la lloa que encapçalava l’obra.

¹³² Ramon Bonet, *op. cit.*, p. 171.

8.3. *Martiri del protomàrtir Sant Esteve*

L'historiador Joaquim Danés i Torras en un dels capítols de la seva monumental *Història d'Olot* transcriu la relació d'unes festes celebrades el 3 d'agost de 1750 amb motiu de posar la primera pedra en l'obra d'ampliació de l'església de Sant Esteve d'Olot. En una d'aquestes processons que es feien pel carrer:

*“Siguió la calle Mayor hasta la fuente, que llaman del Conejo, de donde pasando por detrás de la Iglesia de la Virgen del Tura se dirigió a la calle de Santa Magdalena, en cuya plazuela en un altar, que ciertamente se mereció con especialidad el aplauso de todos, con máquinas de singular artificio se representaba con viveza el Martirio del Protomàrtir San Esteban. [...] entró en la plazuela que llaman del Camp d'en Mas, en la qual, bajando de muy alto un angel a un altar con diestras y artificiosas tramoyas, se manifestaba a todos muy natural el misterio de la Anunciación de Nuestra Señora”*¹³³.

8.4. *Comèdia de Santa Catalina*

Joan Radresa en *Retrats d'història local*¹³⁴ dóna compte de la representació a Torroella de Montgrí en 1758 de la *Comèdia de Santa Catalina*, obra del notari Andreu Sàbat. A més hi ha una referència a Joaquim Púbol, prevere que aquest any va transcriure el manuscrit del notari Sàbat sobre la història de Santa Caterina.

8.5. *Una comèdia sobre Sant Segimon*

Joan Sunyol i Genís¹³⁵ va donar a conèixer en 1990 una obra de teatre hagiogràfic, fins ara desconeguda, l'únic exemplar de la qual es troba a la biblioteca americana de la Universitat de Harvard. L'autor d'aquesta obra, dividida en tres jornades, que segueix la tradició del teatre de sants en castellà,

¹³³ Joaquim Danés, *Història d'Olot*, XIII (*Els edificis religiosos*), Olot, 1977, p. 2.359.

¹³⁴ “Butlletí del Casal del Montgrí”, 21, abril de 1980. Citat dins el recull de J. Surroca, *Bibliografia de Torroella*, vol. 1, Museu del Montgrí- Ajuntament, 1983, p. 97.

¹³⁵ Sobre la “Comedia famosa, el Martyr de tres coronas Sant Segismundo Rey de Borgoña”, dins *Monografies del Montseny*, 5, Amics del Montseny, Viladrau, 1990, p. 171-186.

en la línia de la comèdia hagiogràfica, tracta de la vida i mort de sant Segimon, sant molt popular a Viladrau i arreu del Montseny. El seu autor seria Isidro Esquís, que ell mateix qualifica d'“obra tosca y grosera/ de un rustico labrador”, *Comedia famosa, el martyr de tres coronas San Segismundo rey de Borgoña*. Vique por Pedro Morera, impresor y librero, 56 p. [Editada entre 1743 i 1762?] Un Isidre Esquís, labrador catalán, surt en un testament de Viladrau en 1742.

Joan Sunyol¹³⁶ també aporta notícia d'un segon manuscrit. D'aquesta obra sobre la vida i miracles de sant Segimon, a cura de Francesc Carrera, filadò, de Taradell, n'hi ha una en català, de semblant títol, *Comedia del Martyr ab tres coronas Sant Segimon Rey de Borgoña*. 1861.

8.6. El fons de teatre hagiogràfic de can Butinyà de Banyoles

A l'arxiu de la família Butinyà¹³⁷ de Banyoles, del qui fou comediògraf i escriptor Francesc Xavier Butinyà Hospital (1834-1898), autor de *La Venjança del màrtre*¹³⁸ (1871), comèdia renaixentista sobre la figura de sant Martí, es troben diversos manuscrits de teatre profà i de sants. Com a inèdites destaco dues obres del segle XVIII, la *Comèdia de Santa Quitèria*, i la *Comèdia Famosa dels esposos Sant Julià y Santa Basilisa, y de sos companys màrtirs, ab lo ben entès (la vida y martiri)*, acabada de copiar:

“vuy dia 5 de janer del any del senyor de 1752, possiblement de mans de Narcís Collell del Torn. Intervenien en escena 45 personatges entre els quals destaco: Primo, Para y Mara de Sant Julià; Santa Basiliza; Sulpici y Simplici, criats del sant; Rosalia y Eneyda, criadas; Christo; Maria Santíssima; dos àngels; dos verges; dos ansians; Fabio, tudor de Santa Basiliza; Credoto, cavaller que va ab Santa Júlia; dos pobres.”

Vegem un parlament de Basilissa:

¹³⁶ Sunyol, *op. cit.* p. 173-174.

¹³⁷ Agraïxo a Júlia Butinyà la coneixença d'aquest fons.

¹³⁸ Impremta de Francesc Rosal, Barcelona, 1871, VIII, 172 p.

“ Valgam Déu, quins olors
que fragàncias suaus sento,
que olors tan estremats,
que és axò Julià, no ho sentas?
Essent un temps de tan fret
que lo verdor a las herbas
no permet, com és possible
que flors en est temps produhéscan?
Serà, espós meu caríssim,
no hi duptes, que estos olors
sían part perquè consentia
perquè per so pòrtia amor
en lo llit de esposats?
Però, ay, lo meu espòs
que no són, no mos anelos,
ni porto jo dins mon cor”.

La comèdia de Santa Quitèria

D'aquesta obra del segle XVIII, de la qual manquen les primeres pàgines sobre la vida i mort de la santa, en destaco la presència de personatges al·legòrics, com si aquesta obra pertanyés a un estadi més antic: el *Món*, *l'Enteniment*, *la Carn*, *la Voluntat*, *Llucifer*, símbols en definitiva d'un esperit medievalitzant:

Voluntat

“Sempre la voluntat en bé
y per bé se ha de dirigir,
que així vindràs possehir
un descans molt verdader.
Lo Enteniment y jo
ab la amiga Memòria
te alcançarem victòria
del gran dimoni traydó.

Llucifer

No u fareu
per més que vosaltres fassau.

Enteniment

Calla, perturbador de pau
y gran infernal dragó,
nunca obras res de bo
contínuament mal obrau”.

8.7. *La “Famosa comedia de los venerables mártirs Sant Sist y Sant Tou”*¹³⁹

Es tracta d’una còpia, de començament del segle XIX, de la comèdia hagiogràfica dels sants Sixt i Tou, patrons de Celrà. En l’últim foli llegim: “*Esta comedia fue escrita por manos de Jayme Coll del lugar de San Martín Vell oy dia 23 setiembre de 1815.*”

Els personatges són els següents: “San Feliu, San Sist y San Tou, Santa Justa y Santa Rufina, àngel, Llucifer, bobo, Rofino, Bellasí, Cleofás, Cirillo, Dona Llucia, ermitanyo, Belsabuch, capellán de la mala lley, Portolilla, Pampellon, Barrabast, Sant Culgat, Luzenbela”. Estructurada amb un pròleg i “tres jornades”, possiblement és una adaptació d’una obra més antiga en català, amb influències indubtables de la comèdia castellana del Segle d’Or. Aquesta obra escrita per Jaime Coll de Sant Martí Vell mostra com a començament del segle XIX la castellanització havia arrelat en aquests misteris populars. Algunes rúbriques del text són en català.

8.8. *Representació a l’Olot d’“El hallazgo más feliz”*¹⁴⁰

“En lo que toca a este Tribunal de la Inquisición no hay reparo en que se represente en la villa de Olot la comedia en tres actos titulada ‘El hallazgo

¹³⁹ Desconec on para l’original d’aquesta obra. Mossèn Brugada m’ha facilitat una fotocòpia del text. A ben segur prové de l’arxiu de la família Veray de Celrà, com la passió descrita a l’epígraf 3.4.2.

¹⁴⁰ Josep M. de Solà Morales i de Rosselló, *Una obra teatral olotense del 1816: “El hallazgo más feliz”*, Olot Misió, 407, 1963, p. 12.

mas feliz i Santa Imagen del Tura.¹⁴¹ *Lo que comunico a V. por acuerdo de este Santo Oficio a fin de que lo que lo traslade al interesado que lo solicita. Nuestro Señor guarde a V. muchos años. real Palació de la Inquisición de Barcelona i diciembre 18 de 1816. Dor. Dn. Cyro Valls i Geli, secretario. A nuestro portero de cámara D. Ramon Ginesta.*

8.9. La *Tragèdia de Sant Sebastià*¹⁴² és una obra d'arrel catalana, escrita però en castellà, de la segona meitat del segle XIX, 1880. Sembla que és una còpia d'una altra obra anterior, ara per ara perduda, que mostra com a final d'aquest segle hi ha una castellanització profunda en aquests espectacles populars, tal com passa amb els balls parlats de la zona de Tarragona. Encara que no es tracti d'una obra gironina, en parlem perquè és l'exponent d'una contradicció flagrant que també observem en textos de les nostres comarques. Si d'una banda la Renaixença representa la catalanitat en moltes d'aquestes expressions de la cultura popular, de l'altra certs espectacles i obres mantenen un ritme de castellanització molt important, fruit potser de la baixa instrucció i capacitat de reacció de les nostres classes populars. La temàtica de l'obra religiosa, de la comèdia de sants, presenta també a finals del segle XIX un reaccionarisme ideològic que no quadra amb les transformacions socials i polítiques de la societat catalana del tombant de segle. Si el reciclatge idiomàtic es produeix en bona part dels nostres sainets i els entremesos, en canvi no hi ha ruptura en aquestes obres més clàssiques, ben sovint adaptacions d'una comèdia de sants dels segles XVII o XVIII.

9. TEATRE D'HOSPITAL¹⁴³

Des del segle XVI, molts hospitals dels Països Catalans s'ajudaven del teatre per arrodonir les nombroses despeses que tenien. Ben sovint eren centres de beneficència que es nodrien d'ajuts de particulars. Al costat dels

¹⁴¹ Sobre aquest tema hi ha també la sarsuela catalana *La Perla Olotina o la Verge del Tura* d'Antoni Molins i Gelada amb música d'Ignasi Rubió i Bertran, estrenada en el teatre de l'Associació Catòlica d'Olot, el 8 de setembre de 1880.

¹⁴² Francesc Mundi Pedret i Salvador Anton Clave, edits., *La Tragèdia de Sant Sebastià. Una mostra de teatre popular a Riudoms*. Centre d'Estudis Riudomencs, 1986, 107 pàgines.

¹⁴³ Josep Adsera Martorell amb la col·laboració de Josefina Cubells i Llorens, *La casa de convalescència de l'Hospital de Sant Pau i de Santa Tecla (1815) i El Teatre Principal de Tarragona, Associació d'Amics de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla*, Tarragona, 1994.

beneficis provinents de les almoines, censals i donacions permetien la representació i l'execució dintre de les sales de l'hospital d'obres, saraus, jocs de mans, tot això a canvi d'una part dels guanys. Aquests ingressos extres permetien millorar el magre resultat d'una explotació amb fins caritatius, sempre deficitària. A Barcelona, Girona, Tarragona, Perpinyà o Lleida¹⁴⁴ trobem manifestacions d'aquest tipus de teatre que encara estan per estudiar dintre d'una obra de conjunt que tingui en compte tota aquesta problemàtica.

9.1. Teatre d'hospital a Girona

De Girona¹⁴⁵ ja posseïm notícies des de 1600. En el llibre de comptes de l'Hospital llegim: “A 2 de jener 1600 tinch rebut del comenador de l'hospital 1 lliura, 4 sous, 2 diners a cobrar per les cadires y acientos de la comèdia se representà dit dia en casa lo Governador”.¹⁴⁶ Així, durant el mes de gener de 1600, l'hospital lloga cadires i “acientos” i es fan 8 representacions: 1 a casa el Governador i 7 a la casa Catllar. Durant els mesos de setembre i octubre de 1600 tornem a trobar testimoniades altres representacions a casa del governador (3) i (15), en un lloc sense detallar. Com podem comprovar eren escenificacions prou freqüents en escenaris burgesos, de classes nobles, de les quals desconeixem les altres particularitats de l'espectacle com ara el títol de les obres representades, a ben segur profanes. Seria interessant resseguir tots aquests manuals per tal de trobar-hi testimoniatsges d'unes obres a cavall del Renaixement i del Barroc, possiblement mostres locals d'un teatre cortesà.

¹⁴⁴ A l'Arxiu Històric de Simancas hi havia arxivada una *Instancia del Obispo de Lérida, solicitando que se autoricen las representaciones teatrales en el corral de las comedias del Hospital de dicha ciudad, por ser éste su principal recurso y no hallar inconveniente en las representaciones, siempre que se use de una cierta moderacion. Decreto concediendo lo solicitado por él* (1762). A propòsit d'aquest edicte vegeu Pere Bohigas, *Congreso y Exposición Internacionales de Teatro, celebrado en la Exposición Internacional de Barcelona de 1929*. Barcelona, 1929, p.48.

¹⁴⁵ Jaume Marquès, “Síntesi històrica de l'hospital de Girona”, *Revista de Girona*, 88, 1979, p. 223-238. DD.AA., *L'Hospital de Santa Caterina*, Diputació de Girona, 1989.

¹⁴⁶ AHAG, Llibres de l'Hospital, fol.1.

D'altres manuals d'entrades conservats a l'Arxiu Històric Provincial de Girona (AHPG), en consignem aquestes notes:

*Entrades gener 1668 –març 1702 – Caritats, capses de les esglésies, llegats atxes*¹⁴⁷.

1679, fol. 50v- 51. *Comediants*. A 31 de octubre fem entrada de set lliures, quinze sous prosoïts de la part tochant a l'hospital de las comèdias.

– A 1 novembre fem entrada de 4 lliures, 4 sous per tres dies de las comèdias a rahó 14 reals dia i són per divendres, disapte i diumenge.

– Dit dia [10 de novembre] fem entrada 4 lliures, 4 sous per tot lo que podem fer fins diumenge inclusive propvinent.

– Dit dia [17 de novembre] fem entrada de 2 lliures i sous 4 per la comèdia...

1672, fol. 13. [30 de setembre] 26 lliures, 2 sous de la comèdia ha tocada al hospital.

1672, fol. 13v. 29 de dit novembre], proveïdas de caritat de la darrera comèdia. 4 lliures, 18 s.

1673, fol. 15v.4 de juliol 1673. 13 lliures i 3 sous per una comèdia ha dada a l'hospital los comedians que a valgut dita candidat.

1686, fol. 94v. *Comèdia de Sant Narcís*. A 18 [de febrer] fem entrada de 18 lliures, 15 sous que han proseït de la comèdia que se ha representat a la present casa.

A Girona, tornem a trobar notes d'aquest teatre en 1705:

“Comèdia. Die 25 febrer 1705. Fem entrada de 5 ll., 4 s., 7 d. procehidas de las caritats an donat per vèurer la comèdia se feu ahir en nostre hospital”. De 1718 també tinc enregistrada una altra nota econòmica sobre aquest tema.” A 21 de dit [octubre] fem entrada de 33 ll., 16 s., 9 d., que se an tret lo dia 20 del corrent de la entrada y captiri fer en la comèdia que han representada per caritat de la present casa.”¹⁴⁸

Llibre d'entradas 1726-1740 ¹⁴⁹

1733. fol. 85v. Dit dia [28 de setembre] feu entrada de onze lliures resultants de les comèdies.

¹⁴⁷ AHPG, *Secció Hospital*, Llibre d'entrades núm. 171.

¹⁴⁸ AHPG, *Secció Hospital*. Llibre d'entrades núm. 200, fol. 17v i 124v.

¹⁴⁹ AHPG, *Secció Hospital*, Llibre d'entrades, núm. 37.

1733, fol. 87v. Dit dia [4 de desembre] fem entrada de quatre lliuras se ha tret de una dobla que.s troba en lo resultant de les comèdies.

*Llibre d'entrades 1741-1764*¹⁵⁰

1752, 88v. *Sarau*. Vuy als 19 febrer 1752 fem entrada de dotse lliures, 7 sous y tres diners resultants dels saraus se han tingut en las carnestoltes del corrent any.

1761, fol. 141. Vuy als 7 febrer 1761 feu entrada de 8 lliures, 8 sous que nos ha entregat Lluçia Paradedà, sastre.

9.2. Teatre d'hospital a Sant Feliu de Guíxols

En els llibres de l'Hospital de Sant Feliu de Guíxols¹⁵¹ trobem aquesta nota tan curiosa de finals del segle XVIII, en la qual la junta de l'hospital rebutja la representació d'obres (saraus, comèdies) amb fins benèfics dintre del recinte hospitalari. Poques vegades hem trobat una justificació tan prolixa sobre aquest tipus d'espectacles controlats per les autoritats del centre benèfic i per l'Ajuntament de la vila. El text parla d'una tradició anterior de la qual no n'he sabut trobar cap més dada.

“Diligèncias practicadas per desterrar de l'hospital lo abús tan vituperable de permetrer-hi, saraus, comèdias, etc.”

“Un abus tan gran se havia introduit en el hospital ja de molt temps atràs, que ab tot que era tan directament oposat a son institut, com no se hi havia fet oposició y si ans be era apoyat per lo mateix Ajuntament, por lo mateix costa molt de quitar-lo. Consistia aquest en que no se presentaba sarau, comèdia, volatins¹⁵² o altres semblants actes públichs de diversió que al instant no se contàs ab la sala principal del hospital, arribat fins a tràurer del

¹⁵⁰ AHPG, *Secció Hospital*, Llibre d'entrades, núm. 170.

¹⁵¹ Ms. de l'Arxiu Històric de Sant Feliu de Guíxols. [1792-1860. Llibre on es ressenyen els fets més importants de l'hospital. Lletra de Mn. N. Marcillach, 104 fol]. Sobre aquest hospital vegeu-ne unes dades històriques dins el *Bulletí del Taller d'Història* de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Sant Feliu de Guíxols, núm. 17, març de 1994, p. 2-5.

¹⁵² Cadascun dels salts o tambarelles que fa un volatiner. Mot que el DCVB només documenta a Tortosa i el País Valencià. No he pogut veure el treball de J. E. Varey “Titiriteros y volatines en Valencia”, publicat a la *Revista Valenciana de Filologia*, Tomo III, núm. 1-4, gener-desembre, 1953.

hospital sos malalts, conduint-los a alguna casa particular per a que pogués verificar-se en ell la comèdia, sarau, etc. Un abús tan perjudicial al mateix hospital cregueren sos administradors que per desterrar-lo no debian perdonar diligència alguna, contant sempre entre las més poderosas el mantenir-se constants en negar las tals llicèncias.

En efecte, esta fou la resolució que prengueren en 1792, però com tot lo que sona a reforma sia odiós, y esta inseguint las reglas de la prudència, com no militia directament contra algun acte mal de sa naturalesa, puga diferir-se fins a la ocasió oportuna y més favorable hagueren de cedir a las primeras investidas.

Així és que en las festas de Nadal de dit any 1792 se representà una comèdia en aquella sala a favor de l'obra de la iglésia, y en los tres dias de Carnestoltes de est any 1793 hi hagué sarau, valent-se los interessats de estos respective [sic] actes de l'Ajuntament, que no sabé negar-se a sa esforsada sollicitut, no obstant los clamors dels Administradors en contra.

Però ben lluny de desesperar estos de poder desterrar semblant abús, y si ans bé contant en que ab sa constancia en oposar-se-hi y la ajuda del Senyor eixirían per últim ab la sua, estudiaren los medis més oportunos per logra-ho sens estrèpit y fou entre altres un, el de presentar-se al hospital en la ocasió en que prengué possessió de ell el regidorat que entrà en est any 1793, y demanar-li que per ningun terme se oposàs no obstant qualsevol empenyo, a las ideas dels administradors en el particular tota vegada que se dirigian al bé de l'Hospital y tots los que componian lo Ajuntament lloaren dita idea donant paraula de no estovar-la, lo que cumpliren perfetament ab lo que quedaren tancadas las portas als successive (sic) pretensors, y desterrat tan vituperable abús”.

Encara en 1792 trobem representats a l'hospital un sarau. El 17 d'agost de 1792 hi ha aquest apunt: “Dels individuos que tingueren los saraus per carnestoltas, 5 lliures, 2 sous.”¹⁵³

9.3. Teatre d'hospital a Ripoll, Olot i Blanes

Per ajudar a l'hospital, a Ripoll¹⁵⁴, a la segona meitat del segle XVIII, es feien corregudes de vaques, balls, jocs d'equilibristes, exhibició d'un ós,

¹⁵³ Arxiu Històric de Sant Feliu de Guíxols. [*Hospital de pobres*] *Llibre ahont se continuaran los comptes aportaran los administradors del Hospital de la vila de S.F.G. Gastos extraordinaris. Relació de “tot lo cobrar y pagat”.*

¹⁵⁴ Tomàs Ragner, “Espectacles a favor d'hospital”, *Scriptorium*, Ripoll, gener de 1925, p. 5-6.

comèdies que l'apunt en un llibre de despeses deixa sense identificar. Segons aquesta relació en 1775: "Ítem es cobrat dels comedians a primer Agost 1775, 18 sous, 3 diners". "Nota que lo die 25 de 7bre 1785 vingueren en esta una companyia de comichs o comedians que representaren a Casa la Vila. Comensaren lo dia 26 del di mes fins lo dia 16 de 8bre que foren 21 die y trets los gastos cada dia se partia ab lo St.Ospital y a est se li donaba la sisena part. Li ha tocat 38 lliures, 18 sous."

1787. "A 28 juny tres dies que feren comedia. 3 lliures, 7 sous 5[diners]. Dels comedians que vingueren y comensaren a representar lo dia 16 de diciembre, fins lo dia 6 de jener inclusive, 40 lliures, 13 sous."

En 1788 es representà tres vegades a la Casa de la Vila l'obra de Calderon de la Barca, *La vida es suenyo*, per uns particulars. «Se gastà amb llum, música y tablado 17 lliures, 12 sous. Resta a favor del Ospital 13 lliures, 8 sous, 2 diners.»

A Olot sembla ser que "els aficionats[...] cedien a l'Hospital els seus beneficis, i que demanaven a l'Ajuntament que fes altre tant, donant la seva part de guanys".¹⁵⁵

A Blanes, teniem notícies que des de 1860 es feien representacions de teatre a benefici de l'Hospital de Sant Jaume d'aquesta població. Jesús Crous Collell ha transcrit alguns fragments de la correspondència entre l'ajuntament de la vila, la Junta Provincial de Beneficència i l'administrador de l'establiment¹⁵⁶.

10. TEATRES ESTABLES

En aquest apartat, dono compte d'algunes notícies que he trobat sobre el teatre representat en teatres, locals parroquials o ateneístics, centres recreatius més o menys estables. Pobles i viles de les nostres comarques com ara Olot, Banyoles, Blanes, Sant Feliu de Guíxols, Figueres, etc., posseïen des de començament del segle XIX una mínima infraestructura teatral que permetia la representació d'obres a càrrec de companyies locals o altres colles foranes

¹⁵⁵ Joaquim Danés, *Història d'Olot. Vol. IX, Notes històriques*, Ajuntament d'Olot, 1977, p.1.515. Altres notícies sobre teatre a favor de l'hospital d'Olot a Joaquim Danés, *Pretèrits Olotins*, Aubert, Olot, 1950, p. 537 i 539.

¹⁵⁶ *Blanes, cronologia històrica. segles III a C.- segle XX*, Ajuntament de Blanes- Diputació de Girona, Blanes, 1994, p. 225-226.

que aprofitaven aquests circuits ja muntats. No dispo, d'aquesta època, de notícies sobre teatres particulars.

Sembla que entre 1800 i 1830 el teatre es converteix en un gran espectacle de masses. Les històries locals del teatre que consigno en nota a la bibliografia general donen moltes notícies encara per sistematitzar, sobretot a partir de la segona meitat del segle XIX. El teatre traeix la tímida recuperació de la cultura catalana a partir de 1860, encara que el gruix visible de la producció sigui en castellà. Hi ha moltes publicacions locals d'arreu de les nostres comarques que des de la segona meitat del segle XIX, donen dia rera dia la cartellera teatral. En aquest cas, manquen molts estudis sectorials per arribar a conclusions satisfactòries.

A final del segle XIX, quan el teatre és ja un fet social incontrovertible, aquests escenaris serviran d'aparador perquè hi arrelhi un teatre en la nostra llengua, una vegada ha pres consciència de la seva pròpia personalitat. No cal dir que fins arribar al teatre de Pitarra o de Guimerà i més tard amb el moviment modernista, he trobat ben poques notes sobre quines obres s'hi representaven. En una Catalunya tot just en formació hem de creure que la majoria d'obres eren en castellà. La recuperació tardana del català com a eina de comunicació impossibilita, llevat de quatre sainets o entremesos d'arrel costumista, un repertori ben definit en la nostra llengua. Això es pot veure amb la lectura del llibre de Maria Tarragó Artells quan estudia el *Teatre de les Comèdies de Reus, un exemple de vitalitat ciutadana (1761 fins 1892)*¹⁵⁷, on el teatre representat en català és esporàdic fins entrar a les del segle XIX. Aquesta tesi també la podem comprovar en la programació d'obres que surt en el llibre col·lectiu *Història del Teatre Municipal a Girona (1769-1985)*¹⁵⁸.

En 1842 s'inaugura el *Teatro de la Villa*¹⁵⁹ a Banyoles, en una antiga església dels pares Servites que havia estat rehabilitada. En 1861 ja hi havia una xarxa de teatres estables a la província de Girona. Pedro Martínez Quintanilla, al seu llibre *La provincia de Gerona. Datos estadísticos*¹⁶⁰, dona en quadre sinòptic la llista de 14 locals on es feien representacions dramàtiques, òperes i sarsueles amb un total de 6.129 localitats i 504 representacions. Segons aquest autor, els més importants eren els de Girona i Figueres.

¹⁵⁷ Edicions El Médol – Consorci del Teatre Fortuny, Tarragona, 1993.

¹⁵⁸ Ajuntament de Girona, 1985.

¹⁵⁹ L.G. Constans, *Banyolas*, p.169.

¹⁶⁰ Imprenta de F. Dorca, sucesor de J. Grases, 1865, p. 196 i sq.

A Sant Feliu de Guíxols hi hagué també escenaris estables. En 1883 es clausurà el teatre Alsina (1843-1883) perquè amenaçava ruïna. En 1885 es construí a la carretera de Girona el Teatre Goula, antic saló Roca¹⁶¹.

A Palafrugell, des de mitjan segle XIX hi havia un teatre estable amb una cabuda d'unes 300 localitats¹⁶². En 1862 es van fer al "Teatro de Amigos" 12 representacions dramàtiques segons una relació que l'Ajuntament de la vila envia al governador civil de la província¹⁶³.

Pel que fa a Banyoles, sabem que en 1842 es fundà la *Compañía Dramática de aficionados del teatro de la Villa*. Van treballar-hi de 1842 a 1844 a l'església dels Servites (Museu Darder), representant la Passió. En 1850 es constituí la *Sociedad Teatral Bañolense*, que va construir un teatre a la plaça de la Vila Vella (actual plaça del Teatre), que tingué vida fins 1934¹⁶⁴.

Sobre el teatre a Olot, a més de la monografia d'Alexandre Cuéllar Bassols, *El teatre Principal d'Olot* (Olot, 1989) i ha moltes notícies esparses encara per aplegar. La primera funció que es donà en aquest nou coliseu, inaugurat el 3 d'agost de 1887, fou *El primer amor*, obra en tres actes de Josep Martí Folguera i Frederic Soler (Pitarra). Hom pot consultar del Dr. Joaquim Danés i Torras algunes referències teatrals incloses en la seva *Història d'Olot*: "Còpia d'una part de l'acta de la reunió de l'Ajuntament d'Olot, celebrades els dies 10 de març i 18 de maig de 1842"¹⁶⁵.

També hi havia teatre a la *Sociedad Filarmónica Olotense*, al *Círculo Olotense*, *Sociedad Fraternal*, *Industria y Comercio*, etc. Sabem que en 1838 es representà *La Estrella de Oro*. Pel que es veu, la castellanització de la societat catalana a començament del segle XIX era gairebé absoluta.

¹⁶¹ Taller d'Història núm. 5 (St. Feliu de Guíxols, 1870-1910), Servei de Publicacions de l'Ajuntament, 1993, p. 12. En aquesta segona sala s'hi representa en 1892 el *Monólech d'un tapé en un acte y prosa original d'un ex-tapé*. Estrenat en lo Teatro Goula de S. Feliu de Guixols la nit de diumenge 27 de mars 1892. Impremta de Joan Gener, Algavira, 4, 1892. Vegeu també de Narcís Masferrer i Lluís Esteva, "El teatre Alsina (1843-1883)", *Ancora* de Sant Feliu de Guíxols, núm. 2034-2037, 1987, p. 8-10, amb més bibliografia sobre el teatre a aquesta vila.

¹⁶² Miquel Torroella i Plaja, *Història de Palafrugell i la seva comarca*. Fitor, 1924- Barcelona, 1929, p. 149-150.

¹⁶³ Núria Sabat, *op.cit.*, p. 157.

¹⁶⁴ *Banyoles*. Quaderns de la Diputació-La Caixa d'Estalvis, p.

¹⁶⁵ Vol. IX, *Notes Històriques*, Ajuntament d'Olot. 1977, p. 1513- 1515. Vegeu també de Joaquim Danés "Taules i escenaris" dins *Pretèrits Olotins*, Aubert, Olot, 1950, p. 536 i sq.

11. BALLS PARLATS¹⁶⁶

La revista ripollesa *Scriptorium*¹⁶⁷ amb uns articles de Tomàs Raguer va donar compte de la posada en escena, en 1921, del *Ball d'en Serrallonga* a Pardines. També s'havia ballat a Vilallonga de Ter i a les Mines de Surroca al Ripollès. Raguer donà el text sencer de la representació. Després de l'escenificació de la història, venia una part no ballable, dialogada també, en la qual es representava la condemna a mort d'en Boquica, ajusticiat en 1815, en una clara barreja d'episodis històrics ocorreguts en èpoques distintes.

A l'*Inventari de l'Arxiu de l'Obra del Cançoner de Catalunya*¹⁶⁸ hi ha una còpia de la *Llibreta del ball de Serrallonga* de 1806 provinent de Campdevànol juntament amb un fragment del segle XVIII, sense indicació de procedència. El "ball d'en Serrallonga" encara es representà a Mataró en 1923¹⁶⁹.

Aquest ball també s'havia representat moltes vegades a la plaça de toros d'Olot "entre improvisados campamentos o tiendas de campaña, caballos, música, disparos de escopetas y danzas populares, difícilmente podra borrarse de la memoria de cuantos alcanzamos a presenciar tan aparatoso festival"¹⁷⁰.

13. JOGLARS, BALLADORS I HOMES DE CIRC¹⁷¹

En les processons i altres festivitats urbanes religioses i profanes trobem sovint la presència de joglars músics i balladors que acompanyen els

¹⁶⁶ Maruja Arnau i Guerola en l'obra *La dansa popular a les comarques gironines*, 2 vol., Delegació Provincial del Ministeri de Cultura i Associació Folklorica Girona, recull molts balls parlats de la zona del Ripollès. Sobre la gènesi i estructura dels balls parlats vegeu, DD.AA., *Els balls parlats a la Catalunya Nova (Teatre popular català)*, El Mèdol, Tarragona, 1992, Joan Amades al *Folklore de Catalunya*, Vol. II: Cançoner, (Edit. Selecta, Barcelona, 4a. edició, 1981, p. 472), parla d'una representació a Batet sobre la figura de sant Isidre: "el sant menava una arada tirada per dos bous i el seguien uns infants vestits com angelets que simulaven sembrar, infants que encara surten a Sant Privat i que segueixen els ballaires escampant fulles de rosa, succedànies del gra que sembraven ahir".

¹⁶⁷ *Secció folklorica. El ball d'en Serrallonga a Pardines*, any II, núm. XVI d'abril de 1924 fins el número XXII d'octubre de 1924.

¹⁶⁸ Vol. IV- Fascicle I, Barcelona, 1993, p.172.

¹⁶⁹ DD.AA., *¿ Qui sou vós, que no us conec? Mataró, 1923. El Ball d'en Serrallonga de Baix a Mar*, Associació de Cultura Popular Els Garrofers, Mataró, 1991.

¹⁷⁰ R. P. Juan Vila, *Geografia, historia y guia de la M.L. ciudad de Olot*, Olot, 1946, p.234.

¹⁷¹ Sobre l'evolució i el contingut del joglar baix-medieval, vegeu el treball de Gabriel Secall i Güell, "Els joglars, els jocs, les fires del Valls medieval (Segles XIV i XV)", *Quaderns de Vilaniu*, 2, Valls, 1982, p. 39-43.

gegants, la mulassa i altres entremesos que es passejaven pels carrers. La populassa viu de prop aquestes celebracions festives amb balls, focs d'artifici, rues, festes de barris, etc. Moltes vegades l'exteriorització d'aquesta vena popular crea conflictes amb les autoritats ja que aquestes expansions del cos i de l'esperit atempten contra l'ordre i la moralitat pública. Les modes i conductes de la gent surten retratades per exemple en les *Constitutiones synodales vicensis* del bisbe de Vic, Muñoz i Guil, que denuncia certes pràctiques profanes en dies i hores de cerimònies religioses:

“Per tant, manam que en los dies de festa, a lo menos en les hores que es celebren les misses i altres divinals oficis, no vagen desfressats ni enmascarats, ni en part ninguna se puga dansar, ballar, ni los músics sonar, ni fer passades, farses, comèdies, no es puja voltejar ni fer altres jocs o vans divertiments, ni jugar en ninguna manera de joc.”¹⁷²

El Consell Municipal d'Olot, acorda en 1552, una prohibició en aquest sentit: “que prohivesca la(sic) ball de la sardana y altres balls desonestos y que sobre assò sian donats protests y requestas alls oficials realls y que los consolls y fassen les provisions y forces necessàries y que no.s permeta en temps de carnestoltes ni altres dies la fon-fon”.¹⁷³

El monitori dictat pel bisbe de Girona fra Benet de Tocco, el 22 de maig de 1573, prohibeix també els balls en recintes sagrats en els quals els joglars cantaven: “cançons inhonestes e ballant sardanes [...] a més de profans e seculars actes, vans e profans col·loquis... remors, crits, contractes e judicis seculars, jochs, tractes, màscares, balls e soles d'homes i dones”.¹⁷⁴

El 10 d'octubre de 1652, entrà a la ciutat de Girona el marquès de Montara, virrey de Catalunya, nomenat per Felip IV. La triomfal entrada té també un vessant festiu. Jeroni del Real¹⁷⁵, conseller i jurat en cap de Girona en diverses ocasions, ho explica així:

“Dissapte a la nit, als dotse, se comensaren fer lluminàries per la ciutat y balles de nits, que duraren tres dies. Los cavallers del Virrey ab

¹⁷² Reproduït per Antoni Comas dins: *Història de la Literatura Catalana*, vol. IV, Ariel, Barcelona, 1981, p. 366.

¹⁷³ Joaquim Danés, *Història d'Olot. Vol. VI. Notes històriques*, Ajuntament d'Olot, 1977, p. 1003.

¹⁷⁴ Aureli Capmany, *La dansa a Catalunya*, Barcino, Barcelona, 1930, p. 85.

¹⁷⁵ J. Busquets Dalmau, *La Catalunya del Barroc vista de Girona*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, Vol. II, p. 304-305.

alguns de la terra correueren carreras ab atxas[...] A tretse.... a la tarda se féu professó, com la de Corpus; aportava lo Virrey una atxeta y en la nit hi hagué sarau; també ballà lo Virrey”. Després d’un sermó predicat a la catedral en castellà, a la tarda es feu la processó del Santíssim amb gegants, dracs, la mulassa...”

A Santa Cristina d’Aro demanen llicència per fer ballar cinc cavallets a la processó del Roser. 30 de juny 1665¹⁷⁶. Llicències semblants les demanen pobles, com ara Vilobí el 12 d’abril de 1668¹⁷⁷, també dintre de la festa del Roser. A Sant Dalmai (4-4-1670), Camallera (4 -6-1670 i 26-5-1671), en tots dos casos per la festa del Corpus.

13.1. Presència d’un voltejador¹⁷⁸ a Puigcerdà

“Així mateix en lo dit any [MDLXXVII] foren donats per la vila ha un voltejador home de xexanta anys quoranta reals; y posà una corda al més alt del campanar de Sancta Maria molt grossa que ell ja portave, y estacada allí y al peyro del sementiri, voltejà sobre la corda pentjan-se per un peu [...] y devallà molt corrent de la torre”.¹⁷⁹

13.2. Altres notícies de balls i danses

Jeroni Saconomina, en les seves *Memòries* (1572-1602), explica que quan era batlle de Girona en 1594 prohibí que els joglars toquessin sardanes¹⁸⁰. “Comansí y maní a tots los jutges que no sonasen sardanes en tot lo meu trieni [...] y assò fiu per lo gran ballar desonest que feya lo populatxo per les plases ballant serdanes y també perquè los predicadós cridaven lo mal fet que era ballar dites sardanes.”¹⁸¹

¹⁷⁶ Josep M. Marquès, *Arxiu Diocesà de Girona, Registres de Lletres*, 1586-1819, núm. 2966, fol. 103v. Registre U-261.

¹⁷⁷ Josep M. Marquès, *op. cit.*, núm. 3100, fol. 75v, reg. U-262. En aquest repertori hom pot llegir altres llicències d’aquesta mena, que no analitzo.

¹⁷⁸ Funàmbul, saltimbanqui.

¹⁷⁹ S. Galceran, edit., *Dietari de la fidelíssima vila de Puigcerdà...* p. 49.

¹⁸⁰ En el context de l’època, la “sardana” era, ben sovint, qualsevol tipus de ball.

¹⁸¹ Antoni Simon, *Cavallers i ciutadans, op. cit.*, p. 218.

Entre aquesta documentació hi ha l'edicte abacial de Fra Dimas de Malla, que havia entrat a la vila de Banyoles el 13 de gener de 1689. Des del monestir redacta un bàndol en el qual hi ha la prohibició de llogar qualsevol joglar sense la seva autorització:

“Item, mana dit Sr. Abat que no sie algu o alguns de qualsevol grau o condició sien habitants en dita vila y abadiat de Banyoles que gozen ni presumescan llogar juglars ni ballar en part ninguna de dita vila [...] no pugan ballar ni llogar-los sots ban y pena per quisuna vegada sera fet lo contrari de deu lliures.”¹⁸²

Josep Murlà aporta també nombroses dades d'arxiu dels segles XVI i XVII que testimonien la presència de balls i altres elements festius en les celebracions religioses i profanes en terres olotines¹⁸³.

Durant l'estada a Girona de l'Arxiduc Carles es feren moltes festes en el seu honor: “la nit de dit dia de Dimecres continuaren las lluminàrias, tirar correus, carretillas, sonar los clarins, timbales y ministrils [...] també hi hagué ballas y màscaras en la Plaça del Vi, anaren també los Gegants a ballar devant Palacio y la Aguila dansà, y los drachs y mulassa tiraren molts cuets”¹⁸⁴

Jeroni de Real descriu també amb molt detall l'arribada a Girona de Joan Josep d'Àustria a començament d'octubre de 1653. L'ambient festiu és ben present en les notes d'aquest patriota gironí: “Per las plaças hi havia catafals ab ministrils sonant quant passava ab lo recibo[...] A la tarda y tres vespres contínuos hi hagué lluminàrias y ballas.”¹⁸⁵

L'Arxiu Diocesà de Girona conserva un edicte de 2 de desembre de 1721 en el qual “es prohibeixen diferents cosas concerents a balls”.¹⁸⁶

La societat gironina del segle XVIII estimava la gresca i els balls públics:

“En est mateix any[1753], y per les ballas del mes de octubre, hi hagué grans punts y dicencions entre los fadrins forasters y los de la ciutat sobre ditas ballas; de manera que duraren vuit dias y sempre de

¹⁸² Lluís G. Costans, “Un interesante pregon del Abad Malla” dins *Cuadernos del Centro de Estudios Comarcales de Bañolas*, 1951, p. 15.

¹⁸³ *Op. cit.*, p. 20 i sq.

¹⁸⁴ Emilio Grahit, “Gerona durante la guerra de Sucesión (VII)”, *Revista de Gerona*, vol. 20, 1895, p. 78.

¹⁸⁵ J. Busquets Dalmau, *op. cit.*, p. 356.

¹⁸⁶ Josep Maria Marquès, *Notularum III*, vol. 64-169, núm. G- 149 (2298), fol. 150-151.

bo a millor; que ja may se havia vist uns balls tan lucidos y crescuts en la plaza de Gerona.[...] Y en la última nit que estos ballaren, cremaren una estàtua de foch a la plaza, que fou lo objecta de burla que tota la ciutat feu d'ells.”¹⁸⁷

En la *Consueta de la parròquia de Valldelbach*¹⁸⁸ de 1855 “per Govern de mi Isidro Vila, Rector”, trobem aquesta referència a la festa popular durant les celebracions del Roser: “Los pabordres demanan llicència per ballar en la hera y la criada hi té un contrapàs y se dona beguda als músichs.”

13. LLICÈNCIES I PERMISOS DE REPRESENTACIONS¹⁸⁹

Llicències que diversos pobles demanen al bisbe per representar misteris i balls de cavallets

Aquests decrets permeten creure que durant els segles XVI i XVII l'església tenia sota control aquest tipus de representacions, de les quals no ens han pervingut els textos. Les confraries, els rectors dels pobles, obrers i parroquians de la vila demanaven autorització al bisbat per representar misteris de la passió, obres hagiogràfiques, etc. En aquest treball només donem la llista cronològica dels permisos concedits sense entrar a fons en la tipologia de cada espectacle en concret. Notem que són molt abundoses les obres representades en castellà. Dintre del repertori hi ha peces passionístiques, nadalenques, hagiogràfiques, etc., tot un mostrar del teatre que es representava a les nostres comarques.

Hem tret aquestes dades d'un inventari posat a disposició dels lectors a la Biblioteca del Seminari Diocesà, les representacions del qual ordeno cronològicament. L'arxiver diocesà Jaume Marquès m'ha comunicat que vol treballar més a fons la documentació que figura en cada expedient, motiu pel qual no hem entrat a estudiar-ne el contingut.

¹⁸⁷ Antoni Simon, “El diari personal de Salvi Escarrà. La Girona de mitjan segle segons les memòries d'un escriptor”, dins *Homenatge a Jaume Marquès, Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXXIV, Girona, 1994, p. 640.

¹⁸⁸ Josep Murlà i Giralt, *De la consueta i altres notícies de la Vall del Bac*, La Vall de Bianya, Amics de la Vall de Bianya, 1982.

¹⁸⁹ El primer que dona notícia d'aquestes representacions fou mossèn Gabriel Roura, que en aquell moment era arxiver diocesà. A *Punt Diari* (2-4-1980), publicà l'article “*Algunes representacions de 'Misteris'*”.

Llicències

- 1613-1614 – *Les Planes*: Llicència per a representar (l.p.a.r), el Dijous Sant, la *Història de la Cena de Nostre Senyor*, obra corregida per Reginald Poch¹⁹⁰.
- 1616-1617 – *Sant Llorenç de la Muga*: L. a Bartomeu Vilar, p.a.r. el dia de Sant Joan la *Historia* llamada de la *degollation de San Juan Bautista*.
- 1616-1617 – *La Bisbal*: L. a Hilarió Fina, apotecari de la Bisbal, p.a.r. *El passo del santíssimo sacramento del altar* (els interlocutors són: Fe, Entendimiento, Razón i Ignorancia).
- 1618-1619 – *Sant Llorenç de la Muga*: L. a Montserrat Pous, p.a.r. la *Historia de Santo Tomás de Aquino*.
- 1621-1622 – *Cementiri de Lladó*: L.p.a.r. *El loco cuerdo*.
- 1621-1622 – *Navata*: L.p.a.r la *Tragicomedia del felice alumbramiento, vida y martirio de las gloriosas santas vírgenes Justa y Rufina*.
- 1632 – *Crespià*: L.p.a.r. el *Davallament de la Creu* el dia de Sijous Sant davant de l'altar major, i l'endemà durant la processó de la Puríssima els *Misteris de la Passió de Christo*. Notem que encara es representa dintre d'un clos sagrat.
- 1643 – *La Jonquera*: L. a Antoni Gadilla, ferrer de la Jonquera, i altres companys p.a.r. *La comèdia de Sant Amerio, abat de la villa de Banyolas*¹⁹¹.
- 1645 – *Juià*: L.p.a.r. la *Victoria Christi*¹⁹², impresa a Barcelona en 1645, edició de la qual no n'hem sabut trobar cap exemplar.
- 1664 – *Calonge*: L.p.a.r. el misteri del *Naixement* la nit de Nadal, amb hàbits pastorils.
- 1665 – *Sant Dalmai*: L.p.a.r. La *Tragèdia de la Mort i Passió del Fill de Déu* composta per Joan Baptista Miró, natural de Lleida.
- 1665 – *Santa Cristina d'Aro*, de fer ballar *cavallets* a la processó del Roser.
- 1667 – *Sords*: L.p.a.r. *La comèdia de Sant Mer, abat de Banyoles*, composta per Felicià Tarrats, rector de Terradelles.

¹⁹⁰ (Planoles, Ripollès segle XVII). Eclesiàstic i escriptor. Dominicà i professor de teologia de Perpinyà.

¹⁹¹ Més endavant torna a sortir, en català, el títol d'aquesta obra.

¹⁹² Obra veterotestamentària del dramaturg aragonès Bartolomé Palau. Sobre aquest autor llegiu Pep Vila, "A propòsit de Bartolomé Palau i la dramaturgia espanyola del segle XVI a Catalunya", *Estudi General*, núm. 11, 1991, p. 99-112.

- 1667 – Calonge: L.p.a.r. a càrrec de la la Confraria de la Puríssima Sang de Calonge el misteri del *Davallament de la Creu*.
- 1667 – Monells: L.p.a.r., en la nit de Nadal, el misteri del *Naixement del Fill de Déu*.
- 1668 – Cornellà: L.p.a.r., el Dijous Sant, el Misteri del *Davallament de la Creu* a la capella de Sant Antoni.
- 1668 – Vilobí: L. per fer ballar els cavallets dins l'església parroquial, en la festa del Roser.
- 1668 – Canet de Mar: L.p.a.r. el *Misteri del Naixement de l'Unigènit Fill de Déu*.
- 1669 – Malgrat: L.p.a.r. la *Tragèdia i Presa de l'Unigènit Fill de Déu*
- 1669 – Santa Maria de Lladó: L.p.a.r., Dijous Sant al cementiri, el *Davallament de la Creu*.
- 1669 – Cervià: L.p.a.r. la *Tragèdia de la mort y passió*.
- 1670 – Camprodon: L.p.a.r., Dijous Sant, *La Tragèdia de la Mort y Passió i el Departiment de Jesús i Maria*.
- 1670 – Corçà: L.p.a.r., al cementiri, els misteris del *Davallament de la Creu i el Departiment de Jesús i Maria* a càrrec dels obrers i parroquians de la vila. El Dijous Sant poden fer la representació dins del cementiri. Si ho fan Divendres Sant, dins l'església.
- 1670 – Sant Dalmai: L.p.a. fer ballar els cavallets a l'església en la festa del Roser.
- 1670 – Camallera – L.p.a. fer ballar els cavallets dintre de l'església per la festivitat de Corpus.
- 1671 – Santa Maria de Besalú: L.p.a.r. la *Tragèdia de la Mort i passió i el Departiment*.
- 1671 – Camallera: L.p. a fer ballar cavallets en la processó del Corpus.
- 1671 – Canet de Mar: L. per posar un llit de la Mare de Déu d'agost, que ara s'ha construït, en l'episodi litúrgic de la dormició de Maria.
- 1671 – Camprodon: L.p.a.r. la *Comedia muy devota de la gloriosa Assumpció de la Virgen y madre de Dios*.
- 1671 – Argelaguer: L.p.a.r. el *Naixement de Unigènit Fill de Déu*.
- 1671 – Cornellà i altres veïnats: L.p.a.r. la *Comedia de Santa Orosia*¹⁹³.
- 1671 – Palamós: L.p.a.r., el Dijous Sant a l'església, el *Davallament de la Creu*.

¹⁹³ Es tracta d'una altra comèdia de sants de Bartolomé Palau. Sobre aquest autor vegeu Oleh Mazur, *Historia de la gloriosa Santa Orosia*, Playor, Madrid, 1986.

- 1672 – *Palol de Revardit*: L.p.a.r. el *Davallament de la Creu* i el *Despediment de Jesús i la Presa de Nostre Senyor*, en “lloc i amb hàbits decents”.
- 1672 – *Monells*: L.p.a.r. el *Naixement de l'Unigènit Fill de Déu*, la nit de Nadal.
- 1673 – *Bàscara*: L.p.a.r. la *Mort y passió de Crist* al cementiri.
- 1673 – *Besalú*: L.p.a.r. el *Davallament de la Creu i l'Entrada a Jerusalem*, a l'església parroquial.
- 1673 – *Palamós*: L.p.a.r. el *Davallament de la Creu*.
- 1677 – *Cabanes*: L.p.a.r. la *Presa de Jesucrist*
- 1679 – *Sant Jordi Desvalls*: L.p. a l'escenificació del *Via-Crucis*

14. APÈNDIX

UN FRAGMENT D'UN MISTERI GIRONÍ
DE LA "RESSURECCIÓ" DEL SEGLE XV¹⁹⁴

En aquest treball estudio i transcriu els 34 versos conservats d'un fragment d'un misteri de la "resurrecció" de finals del segle XV, provinent de l'Arxiu Diocesà de Girona. L'abundància de notes d'arxiu que testimonien notícies de representacions de misteris de Nadal i de la Passió, de teatre assumpcionista o hagiogràfic, presents arreu dels Països Catalans, contrasta amb l'escassetat de textos conservats.

És sabut que, des de temps immemorials, l'església, a través de drama litúrgic en llatí, i més tard amb la incorporació de les llengües vulgars, amb textos més evolucionats, difongué amb interpolacions en els trops litúrgics i amb representacions, a dintre i fora del clos de les esglésies, fragments de l'evangeli i d'obres pietoses que refermessin entre els creients el valor testimonial d'uns moments clau de la vida i mort de Jesús.

Els sants pares de l'església reunits al Concili de Quini-Sext, celebrat a Constantinoble l'any 692 temien que el dogma de la humanitat de Jesucrist acabés vaporitzat sota el núvol de l'al·legoria, i per això ordenaren de mostrar el Redemptor amb la seva forma real, *humana forma*, fins i tot en les escenes més tràgiques de la Passió¹⁹⁵.

A Catalunya els oficis dramàtics de Nadal i de Pasqua són potser els més nombrosos amb una llarga tradició a Vic i Girona. Des de finals del segle XII? ja posseïm petites mostres d'aquest teatre en llatí, obretes sobre la resurrecció que entren plenament dintre de l'anomenat drama litúrgic.¹⁹⁶

Pel que fa a Girona, a la catedral i a l'església parroquial de Sant Feliu s'hi representaren a l'Edat Mitjana la *Visitatio Sepulcri*, el *Tribus Mariis*, el *Partus Beate Virginis*, el martiri del *Beati Stepiani*, la representació del

¹⁹⁴ Una versió més reduïda d'aquest treball va sortir publicat a la *Revista de Girona*, núm. 168 de gener-febrer de 1995, p. 52-57.

¹⁹⁵ Vegeu l'article "Théâtre Religieux" dins el llibre col·lectiu de Dom F. Cabrol i Dom H. Leclercq, *Dictionnaire d'Archeologie Chrétienne et de Liturgie*, vol.15, París, Libraire Lethouzey, 1953, p. 2174, columna 2.

¹⁹⁶ Richard B. Donovan, *The liturgical drama in medieval Spain*, Toronto, 1958. Pel que fa a estudi de l'aportació europea al drama devot durant els segles XV i XVI, hom pot consultar amb profit l'obra de Rainer Hess *El drama religioso románico como comedia religiosa y profana*, Gredos, Madrid, 1976.

“Centurió”, de la “Magdalena”, “Sant Tomàs” etc. Amb tota raó, Girona era anomenada, des de molt antic, ciutat “mare de totes les cerimònies” tal com ho confessa Villanueva: “Una de las cosas que más deben excitar la curiosidad de los anticuarios en esta iglesia de Gerona es la multitud y singularidad de sus ritos antiguos. Yo creo que así como por la gravedad de los oficios eclesiásticos mereció esta catedral ser llamada ‘madre de las ceremonias.’”¹⁹⁷

Per mitjà d’uns comptes de la catedral de Barcelona de 1405, es fa referència també a la representació, en aquesta ciutat, de la *Resurrecció, de les tres Maries*¹⁹⁸.

Descripció del fragment conservat

Aquest fragment que avui presentem fou copiat en un manual de correspondència de la Cúria Eclesiàstica¹⁹⁹ de Girona, a final del segle XV. Penso que s’han aprofitat espais en blanc en el quadern per copiar aquests versos. El text, transcrit a dues columnes, pertany al lligall U-180, fol. 50. Els folis 51 i 51v són en blanc, possiblement destinats a la còpia d’altres textos passionístics. Les lletres de la Cúria Eclesiàstica són un conjunt de documents heterogenis: llicències, dispenses, possessòries que expedia aquest organisme. Entre aquesta documentació, que a voltes sembla un calaix de sastre, un amanuense hi transcriví aquest fragment d’una “ressurrecció”, copiada en lletra bastarda, de finals del segle XV, força clara de llegir²⁰⁰. Algunes vacil·lacions en la còpia del text ens duu a creure que el fragment aquí recopiat prové d’una font més antiga. A contrallum, hom pot observar en aquest foli una filigrana que dibuixa una mà estesa que aguanta una creu. Hom pot veure dibuixada una filigrana semblant, una marca de paper de 1478, en l’estudi introductori que Amadeu Pagès féu en l’edició crítica de les poesies d’Ausiàs March, editades per l’Institut d’Estudis Catalans en 1912²⁰¹.

¹⁹⁷ *Viaje literario a las iglesias de España*, XII, p.193.

¹⁹⁸ Donovan, *op.cit.*, p.82.

¹⁹⁹ Josep Maria Marquès, *Inventari de les lletres de la Curia Eclesiàstica (1420-1620)*, Girona, 1991, p.108.

²⁰⁰ Agraeixó a Gabriel Roura i Jaume de Puig haver-me resolt algun dubte paleogràfic.

²⁰¹ *Les obres d’Auziàs March*. Edició facsímil feta per la Generalitat Valenciana, Consell Valencià de Cultura, València, 1995, p. 53.

En aquesta pàgina hi ha també una nota amb llatí, deslligada de la composició dramàtica, que explica que Joannis Bastracare i Petrus Lauce Layci de la banda de Llevant fan una visita *ad limina* a Sant Jaume de Compostel·la, Montserrat i al monestir de Guadalupe.

Els textos de les representacions passionístiques medievals catalanes

Dintre del cicle de teatre religiós que té com a base l'escenificació de la passió, mort i resurrecció de Crist, distingim tres grans grups: la passió, el davallament de la creu i la resurrecció. En un ordre general, dintre de l'anomenat teatre passionístic, avui per avui, aquest text seria per ordre cronològic d'antiguitat el cinquè més reulat dels coneguts fins ara, d'aquí l'interès per donar-lo a conèixer i editar-lo pel que significa per a la història del teatre català. Si establim una classificació més lligada als cicles abans esmentats, que durant l'època medieval tenen una gran autonomia ja que funcionen com a peces autònomes, els textos dramàtics catalans medievals són els següents:

Cicle de la passió

La primera obra coneguda seria el *Fragment d'un Misteri de la Passió* del segle XIV descobert a Illa (Rosselló), 18 versos que representava el Rei Herodes en un *Misteri de la Passió*²⁰², igual al llenguadocià de la Passió Didot, una passió catalana traduïda a l'occità que conté diversos episodis de la "Resurrecció". Dos fragments del misteri anterior, també del segle XIV, editats per Josep M. Quadrado²⁰³ foren trobats a Mallorca. Aquests fragments juntament amb l'editat per Pierre Vidal correspondrien, però, a un text únic.

Em consta que hi ha un fragment d'una passió de la catedral de Tarragona del qual no n'he pogut determinar ni l'època ni la composició. El va trobar Amadeu J. Soberanas. Aviat sortirà publicat en un volum del *Teatre de la Passió (segles XIV-XVI)* als "Clàssics Catalans" de l'editorial Barcino.

²⁰² Pierre Vidal, "Note sur l'ancien théâtre catalan à propos d'un fragment de mystère du XIV siècle", *Revue de Langues Romanes*, XXXII, 1888, p. 349-348.

²⁰³ "Un misterio catalán del siglo XIV", *La Unidad Católica*, 5-11-1871.

Davallaments de la Creu

El primer és un fragment d'un davallament conservat a la catedral de Barcelona²⁰⁴. De mitjan segle XIV, el formen 13 versos en noves rimades del paper que representava Nicodemus. Després ja vindria el "Davallament de la Creu" de Cervera (1534).

Resurreccions

La primera seria un fragment d'una *Resurrecció i de la visita de les Maries al sepulcre*. D'aquesta representació del "Centurió" vigatana se'n conserven 88 versos catalans més quatre de llatins, copiats en 1445²⁰⁵. El segon –el nostre, el que avui edite– és, ara per ara, l'únic text conegut de finals del segle XV. Juntament amb les "resurreccions" trobem també en el teatre europeu els temes del "judici final" i diverses escenes que recreen resurreccions de morts (Llàtzer, filla de Jaire, etc.).

Josep Sebastià Pons ja posà de relleu que l'obra del teatre català per excel·lència, la més representativa de tots els temps seria el "drama de la Passió". Com es pot comprovar, en parlar dels inicis del nostre teatre, només podem parlar de fragments, de versos esparsos, alguns d'aquests encara molt provençalitzats i arcaïtzants que recullen només papers d'actors o versos fragmentaris d'unes composicions molt més àmplies que donen fe de l'antiguitat i pervivència del drama català de la Passió, la popularitat del qual arriba fins als nostres dies amb els espectacles representats a Verges o Sant Climent Sesebes.

Notícies d'altres representacions

No volia deixar de consignar també en aquest treball dues notícies de representacions molt reculades que s'esdevenen a les nostres comarques i que

²⁰⁴ István Frank, "Fragment de Passion catalan conservé à la Cathedrale de Barcelona" dins *Miscelánea filológica dedicada a Mons A. Griera*, I, 1955, p. 249-256.

²⁰⁵ Anna Cornagliotti "Sobre un fragment teatral català de l'Edat Mitjana" dins *Estudis de Llengua i Literatura catalanes I (Homenatge a Josep M. Casacuberta)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980, p. 163-174.

Aquest resum sobre els textos i les edicions de textos passionístics es basa en un inventari molt més ampli i detallat de tot el teatre antic català que fou publicat per Pere Bohigas a les "Notes sobre l'antic teatre català" dins *Aportació a l'Estudi de la Literatura Catalana*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982, p. 323-328.

donen fe d'una activitat dramàtica prou important. Una fa referència a un misteri, sense especificar, escenificat a Sant Eudald de Jou²⁰⁶ (pàrroquia de Montagut, a la Garrotxa). La segona, més important, és datada a Santa Maria de Castelló el 8 d'octubre de 1363. A Massanet, beneficiat de Santa Maria de Castelló se li tramet una advertència per haver contrariat una representació teatral en la qual s'escenificava davant de l'església, en honor de Déu i de la Verge Maria, la *Història dels tres reis mags*, potser una de les obres més antigues que tenim documentades sobre el cicle nadalenc. Aquest i altres clergues havien fet malbé un cadafal objecte de la representació:

“quoddam castrum fusteum vespere seu die Apparitionis Domini proxime preteriti, quod ceteri clerici tonsurati de Castilione construxerant et fecerant infra ecclesiam ad honorem et reverentiam Domini et beate Marie virginis et representandum istoriam trium Regum magorum”.²⁰⁷

El drames de 'pasqua' representats a Girona durant el segle XV

Deixem per una altra ocasió l'estudi del drama pasqual a la nostra ciutat ja que el meritori treball de R. B. Donovan²⁰⁸ publicat en 1958 no esgota ni de bon tros el tema. Ens centrarem només en les notícies que he trobat de final del segle XV, època en la qual fou copiat aquest fragment. La festivitat de Pasqua que commemora la mort en la creu i la resurrecció de Crist és un bon moment per fer visible, a través d'escenificacions, la simbologia de l'*Ecclesia Triumphans*, amb la teatralització d'elements sacramentals.

En els Jocs de Pasqua de 1474, representats a Girona, tres canonges del Capítol de la Catedral, dels més joves que s'havien admès, eren obligats de representar l'episodi de *Les Tres Maries* dintre d'una sèrie de posades en escena cícliques destinades a glossar la resurrecció de Crist. En 1474 els *Canonici et presbiteri de capitulo facere representationem resurrectionis*²⁰⁹. La

²⁰⁶ *En la Edad Media se representaron en la misma varios autos sacramentales*, ens diu X. Monsalvatje en el *Nomenclator historico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia y obispado de Gerona*, Olot, Imprenta y librería de Sucesores de Juan Bonet, 1909, p. 47.

²⁰⁷ Josep Maria Marquès, *op. cit.*, U-50, fol. 229.

²⁰⁸ *The liturgical drama in medieval Spain*, Toronto, 1958.

²⁰⁹ Sobre el teatre d'aquesta època a la ciutat de Girona vegeu Pep Vila i Montserrat Bruget, *Teatre i festes públiques a Girona*, Ajuntament de Girona, 1983 p. 135 i sq.

representationem resurrectionis encara es feia en 1539. Aquesta obra, juntament amb altres dramatitzacions que es feien, es reformaren a mitjan segle XVI, perquè la seva posada en escena provocava escàndols i perills no especificats derivats, a ben segur, del comportament poc edificant de la populassa en un escenari sagrat. El text de la resolució condemnatòria del capítol de la catedral, en llatí, fou publicat per primera vegada per Jaime Villanueva en el *Viaje literario a las Iglesias de España*²¹⁰. Dintre d'aquest grup cíclic de representacions es feia la *representationes Centurionis* durant el matí (*quae fieri solebat in Matutinis*) i de la Magdalena i Tomàs, que es feien abans o després de vespres: *Magdalenase et Thomas quas fieri consueverant ante vel post vespervas*, a ben segur dintre del cicle de les representacions de les "Tres Maries".

Característiques d'aquest fragment. Temes i fonts

Crec que el text que avui presentem devia formar part d'una d'aquestes representacions gironines dintre del context del drama de la Pasqua de Resurrecció²¹¹ on el personatge del centurió que vigilava el sepulcre de Jesús hi té un paper important. Podria pertànyer també a un fragment d'una representació de les "Tres Maries" ja evolucionada, a una "Resurrecció" com la que es feia a Vic. També tenim documentada a Girona, l'escenificació anomenada el *Centurió*, sobre la qual no posseïm cap dada. El poc text conservat ens parla del tema de la resurrecció i les seves conseqüències. L'evangeli de Mateu, 27, 62-66, explica la custòdia del sepulcre pel centurió i els guardes. Jesús ressuscitat és glossat per Mateu 28, 1-4; Marc 16, 1-4; Lluc 24, 1-2; Joan 20, 1-3. Recordem que els evangelis deixen en un lloc secundari el moment de la resurrecció perquè va succeir sense testimonis humans.

Els textos de teatre medieval es poden trobar sota la forma d'un llibret manuscrit que dona l'obra sencera, o en la majoria dels casos, copiats en fulls esparsos quan corresponen a un paper escènic determinat. Creiem que al copista del nostre text l'interessava de retenir o conservar el paper que feia el personatge del centurió, que podia ser la mateixa persona encarregada d'esce-

²¹⁰ Vol. XII. Apèndix XXXVII, p. 342-343. Enric Claudi Girbal en fa un comentari en castellà dins "Noticias de las antiguas representaciones litúrgicas o auto sacramentales en Gerona", *Revista de Gerona*, vol. V, 1881, p. 187-188. Vegeu també l'article signat per Jofre, "El teatre sacre a Girona", *Nostres Arts* (Suplement a *El Gironés*), fulla IV-21 agost, 1909, p. 2-3.

²¹¹ El teatre d'aquesta època a casa nostra ha estat estudiat per Josep Romeu, "Teatro hispánico del período románico", *Estudis Escènics*, 9, 1963, p. 7-70.

nificar, en un altre moment, l'àngel Miquel, copiat en dues rèpliques successives.

El teatre medieval era abans que tot un espectacle visual i pedagògic destinat a renovellar la fe entre el poble creient. La tramoia i la posada en escena, que sovint era espectacular, ofegava qualsevol pretensió literària. Les rimes escadusseres i una estructura sil·làbica molt compacta eren un mitjà mnemotècnic per retenir i recordar uns versos. D'aquí que el text no tingui cap valor des del punt de vista estilístic ni literari.

Els 10 primers versos ens presenten el centurió, que juntament amb els seus subordinats guarden el sepulcre per manament de Pons Pilat (Mt. 27, 62-66). Els versos 11-19, deslligats del primer bloc, donen per feta la resurrecció. Segons l'evangeli, les santes dones van després al sepulcre portant les aromes i els unguents que tenien preparats. Quan parlaven de remoure la boca del sepulcre s'esdevingué un terratrèmol, davallà l'àngel del cel i els guardes, plens de por, caigueren aterrats, com morts (Mateu 28, 5). Possiblement entre tots dos parlaments del centurió aquí conservats hi anava la davallada de Crist a l'infern o bé l'episodi de les tres Maries davant el sepulcre (Mateu 28-1-4). En la passió *Didot*²¹², abans que Jesús se'n pugi al cel, hi ha interpolada l'escena en la qual parla Adam i *Jhesus dit als diables que son als portals d'iffern* (p. 72).

Les dues rúbiques següents del nostre text, *Lo Miguel al infern i Respon a Lucifer*, formen part d'una altra tradició. Es tracta del tema de Jesús que baixa als inferns, encara que nosaltres només tenim apuntat l'episodi de l'anunci que fa l'àngel Miquel de l'arribada del Senyor. El davallament de Crist a l'infern amb els diàlegs amb els diables que reconeixen ser àngels perduts, la glossa de la innocència d'Adam i els fets benèfics d'aquest viatge infernal, surten esbossats al Nou Testament (I *Pe* III, 18 sq.; *Mat.* XXVII, 52 ss.; *Ef* IV, 8; *Lc* XXIII,43), i també es troben presents en els evangelis apòcrifs de *Nicodemus* i *Bartolomé*, en la *Llegenda Àurea* de Jaume de Voràgine i les *Meditationes vitae Christi*²¹³.

²¹² William P. Shepard, *La passion provençale du manuscrit Didot*, París, Librairie Ancienne Honoré Champion, 1928.

²¹³ Vegeu els dos capítols del *Llibre anomenat Vita Christi compost per sor Isabel de Villena, segons l'edició de l'any 1497* per R. Miquel y Planas, vol. III, Barcelona, 1916, Capítol CCXXXVIII. *Com lo princep sanct Miquel vingué a fer reverencia a la Mare de Déu, loant e magnificant aquella per la gloriosa resurrecció del seu fill, e tots los altres princeps angelicals besaren la mà a sa mercé.* Cap. CCXL. *Com lo Senyor manà a Sanct Miquel portàs a paradys terrenal tota aquella multitud de sancts, los quals despedits de sa majestat, restaren Mare e Fill en delitos col·loqui.*

Així s'enllacen el cicle de la "Salvació" del Nou Testament amb la història de la creació present en l'Antic. La imatge d'un infern pels damnats sempre colpia els espectadors.

Quant a les fonts i influències podem parlar d'uns llocs comuns, com són alguns episodis de la Bíblia i dels evangelis apòcrifs. Comparem els nostres versos amb el fragment del *centurió* representat a Vic. Encara que el text de Vic de la *Visitatio Sepulcri* és més arcaic i provençalitzat, veiem com l'esperit de l'acció és el mateix. Parla *Judei Senturió et eius socii*: "*Senyors, axò vos no digatz / que fort na serietz blasmatz, / mas vós poretz açò ben dir, / que havietz voluntat de dormir. / E. ls dexebles, en durment, / lo.s amblaren sertanament. / E, si us plau, axí ho diretz / e de nós don e gardon hauretz*"²¹⁴.

El nostre text té també alguns punts comuns amb l'anomenada *passió Didot* del segle XIV²¹⁵. Sabem que els nostres primers fragments passionístics, en un català provençalitzat, i el misteri llenguadocià de la *passió Didot* són les dues versions d'una mateixa obra, sobre la qual hi ha diverses interpretacions de quina seria la més antiga²¹⁶. Encara que en aquesta "resurrecció" la influència no s'hi mostri tan directa, com en el text rossellonès o mallorquí, si comparem alguns versos de les dues obres hom pot veure l'alè de la *passió Didot* damunt d'aquests fragments:

Resurrecció de Girona
Centurió

Bons cavallers, tots prestament
proseguíam lo manament
de Pons Pilat lo president
guardàssem nós sàviament
lo moniment hon han posat 5
aquell Jesús crucificat.
Si bé.l guardau, bons cavallers,
bona part haureu dels diners;
dons gordem –nos bé de dormir,

Passió Didot

Baros, fassam lo mandat
que nos a fayt En Pons Pilat;
qu'el nos a mandat verament
que guardem be lo moniment
en que Jhesus es soterat;
E nos serem ne ben paguat.
Si be lo guardam, cavaliers,
hieu vos faray dar pro diners

.....

²¹⁴ A. Cornagliotti, "Un fragment teatral de l'Edat Mitjana" dins *Estudis de llengua i literatura catalanes/I. Homenatge a Josep M. de Casacuberta*, Abadia de Montserrat, 1980, p. 166.

²¹⁵ Manuscrit de la Biblioteca Nacional de París (n.a.f. 4232 D).

²¹⁶ Pere Bohigas, *op.cit.*, p. 325-326.

que Jesús no puga fogir.	10	Be nos gardem de durmir, per so que no s'en pusca yssir. Aquel que an fayt ausir los fals juzieus senes mentir.
		(vv. 1688-1704)

Germans, qu. és stat assò ?
 Míg mort só, no sé un só.
 Bé.us dic en lo que havem vist,
 ressussitat és Jesu-Crist.
 Tots plegats anem-ho dir   15
 als qui en creu l'an fet morir.
 E prec-vos la por vos pas:
 saguits-me tots, veniu detràs.

Lo Miguel al infern

que à presa mort e passió
 per trer son poble de presó

Jhesus dits als diables

que ay sufrerta pasio
 per so que do salvasio.
 (vv.1714-1715)

Mètrica i llengua

Pel que fa a la mètrica, aquesta és la disposició del text: versos octosíl·labs, alguns amb un cim accentual a la quarta, rimats en díctics o pariatos ja que la rima repetitiva afavoria l'aprenentatge del text. Són les noves rimades de bona part del nostre teatre passionístic medieval i de la poesia narrativa dels segles XIII, XIV i XV. El text el formen una primera cobla de 10 versos, amb els quatre primers amb una rima repetida en -ent. Una segona de 8, i quatre estrofes més de quatre versos. L'autor es permet la llibertat d'admetre dues rimes consecutives idèntiques, unes rimes molt pobres. Hi ha algunes vacil·lacions en el recompte de síl·labes amb versos hipomètrics que assenyalo amb nota.

La llengua del text és prou evolucionada si la comparem amb els altres fragments del segle XIV i del XV. Quant al vocalisme observem la vacil·lació entre a i e, pel que fa a la representació de la vocal neutra: *saguits-me, al món* i també entre o/u per representar: "un só" [on sóc], fets que permeten enqua-

drar la llengua dintre del català oriental. No hi ha confusió entre “b” i “v”. S’observa també la tendència típica a elidir la conjunció “que”. La palatal inicial sempre és representada per l: *loch, ligat, lansí, desliurat*.

La còpia és prou descurada, amb moltes vacil·lacions en el text. Observem el grup “gua” a *guardàssem* i *guardau* com es transforma en “go”, vulgarisme, a *gordem-nos*²¹⁷. La forma verbal *jo són*, però *no sé un só*. “E” passa a “i” en: *intrerà*. Pel que fa a l’edició segueixo les normes establertes en aquests casos. Regulo la separació de mots, l’ús de majúscules i minúscules. L’accentuació i la puntuació són les del català modern.

El culte al Sant Sepulcre i el lloc de la representació

El relat de la Resurrecció el trobem principalment en l’evangeli de Sant Mateu (27, 2- 4, 12,13 i 15). En Mateu 28, 1-8, llegim dues seqüències prou originals que no surten en altres evangelis. D’una banda hi ha el tremolor de la terra i la baixada de l’àngel que remou i fa córrer la pedra (v.2). De l’altra, el terror dels guàrdies davant l’esdeveniment que ràpidament van a comunicar-lo als grans sacerdots (Mt. 28 11-15). La por dels guàrdies podria tractar-se d’una creació original de Mateu o bé la fixació d’una llegenda apòcrifa (faula, llegim al text bíblic) de l’època que referma la independència d’aquest episodi. Els evangelis de Marc, Lluc o Joan no toquen per res aquest tema.

Sempre dintre de la proposició conjectural que aquests dos fragments pertanyessin a una representació gironina del “centurió” o bé a una “resurrecció”, obres que la tradició manuscrita documenta com a executades a la nostra ciutat, ens hauríem de preguntar a quin lloc ho foren, i potser fins quan. En 1529 i 1539, uns estatuts del Capítol de la Catedral exigeixen que es facin reformes en aquest tipus d’espectacles. Aquests trenta-quatre versos ja no són proses interpolades a la missa com ho eren les primeres representacions litúrgiques que recullen les consuetes o els missals de la catedral o de Sant Feliu recollits per R. B. Donovan. Tampoc el text és escrit en llatí, la llengua és un català evolucionat. Pensem que a finals del segle XV el teatre religiós s’havia transformat molt.

En la història del teatre religiós medieval hi ha la llarga tradició de les *Resurreccions de Llätzer*. La representació de la resurrecció de Crist ja la

²¹⁷ Les “Regles d’esquivar vocables o mots grossers o pagesívols” del segle XV ja condemnaven gont per dir quant. Vegeu l’edició d’A. Badia al *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXIII, 1950, p. 144-145, números 81 a 83.

trobem en la primera obra del nostre teatre litúrgic, una *Visitatio Sepulchri*, la dramatització del trop *Quem quaeritis in sepulchro*, del segle XII, provinent de la catedral de Vic, lligada al drama *De Tribus Mariis*, en la qual les dones s'apropen al Sepulcre i, en trobar-lo buit, un àngel anuncia la resurrecció de Jesús. També la consuetud de 1360 de la catedral de Girona recull el drama *De Tribus Mariis* (fol. 58r). S'entrava cantant al cor *et hic fit representacio per Marias ad sepulchrum*. És a dir, que hi havia un sepulcre al cor per fer l'escena.

Possiblement els actors eren eclesiàstics (sacerdots, diaques o canonges). No sabem si també hi intervenien escolars, nens del cor o obrers lligats al culte de l'església. A ben segur, era difícil l'escenificació d'un passatge tan vigorós i ple de realisme durant el matí del Divendres Sant tal com diu l'Estatut de 1539: *in matutinis*²¹⁸. En la seqüència dramatitzada sobre Maria Magdalena, *Dic Nobis Maria*, una altra peça gironina del segle XV, Magdalena –tot fent camí–, relata als apòstols i als deixebles de Jesús, el miracle de la Resurrecció, encara que és una explicació del prodigi sense moviment escènic.

La consuetud gironina de 1360 ens parla de la “representació de *Tribus Mariis*” a la catedral, en la qual intervenien un nombre indeterminat de personatges. Els sacerdots *novos de capitulo*, “els nous del capítol”, que feien d'actors solien portar el vestuari litúrgic. A Girona les tres Maries (tres sacerdots), duïen uns vestits negres. No tenim referències de com anava guarnit el centurió. Una consuetud del segle XV de Sant Fèlix parla també de la representació en aquesta església filial del drama. En 1539, un decret capitular que denunciava abusos en la representació deixa entreveure que hi intervenien bastants personatges, juntament amb l'àngel del sepulcre.

Aquests episodis dramatitzats que pertanyien a un mateix cicle tenien una personalitat pròpia; es representaven per separat. Segons R. B. Donovan, durant les matines feien la *Visitatio*. En un altre moment, Donovan parla de la *Representatio Centurionis*: “Aquestes probablement eren dues parts diferents d'una llarga representació, escenes distintes, dic jo? La peça es devia semblar a la producció en llengua vulgar de Pasqua escenificada a Vic, en la qual el centurió apareix en l'escena inicial i les Maries, poc després.”²¹⁹ Així la *Resurrecció* devia tenir una individualitat marcada. Els drames litúrgics de la

²¹⁸ Jaime Villanueva, *op. cit.*, p. 342.

²¹⁹ R. B. Donovan, *op. cit.*, p. 103.

catedral de Girona solien representar-se en un espai comprès entre l'altar, possiblement el major, el cor i el sepulcre, en cas que hi fos. Eren espais que a mesura que la representació és més secularitzada i deslligada dels oficis divins, perden importància. El sepulcre podia ésser un altar transformat, una cripta o bé una caixa muntada per a l'escenificació. En l'inventari de la tresoreria al qual farem referència se'ns parla d'un "moniment" o un sepulcre aixecat regularment per aquesta ocasió. Donovan (p. 83, 99 i 161) sosté l'opinió que el sepulcre de Girona fou construït al cor, lloc on es representava també l'escena *Dic nobis, Maria*²²⁰.

L'acta del Capítol de 15 de març de 1474²²¹ ens descriu, dintre de les escenificacions dels "Jocs de Pasqua", l'opinió que tenien els diversos canonges membres del Capítol, sobre si calia o no conservar aquest tipus de tradicions escèniques. Destaca, sobretot, l'èmfasi que posen en la representació de la resurrecció a cura dels canonges i presbíters:

"Eodem die, et antequam capitulum solveretur fuit inter nos agitatum, quia honestum est, quod conservarentur de cetero omnes laudabiles consuetudines hejus alme sedis, et presertim illa qua consueverunt canonici et presbiteri de capitulo facere representationem resurreccionis in "officio matutinarum" in die sancto pasche. Et facta discussione antiquitatis, compertum est quod pro ano presenti pertinet honorabili Petro de Raseto. En quia absens est honorabilis Petrus de Tarradis canonicus obtulit se facturum dictam representationem pro dicto Petro de Raseto absente; et ita fuit conclusum."

La traducció literal del text fa així: "Aquell dia, i abans que el Capítol es dissolgués, vam discutir entre nosaltres sobre si era honest que conservéssim tots els lloats costums de la nostra Seu, i sobretot aquell en el qual s'hi familiaritzaren els canonges i els presbíters del capítol, que fan una representació de la *resurrecció*²²² en l'ofici de matines del dia sant de Pasqua. Acabada la discussió sobre l'antiguitat, es va esbrinar que enguany pertanyia a l'honorable Pere de Raset. Com que era absent, l'honorable canonge Pere de Tarrades va exposar que faria l'esmentada representació en lloc de Pere de Raset, que era absent. I així fou conclòs."

²²⁰ R. B. Donovan, *op.cit.*, p. 100.

²²¹ ACG, fol. 14v.

²²² La cursiva és meua.

Jaume Marquès, que fou arxiver de la catedral de Girona, va deixar-nos un treball molt interessant, que ha passat molt desapercebut, i que pot donar-nos algunes clarícies sobre la representació de la Resurrecció. Els referim a la petita monografia *La devoción al Santo Sepulcro en Gerona*²²³. En una primera part de l'estudi hi ha la història d'aquesta devoció al Sant Sepulcre en tot l'orbe cristià. Des del segle IV fins al IX trobem moltes referències locals al culte, a les peregrinacions que feien els devots del nostre país al Sant Sepulcre de Terra Santa. Marquès també explica quines eren les esglésies i les capelles dedicades al Sant Sepulcre a les nostres comarques, entre les quals destaca la de Peralada, la del monestir del Sant Sepulcre de Palera, a la parròquia de Lligordà, i la capella construïda pels volts de l'any 1100 a la catedral de Girona, situada a l'entrada principal de l'església romànica, anomenada la Galilea, sota el campanar que ocupava el centre de la façana.

Segons Marquès, l'església de Sant Feliu de Girona, integrada dintre de l'òrbita de la catedral tant pel que fa a les regles com pels costums litúrgics, també devia tenir un altar dedicat al Sant Sepulcre, del qual se n'ha conservat una imatge d'un crist difunt, obra de Jaume Cascalls i altra documentació. En totes dues esglésies se celebrava la missa del Sant Sepulcre. Una de les antifones que es cantava, conservada en un missal del segle XIV, deia: "Un àngel del Senyor davallà del cel, i acostant-se va fer rodar la pedra on s'hi va asseure". Marquès sosté que el cèlebre *Tapís de la Creació*, la joia més preuada de la catedral de Girona, *fue confeccionado y dispuesto para servir de baldaquino al altar de Santa Cruz en el recinto del santo Sepulcro de nuestra Seo, lo cual pone una vez más de relieve la importancia histórica de la devoción que transcribimos (s/p.)*.

El que ens interessa més del treball de Marquès és l'apartat dedicat als "dramas sacres en honor del Sant Sepulcre", dintre dels actes litúrgics lligats a la Passió que a Girona, encara avui, es tanquen amb la processó del Sant Enterrament durant la nit del Divendres Sant. Segons Marquès totes aquestes representacions sobre les "Tres Maries" testimoniades per Donovan s'escenificaven en aquesta capella situada sobre la Galilea o vestíbul d'entrada a la catedral romànica, que pel que sabem fou enderrocada a mitjan segle XVI quan es va construir la nova fàbrica, segons el model que ara coneixem.

Marquès és de l'opinió que: *"En primer lugar se encendian 31 cirios en los hierros, verjas o candelabros del santo Sepulcro, que debían arder*

²²³ *Programa de Setmana Santa de 1960*, sense paginar. Edició no venal. Publicado por la Cofradía del Santo Sepulcro. Girona, Talleres Tipográficos DCP. Publicidad Rabell.

*hasta agotarse. Luego cantaban las Maitines en dos coros como de costumbre. Al final se hacía en el centro de la iglesia la representación de las tres Marias con un mercader que vendia los unguentos. La encarnación de los personajes corría a cargo de los tres canónigos más recientes. Luego la comitiva se trasladaba procesionalmente al Coro y allí presenciaban la escena de las Marias junto al Sepulcro. Terminado el acto el obispo entonaba el 'te Deum', con el cual terminan las Maitines. El text de la consuetud de 1360 parla de la prosa representada del *Victime paschali laudes* amb aquest sentit, davant de l'altar de santa Maria: *Et duo pueri cantent ante letrilium versus: 'Dic nobis Maria'. Et unus puer stans ante altare Sancte Marie indutus dalmatica cum alifafa in capite, qui teneat aliquam capçam in manu in representatione resurrectionis Christi*" (fol. 60v).*

No sabem, però, si a finals del XV, la "resurrecció" o el "centurió", obres ja més evolucionades es feien encara en aquest espai acotat del cor dintre del recinte sagrat.

Les investigacions fetes per Marquès, amb el resum de les resolucions preses en les actes capitulars, sense però transcriure'ls, ens permeten saber altres detalls, també preciosos, d'aquestes escenificacions i posades en escena dintre de la catedral de Girona. El 7 de gener de 1535 la representació de les tres Maries es fa abans de començar les Vespres, per tal que no hi hagués tanta gent atapeïda a la zona del cor. En 1539 el nombre de personatges en escena havia crescut tant que el Capítol elimina un passatge en el qual sortia una esclava negra. Igualment se suprímí l'acompanyament de qualsevol música. Es va permetre, però, que continués la representació amb els personatges tradicionals: *el comerciante y su mujer y el farmacéutico con su mujer y su hijo*. En 1560 la representació es feia encara dintre de la catedral. El 5 d'abril de 1566 el Capítol prohibeix l'escena teatral dintre del temple, segons l'esperit i la lletra del concili Provincial.

Continuaren però aquestes pràctiques en forma de processó, en la qual es cantaven textos llatins sobre el Sepulcre i la Resurrecció en aquesta capella. En 1577 aquest espai fou enderrocat. Durant tot el segle XVI trobem processons i actes litúrgics lligats a la resurrecció, sense moviment escènic. Segons Marquès, aquestes celebracions desaparegueren durant el segle XVII per les exigències del gust i la unificació de la litúrgia sagrada.

Text

[fol. 50] *Centurió*

Bons cavallers¹, tots prestament
 proseguïam lo manament
 de Pons Pilat lo president²
 guardàssem nós sàviament³
 lo monument⁴ hon han posat   5
 aquell Jesús crucificat.
 Si bé.l guardau, bons cavallers,
 bona part haureu dels diners;
 dons gordem⁵-nos bé de dormir,
 que Jesús no puga fogir.   10

Germans, qu. és stat assò⁶?
 Mig mort só, no sé un só.⁷
 Bé.us dic⁸ en lo que havem vist,
 ressussitat és Jesu-Crist.
 Tots plegats anem-ho dir⁹   15
 als qui en creu l'an fet morir.
 E prec-vos la por vos pas¹⁰:
 saguits-me tots, veniu detràs.

Lo Miguel¹¹ al infern

Obrits, obrits tot prestament
 de part de Déu omnipotent,   20
 que à presa mort e passió
 per trer¹² son poble de presó.

Veus assí are. ntrarà
 Jesús, qui al mon format ha¹³,
 e Adam de assí traurà   25
 e tots los qui a ell plaurà.

Respon a Lucifer

Jo són aquel àngel Miguel¹⁴
 qui.t lansí, de manament seu,
 de paradís celestial
 dins en aqueix loch infernal 30

perquè susare¹⁵, de present,
 intrerà.l rey omnipotent.
 De mi seràs pres e ligat
 e Adam serà desliurat. 34

¹ En la passió *Didot*, els soldats també són anomenats “cavallers”.

² Entenem: “lo president [que] guardàssem-nós”.

³ Pronunciació tradicional del mot en tres síl·labes.

⁴ Sepulcre, tomba. En un inventari de la Tresoreria de la Seu de Girona de 1470 trobem: Item dos moniments: *hun per fer la representació de la ressurecció*. Vegeu, Fidel Fita, *Los reys de Aragón y la seu de Girona. Des de l'any 1462 fins al 1482*, Barcelona, 1873, p. 66. No sé fins a quin punt aquest “moniment” és el que surt en el nostre text.

⁵ Vulgarisme dialectal. Pas de *gua*> a -go, quan es troba en síl·laba tònica.

⁶ Vers hipomètric.

⁷ Vers hipomètric.

⁸ Entenem: “Be.us dic [que] en lo...”.

⁹ Vers hipomètric.

¹⁰ Enteneu: “[que] us passi”. Vers, d'altra banda, hipomètric.

¹¹ En la *Consueta del Juy* (ms. 1139 de la Biblioteca de Catalunya), trobem alternança en la grafia Miguel / Miquel.

¹² Antic per *treure*.

¹³ Aquest vers ens recorda aquest altre (v. 27) del *Cant de Ramon de Llull*: “Jesús, per qu'il món creat fo”, possiblement una expressió comuna en la lírica de l'època.

¹⁴ vv. 27-28: Rima falsa entre *Miguel* i *seu* que s'explicaria per una forta tendència a la semivocalització de la “l” de “Miguel” en “u” en posició final, un fenomen molt extès en la llengua occitana.

¹⁵ Antic per *suara*: ara mateix, indicant encara més intensament un temps molt pròxim.

15. TAULA ALFABÈTICA DE LES REPRESENTACIONS²²⁴ I DE LES OBRES DRAMÀTIQUES CONTINGUDES EN AQUEST TREBALL

Acte de la creació del món, 251
Àngel Custodi, festa del, 253
Apropòsit català, 276
Assumpció, festa de l', 256-260
Attila, 276
autosacramental, 305 n.
Avaro, El, 276
balls, 255, 270, 294, 295, 296, 297
balls parlats, 293
Ball d'en Serrallonga, 293
Benvinguts siau los poetas, 276
Bisbetó, 240
Cant de la Sibil·la, 239
Carnestoltes, 241, 269
Casament de conveniència, Un, 276
Cast Josep d'Egipte, Lo, 261 n.
Castell de Finestras, Lo, 261 n.
cavallets, 298, 299
Centurió, representació del, 302, 304, 311
Col·loqui de dos pastors en llengua gascona, 241
comèdia, 265, 269, 271, 286, 288, 290
Comedia de efectos de odio y amor, 270
Comèdia de la conquesta de Granada, 269
Comedia de San Amerio, 298
Comedia de Sant Eudald, 280
Comèdia de Sant Narcís, 287
Comedia de Sant Segimon, 281-2
Comèdia de Santa Catalina, 281
Comèdia de Santa Orossia, 299
Comèdia de Santa Quitèria, 283-284

²²⁴ Agrupo en un sol epígraf les representacions i les obres de la "passió", que són les més nombroses.

- Comèdia famosa dels esposos Sant Julià i Santa Basilíssia*, 282-283
Comedia famosa del martyr ab tres coronas Sant Segimon, 282
Comedia muy devota de la gloriosa Assumpción de la Virgen y madre de Dios, 299
Consecuencias de una falta, 277
Consueta i altres obres sobre Sant Eudald, 280
 Corpus, festa de, 252-256, 299
Crispino e la comare, 277
Dansa de la Mort, 249
Davallament de la Creu, 243-244, 298, 299, 300
Degollació de Sant Joan Baptista, *La*, 254 n.
 diables, 254
Dos veces rico y con pobreza honrado, 276
 entremès, 255, 294
Entremès del Ranoch, 273
Epístola farcida de Sant Esteve, 239
Españoles en el Riff, 277
Espejo de una dama, *El*, 276
Famosa comèdia de los venerables màrtirs Sant Sist y sant Tou, 284
Favorita, *La*, 277
 festes, 262-275, 297
Fill pròdig, *El*, 260-261
Fuerza del Natural, *La*, 271
Gratitud y amor, 277
Hallazgo más feliz, *El*, 284-285
Hernani, 275
Hija del Regente o el vivo retrato, *La*, 275
Història de Josep, 251
Història de la Cena de Nostre Senyor, 298
Història de Santo Tomàs de Aquino, 298
Història dels tres reis mags, 305
Historia llamada de la degollation de San Juan Bautista, 298
 Immaculada Concepció, festa de la, 267-268
 jocs, 289
 jocs de Pasqua, 243, 305
 joglars, 265, 293, 295, 296
Jorn en la masia o la vida en lo camp, *Un*, 276
Loco cuerdo, *El*, 298

- Locuras amorosas*, 274 n.
Magdalena, 302, 306
Malencòlich entretingut, 252 n.
Martiri de Sant Esteve, 281, 301
Misteris del mar, 276
Misteri del naixement, 298
Monòlech d'un tapé, 292 n.
Naixement de l'Unigènit Fill de Déu, 299, 300
Partus Beatre Virginis, 301
 passió, teatre de la, 242-252, 273, 298, 299, 300, 301-316, 321-324
 passions de Reus, 244
 passions de Vic, 244
Passo del santíssimo Sacramento, El, 298
 pastorets, 241, 251
Perla Olotina, La, 277, 285 n.
Poder de la razón, El, 275
Porqueras a Córdoba o venjansa cristiana, 278
Primer amor, El, 292
Primer llanto del alba, El, 261
 processons, 244, 249, 250, 252-255, 257, 265, 266
 prohibicions, 241, 250-252, 255, 278, 294, 296
Qui da sa casa no's cuida o quién mucho abarca, 277
 representacions, 250, 297-300
 Representació nadalenca, 240
Ruinas de l'abadra, 277
Sacrifici d'Abraham, 254
Sainet xistós de un aprenent sabater, 276
 Sant Nicolau, festa, 240
Sant Tomàs, representació de, 302, 306
 sarau, 274, 288, 295
Secreto, El, 274 n.
Somni i venda de Joseph, 255
Susanna, representació, 254
 Teló de les ànimes, 248
 toneigs, 266-267
Tragèdia de Sant Sebastià, 285, 285 n.
Tragèdia de les santes Juliana y Semproniana, 251
Tragèdia passada entre lo reverent Joan Rotllan..., 273

PEP VILA

- Tragicomèdia del felice alumbramiento, vida y martirio de las gloriosas
santas vírgenes Justa y Rufina*, 298
- Tres Maries, Les*, 305, 306, 311
- Venjansa del martre, La*, 282
- Via-Crucis*, 300
- Victoria Christi*, 298
- Vida es suenyo, La*, 290
- Vida y traslación de los bienaventurados San Acisclo y Santa Victoria*, 279
- volatins, 288
- voltejador, 295

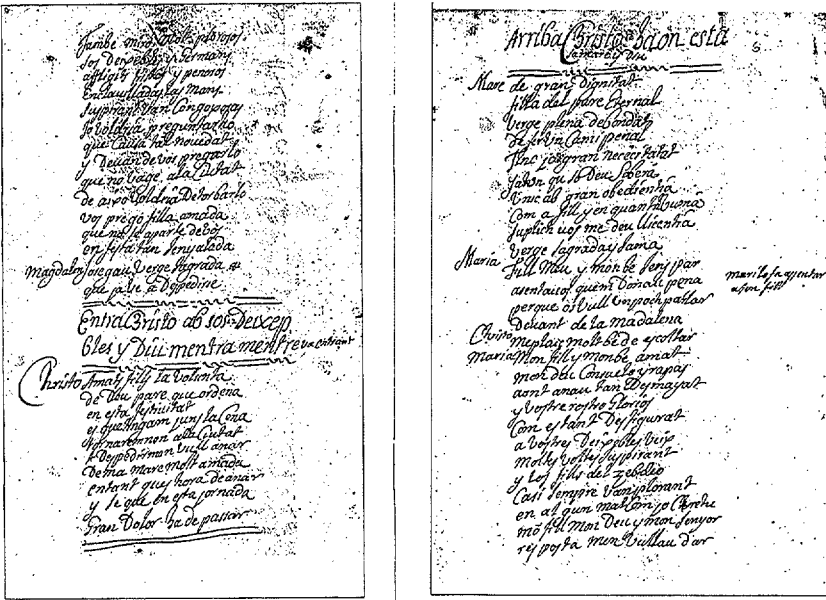

Fig. 1. Final del segle XVII. Text original manuscrit d'una *Representació de la passió i mort de Jesucrist*, obra dramàtica gironina de final del segle XVII. El seu autor fou Sixt Veray (Celrà, Gironès, segle XVII? - 1735), canonge de la Catedral de Girona. El text reproduït, fols. 5v-6, correspon a un episodi del primer acte, quan *Entre Christo ab sos deixebles* (Autògraf de la col·lecció particular de Pep Vila).

✠

NOS DON ASSENSI SALES,
PER LA GRACIA DE DEU, Y DE LA S^{MA}. SEDE APOSTOLICA.
Bisbe de Barcelona, y del Consell de Sa Magestat, &c.

A tots, y fengles Rectors, Domers, Vicaris, y altres, regint Cura de Animas en la present Ciutat, y Bisbat, y a totes, y qualssevol Persones, à qui las presents toquen, y aspiellen, salut en nostre Senyor Jesu-Christ.

PER quant en las Constitucions Synodals del present Bisbat, Tit. 3. De las Sagradas Iglesias, *Coefl. 5.*, sia prohibit lo fer Representacions de la Passió de Christo Senyor nostre, y altres semblants, no fols en las Iglesias, y llochs Sagrats, però també en las Parroquias, y manat als Curats, fors penas à Nos arbitrarias, que de ninguna manera ho permerian; fundante dita prohibició ab lo motiu, que encaraque las tals Representacions tingan lo color de pietat, y de excitar à devoció, sen han seguit, y segueixen notables irreverencias, escandols, riús, y altres inconvenients: Y com, no obstant dita prohibició, haja arribat à nostra noticia, que en algunas parts del present Bisbat se intenta voler representar dita Sagrada Passió, lo que presumim provenit de ignorar-se la referida prohibició; però ab tenor de las presents, confirmant, è innovant la citada Constitució Synodal, y revocant qualsevol llicencias, que tal vegada de fer algunas Persones hajan impetrat fraudulentement pera fer semblants Representacions, ordenám, y manám à tots, y fengles Rectors, Domers, Vicaris, y altres, regint Cura de Animas, en la present Ciutat, y Bisbat constituïts, que après de entregit lo Exemplar de las presents, en un dia de Festa de precepte en la hora del Offerteri de la Missa Major publiquen la dita prohibició; y al mateix temps, fors las ditas penas, no permerian, que en sas Iglesias, ni altres llochs de sas Parroquias, se fassan semblants Representacions: Y en cas de no poderho evitar, ne donen prompte noticia à Nos, pera que ab penas, y Censuras, pugám procehir contra dels inobedients, y contrafets, conforme trobárem tenir lloch en Dret. Dat en nostre Palau Episcopal de Barcelona à 23. de Febter del any 1759.

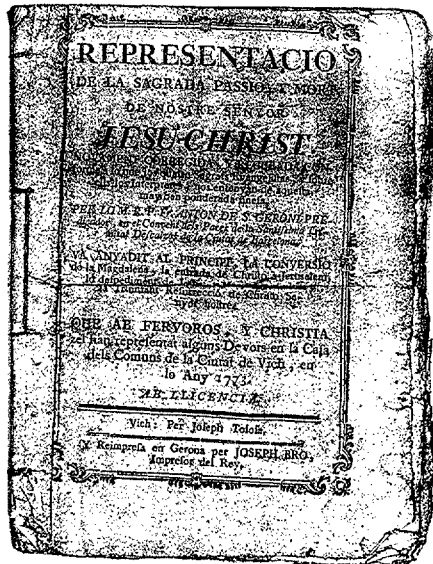
ASSENSI, BISBE DE BARCELONA.

Lloch del Se ✠ llo.

*De manament de Sa Illma. ha despedit las presents
Lo Dr. Anton Campillo, Prevere, Notari, y Escriuà
de la Curia del Vicariat Ecclesiastic de Barcelona.*

Fig. 3. 1759. Edicte del bisbe de Barcelona que prohibeix les representacions de la passió.

Fig. 4. Segle XVIII. Portada d'una impressió gironina de la "Representació de la Sagrada Passió, y mort de Nostre Senyor Jesu-Christ".

Teatros.

TEATROS existentes en los pueblos de esta provincia el año 1863, con expresion del número de localidades y de las funciones ejecutadas.

PUEBLOS DONDE EXISTEN LOS TEATROS.	Número de loca- lidades.	NÚMERO DE FUNCIONES			
		Dramá- ticas.	De ópera.	De zarzuela.	Total.
Bañolas.	450	45	»	»	45
Bisbal (La).	500	40	»	»	40
Blanes.	200	»	»	»	»
Cadaqués.	400	24	»	»	24
Castellon de Ampurias.	252	»	»	»	»
Figueras.	750	83	67	»	150
Gerona.	906	124	34	42	200
Olot.	500	50	»	»	50
Palafrugell.	300	12	»	»	12
Palamós.	250	»	»	»	»
Perelada.	421	»	»	»	»
Ripoll.	390	16	»	»	16
San Feliu de Guixols.	600	30	»	»	30
Torruella de Montgri.	300	»	»	»	»
44	6.129	361	404	42	504

Fig. 5. 1865. Quadre estadístic sobre els teatres estables existents a la província de Girona elaborat per Pedro Martínez Quintanilla, cap de la secció d'Estadística.

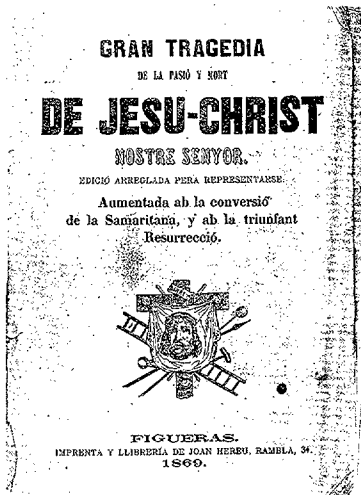

Fig. 6. 1869. Portada d'un imprès de la passió editat a Figueres.

TEATRO

Funcion para los días 2 y 3 del corriente.
A BENEFICIO
de los pobres de esta villa.

1.º Sinfonis.
2.º El drama sacro en 5 actos, en catalan y en verso, titulado:

LA PASSIÓ Y MORT DE N. S. JESUCRIST.
adornado con todo lo que requiere su interesante argumento.
Finalizará la funcion con la

LA RESURRECCIÓ

Entrada general 2 rs. A las 7.

Fig. 7. 1869. Anunci aparegut a la revista figuerenca "La República" (2-5-1869).